הקו הזה? (היה קו לבן על הכביש) בתוך הקו אנו שולטים במצב, מעבר לו — נפשותיכם בידיכם."

אחרי נאום מעודד זה תהיתי: הרי שלחתי מברק, ובוודאי נשלח מישהו מגבעת־ברנר לחלצני מכאן — אך לא היה שם איש. רק כמה נהגי מונית ערביים, שלא נראו מוכנים להסיעני ולו בכל מחיר. פתאום הגיח מן הצד אדם, תפס אותי בזרועי ורחף אותי ללא מילים לתוך אוטו קטן שהמתין בפינה, והחל נוסע בכל המהירות — אך לא לעבר הכביש, אלא לתוך הפרדסים. ההגנה שלחה אותו לשדה התעופה להוציא נוסע יהודי, שלא ידע מה מחכה לו בבואו. יותר לא יכולתי להציל מפיו: הוא היה כל כך מתוח, שלא היה מסוגל לדבר. בין פרדסים ושדות, בדרכי עפר, הגענו לתל־אביב. באלנבי הוא דחף אותי החוצה, באותה העדינות בה הכניס אותי למכוניתו — ונעלם.

עליתי למזכירות הקיבוץ המאוחד. קיבלו אותי ב"מזל טוב, נולדה לך בת".

"אבל למה לא באו לקחת אותי?"

"לא הודעת".

בקיבוץ התברר לי שעובדת הדואר, שידעה מה שאני לא ידעתי — על הולדת הבת, חשבה שמברקי, שכלל רק את מספר הטיסה, הוא צורה מבדחת של ברכה למאורע המשמח, והתכוונה למסור אותו לאשתי, לכשתשוב מבית־החולים.

אפרים צור

ב־6 בדצמבר 1946 יצאתי בתוך קבוצה של שליחים עם משלחת חברי הקיבוץ המאוחד לקונגרס הציוני בבאזל.

כצעיר שהתחנך בארץ, נולד בפולין ויודע פולנית, הוצעה לי שליחות בארצות אירופה אל שארית הפליטה ולתנועה.

באיטליה נאמר לי שעלי לחכות במילָנו כמה ימים עד לגמר הקונגרס הציוני, משום שבקונגרס הציוני תתקיים פגישה של כל שליחי הקיבוץ המאוחד במרחב האירופי, ובה ידונו בכל הבעיות. שם גם ייקבע יעד שליחותי.

להפתעתי הרבה, כאשר חזרו החברים מהקונגרס, הודיעו לי שעלי לצאת לטוניס, לארץ חדשה, לתנועה חדשה. ההחלטה הפתיעה אותי. אמרו לי שההחלטה נעשתה בכנס השליחים בבאזל, אחרי שהופיעה לפני השליחים של הקיבוץ המאוחד נערה צעירה בשם נאדיה כהן, שליחת תנועת צעירי ציון בטוניס, תנועה אשר קמה במהלך מלחמת העולם השניה, לאחר גירושם של הגרמנים מטוניס אחרי תקופת כיבוש של חצי שנה. עם ההתעוררות הציונית והיהודית שחלה ביהודי טוניס, הוקמה תנועה כללית בשם "צעירי ציון". אנשי התנועה הזאת נפגשו עם שני חברים מהקיבוץ המאוחד — אפרים פרידמן ויגאל כהן, פעם אחת בזמן מלחמת העולם השניה ופעם שניה מיד לאחריה. בהשפעתם התחילו לחפש את דרכם אל התנועה החלוצית בארץ. ההכרעה נטתה לכיוון הקיבוץ המאוחד.

נאדיה הופיעה לפני כינוס השליחים בבאזל ואמרה שהיא משוכנעת, שתנועת צעירי ציון תהיה מוכנה לראות את עצמה כחלק מתנועת דרור העולמית וכתנועה מגשימה בארץ, בקיבוץ המאוחד ותביעתה היחידה היא לשלוח שליח לטוניס.

ברור היה ששליחות לטוניס פירושה ידיעת צרפתית. הסתבר שבכל המשלחת הגדולה של הקיבוץ המאוחד באירופה לא היה איש השולט בשפה זו. גם בארץ היו האפשרויות מוגבלות ביותר. הבעיה דחקה, ולכן הוחלט שעלי לצאת לצפון אפריקה. טענתי להגנתי שגם אני אינני יודע אף מלה צרפתית, אבל נימוק זה לא שיכנע היות וצריך לעשות המלאכה, חייב מישהו לעשותה.

קיבלתי את הדין, נפשית עברתי איזו מטמורפוזה. בארץ חשבתי כל הזמן על שליחות לפולין, השחזתי קצת את הפולנית שלי ולמדתי קצת יידיש על מנת שאהיה מסוגל לדבר עם האנשים, והנה נפל עלי פתאום פחד הצרפתית, ואני חייב ללמוד צרפתית. נאמר לי עוד שעלי לחכות להוראה מפריז על מועד יציאתי. משום מה אחרה ההוראה לבוא. אחרי שחיכיתי לשווא עשרה ימים במילנו פניתי לחברים שלנו, שליחי הקיבוץ המאוחד שעברו באיטליה וביקשתי תעסוקה. "תנו לי לעשות משהו" התחננתי. הציעו לי לנסוע לקיבוץ נוֹנַנטוֹלָה שבצפון איטליה.

יצאתי לנוננטולה, כמעט שכחתי את פרשת צפון אפריקה והשתלבתי בעבודה.

התחלתי לדבר עם האנשים ומהר מאד רכשתי את שפת היידיש. כשליח צעיר עסקתי פחות בהרצאות ויותר באדגון ערכי שירה וריקודים, בשיחות אישיות ובהוראת עברית. לאחד שלושה חדשים של פעולה בנוננטולה קיבלתי הודעה מרות הקטין שהיתה אחראית על המשלחת באיטליה, לעבור לאזור דומא, כיוון שקיבוץ נוננטולה עמד לעלות ארצה.

לעומת זאת הגיעה קבוצה לרומא, לאזור קַסְטֶל גַּנְדּוֹלְפוֹ, עיירה הסמוכה לרומא, נווה הקיץ של האפיפיור. הקיבוץ הוכנס לאחת הוילות ואני, כאמור, נשלחתי לשם כדי להמשיך בפעולתי החינוכית. גם בקיבוץ זה ישבתי שלושה חודשים. למרבה המזל, מצאתי שם אחת מחברות הקיבוץ, יוצאת פולין, שידעה היטב צרפתית והיות וידעתי שבסופו של דבר יהיה עלי להגיע לצפון אפריקה, ביקשתי ממנה שתלמד אותי לשון זו. היא לימדה אותי את החוקים האלמנטריים של קריאה בצרפתית, במשך כחודש ימים, ואחר־כך שוב שקעתי בעבודה.

כמלאת חצי שנה לשהותי באיטליה הגיע מברק שעלי להגיע מיד לפריז. לצערי, הודיעה לי המזכירה בלשכת דדור במלון מטרופול שכל הפעילים יצאו לגרמניה לועידת דרור. לא ידעתי מה לעשות. הייתי בסך הכל בחור בן 22, חסר נסיון בפעילות ציבורית. לא ידעתי אפילו שצריך לבקש כסף לקיום. היות והיתה לי כתובת של בן רוד, שחי בצרפת לפני המלחמה, הלכתי אליו והתארחתי בביתו. אבל בכל זאת הציקה לי העובדה שלא היתה לי פרוטה בכיס. בלשכת דרור הציעו לי להפגש עם יעקב מוסקוביץ, שהיה אז מפעילי העליה. אני מוכרח לציין עד כמה רבה היתה ההכנה שלו, עוד בטרם התחלנו בשיחה הוא אמר לי: "אני בטוח שאין לך פרוטה בכיס, ואתה מסתובב לבד. הא לך עשרת אלפים פרנק להוצאות קיום — אני אקבלן מהתנועה באופן כלשהו". לאחר שהוא ברר בעצמו אצל האנשים הנוגעים בדבר, הודיע לי שהסיכויים להשגת ויזה לאלג׳יריה קלושים מאד. היתה זאת תקופת המרידות הגדולות של הערבים נגד הצרפתים בשנת 1946. הוא הציע לי לפנות לברגינסקי, מראשי המוסד לעליה ולבקש עצה ממנו. לא הכרתי את ברגינסקי, הוא קיבל אותי בדירתו. הוא ידע שאני מיועד לשליחות לצפון אפריקה. הראה לי ספר שהוא קורא, את "שלמה מולכו" של א. קבק, הוא הציע לי לקרא את הספר בטרם אצא לצפון אפריקה. ספר זה יעזור לי הרבה להבנת המצב שם. הוא הציע לי לא לחכות לויזות אלא לנסוע למרסיי, למחנה של מלווי אניות, לכתוב מכתב לאפרים פרידמן, אשר נמצא כבר בצפון אפריקה לשם ארגון אניית המעפילים הראשונה משם. הוא נמצא שם בתור פלשתינאי עם ויזה והוא כבר ידאג לכך שאגיע לצפון אפריקה, ליעדך.

התיישבתי במחנה המלווים במרסיי. כתבתי לאפרים וכעבור כמה ימים קיבלתי תשובה על פיסת נייר ובה הודיע לי שביום מסויים בשעה 12, בבאר לא רחוק מהנמל, עלי להפגש עם מלח בשם אנדרי טומוז׳יני, בתוך המעטפה היה מונח גם חצי קלף חתוך. הנחתי שהמלח דובר צרפתית, ואני כמי שאינו דובר צרפתית, נאלצתי למצוא בתוך המשרד של הסוכנות איש מהימן אשר ישמש כמתורגמן. נכנסתי לבאר. כל העינים הופנו אלי, כנראה לא התאמתי לסביבה. היתה זו

סביבה של מבריחים, גנבים, רועי זונות ומלחים. בדיוק בשעה 12 נכנס אדם נמוך, מדדה כמו מלח. הבנתי שזהו האיש. הוא נעצר ליד הבאר, ביקש בירה. עמדתי לידו ולחשתי כאילו לעצמי. "מיסיה טומוז׳יני?" והוא ענה: "וי, וי", מיד לקחנו את הכוסות, התיישבנו ליד השולחן והתחלנו בשיחה קצרה. כשרק התיישבנו הוא הוציא מכיסו חצי קלף והעבירו לי מתחת לשולחן. כך יכולנו להמשיך בשיחה, הוא אמר לי שעלי להופיע בבאר למחרת בבוקר, בשעה 8, קרוב יותר לשער הנמל. דבר אחד היה לי ברור שאני בידיו לשבט ולחסד. שאלתי אותי מה אני רשאי לקחת אתי. היו אתי מזוודות כמובן, וכן חפצים למשך שנתיים. הוא אמר לי בצורה פסקנית: "שום דבר". אחרי דין ודברים הרשה לי לקחת תיק יד קטן ואמר לי להתלבש קצת כמו פועל, וקצת כמו "בן־אדם". לקחתי לי במחסני הג׳וינט חולצת עבודה אמריקאית וזוג מכנסיים שהיו מיועדים ספק לעבודה ספק לאחר העבודה ותפרתי לי מקום סתר לפספורט הפלשתינאי שלי.

למחרת ב־8 בבוקר נפגשתי אתו בבית־קפה. הוא הופיע בלווייח אדם שני. הם דיברו אלי, אני לא דיברתי אליהם, לא הבנתי לא צרפתית וגם לא איטלקית. הבנתי רק שצריך ללכת אחריהם.

כשהגענו לשער, שאל שוטר: "מה הענין?" הם הצביעו אל אניה שעמדה ואמרו שזאת "ויל דה אלג׳יר", אניה שנוסעת בקו מרסיי אלג׳יר והם המלחים. הם באמת עשו רושם של מלחים ולכן לא עצרו אותנו. ניגשנו לאניה שהיתה אנית נוסעים, עליתי עליה בעזרת מתן שוחד. ברחתי מסיפון אחד והתחלתי להסתובב על סיפונים אחרים ולא ידעתי בעצם מה אעשה כל הלילה. כעבור שעתיים כאשר האניה ככר הפליגה, הופיע המלח שלי והוציא לי כסא. מיד העמדתי פני ישן כדי לא להיכנס בשיחה ידידותית עם שכניי. לא עצמתי עין אף לרגע, הייתי מאד מתוח, הלילה נמשך ער לאין קץ.

בבוקר, כשהגענו לאלג׳יר והאניה הטילה שם עוגן, האנשים התחילו לרדת, ואני נשארתי לבדי. שוב הבינותי שעלי להיות "פועל", החלפתי את הבגדים ונשארתי לחכות. נסענו לאלג׳יד העירה שם הכניס אותי המלח לבית קפה, התיישב על ידי והזמין בירה. הייתי מאד מתוח, עד שהתקרב אלינו בעל הקפה שהביא את המשקה, דכן על אוזני ואמר בלחש "שלום עליכם" אז הונח לי.

כעבור כמה רגעים הגיע אפרים פרידמן, נגש אלי בשקט והציג את עצמו. מיד אורו עיני, המתח ירד והבנתי שאני נמצא בידיים נאמנות. היעד שלי היה טוניס, לא אלג׳יר, כדי להגיע לטוניס צריך היה לעבור גבול. ברור שלא יכולתי לצאת לדרכי לטוניס ללא סידור של תעודת זהות מזוייפת, הייתי חייב להשאר באלג׳יר למשך שבועיים.

יצאתי לטוניס ברכבת בליווית חבר תנועה. סיכמנו בינינו שאני אהיה חרש־אילם והוא יהיה הדובר שלי. הגענו לגבול. המשטרה עברה את כל התאים, ביקשה תעודות וחקרה את הנוסעים. אני עשיתי תנועות ידיים של חרש־אילם והמלווה שלי הסביר לשוטר את כל הפרטים. כדרך זו הגעתי סוף־סוף לטוניס, לאחר חצי שנה באיטליה ועוד כחודש בדרך בפריס, מרסיי ואלג׳יר.

הארצישראלי היחידי שהסתובב בתקופה זאת בצפון אפריקה היה אפרים פרידמן. הוא ביקר בכל ארצות צפון אפריקה בענייני עליה. היו לו קשרים גם עם התנועה, כי כל פעולות העליה וההגנה היו מבוצעות על ידי חברי תנועת דרור. תנועה אחרת לא היתה קיימת בצפון אפריקה. במרוקו עדיין לא קמה תנועת דרור, אבל החבורה הטוניסאית היתה כבר מוגדרת לדרור ואפרים פרידמן גייס את חבריה לצרכים שונים, כגון ריכוז מחנות היהודים שחיכו לעליה באלג׳יר.

בטוניס מצאתי חבורה פעילה שמנתה 8־10 חברים, כולם דוברי עברית, זו היתה אחת ההפתעות הגדולות בשבילי. הם למדו עברית במשך שנים, כאחת מחובות התנועה, יום יום — שעה עברית.

במרכז עבדו אז נדיה כהן, אהוד למברוזו, עופרה למברוזו ואנשים נוספים שהיו בחבורה אשר אחר כך התפלגה מדרור והקימה את השומר הצעיר בטוניס. בעצם השומר הצעיר בטוניס הוקם על ידי חברי דרור. בחלקו זה קרה בשל בלבולים אידיאולוגיים ובחלק — בשל מתחים אישיים. מצאתי חבורה נאמנה, פעילה ומסורה וסביבה תנועה לא גדולה, כ־50־60 חברים, מאד נאמנים.

צריך לציין שעול כבד היה מוטל על כל חבר תנועה. כל אחד חייב היה להקדיש בכל יום שעתיים־שלוש לתנועה ובכלל זה לימוד עברית. אפילו הבחורים עמדו בקושי במילוי הדרישה הזאת. אחת הסיבות להקדמת הפעולות במועדון־התנועה היתה שעם רדת היום אף בת לא יכלה להשאר במועדון. כולן, חוץ מפעילים ובנות מאורסות, היו חייבות להיות כבר בבית. לכן כל הפעולות התנהלו משעה 18 עד ל־19. המועדון, שהיה בעצם חדר שכור אצל משפחה עניה, היה פתוח כל היום. כל חבר שהיה לו זמן פנוי, היה מופיע במועדון. היה עוד מנהג יפה מאד בתנועה, אפילו בשעת הפסקת הצהרים, היה כל חבר בא ממקום עבודתו למפגש במקום מסויים ברחוב כדי להתראות עם החברים למשך חמש דקות. היה אומר שלום וחוזר לעבודתו. מנהג זה יצר תחושה של סולידאריות, של עבודה משותפת.

העובדה שהאקטיבה דיברה עברית הקלה עלי מאד, זה אפשר לי להתחיל מיד בעבודה. יכולתי להיפגש עם חברי התנועה, כי תמיד היה מישהו ששימש לי כמתורגמן. לא הייתי מאושר מדרך עבודה זו, משום שלא יכולתי להרצות ולשוחח עם חברים באופן חפשי. על פי רוב עסקתי בערבי שירה וריקודים ובמשחקים. אמנם דברים אלה היו חשובים, אבל היתה הרגשה שאין לי השפעה על החברים, אין לי מגע בלתי־אמצעי איתם, אינני יכול לספר להם, להסביר להם. באמצעות התרגום היה קשה לנהל פעולה מסודרת. המגע היחידי שהיה לי היה עם האקטיבה, לה נתתי מה שיכולתי לתת בעברית, אבל הרגשתי היתה קשה למדי.

נוסף לכל הקשיים עמדה לפני שאלת הוצאות הקיום. אם לומר את האמת הרי זו עובדה שהשליח לצפון אפריקה היה האחרון בסולם הדאגות של הלישכה בפריס. במידה והיו שליחים חברי קיבוץ בצפון אפריקה, היו אלה השליחים שעבדו עם אפרים פרידמן: רפאל חמל, בן־ציון ורבקה׳לה כשדן. הם באו במטרה לנסות ולארגן עליית־נוער במרוקו בנוסח סודיה. הם היו אנשי המוסד לעליה ואת הוצאות קיומם קבלו ממנו. אני הייתי שליח הקיבוץ המאוחד. האמת היא, שמנימוקים שונים

היססתי לכתוב בענין זה. חיכיתי עד שאחד מחברי התנועה ייסע לפריס. אמנם התנועה בטוניס היתה מקבלת הקצבה קבועה מהקיבוץ עוד טרם בואי ומההקצבה הזאת התקיימה האקטיבה, צריך לציין שהפעילים באו ברובם מבתים עניים, עזבו את עבודתם והקדישו את כל זמנם לתנועה.

כשהגעתי לטוניס, הייתי אני האחראי לחלוקת כספי־הקיבוץ. סכום זה היה מתחלק בין 7־8 הפעילים שהיו זקוקים לתמיכה כספית. היתרה שמשה לקניית ניר, מכונת כתיבה וכו׳. בשבילי לא נותר כלום. לבסוף נמצא לי פתרון חלקי: משפחה עניה הסכימה לארח אותי תמורת סכום כמעט אפסי, שאפשר היה לחסוך מההקצבה. תמורת סכום זה קיבלתי מקום לינה ואוכל בבוקר ובערב. ארוחת צהריים כמעט ולא אכלתי, מפני שנזהרתי מלהיכנס למסעדה והסתפקתי בסנדביץ׳ כלשהו המשפחה הזאת סיפקה לי גם שמיכות ומגבות, פשוט כי לי לא היה שום דבר. היה מאד לא נעים כי זו היתה משפחה עניה. לא היתה מקלחת בבית, התרחצתי בגיגית, כאלה היו התנאים. בבוקר שתיתי רק כוס קפה, זה מה שקבלתי ולארוחת ערב היו משאירים לי שאריות על השולחן. הייתי חוזר בשעה 10. מלבד בלחם לא הייתי נוגע באוכל. לא הייתי רגיל למאכלים של צפון־אפריקה, מאכלים עשויים בהרבה שמן במשך שלושה חודשים רזיתי ואיבדתי כ־18 ק״ג ממשקלי. לו הייתי שולט בשפה הצרפתית, ייתכן והייתי מסתדר אחרת.

הפגישה הראשונה שלי עם התנועה במלוא היקפה היתה במחנה בעיר טוס. ראיתי את התנועה הזאת על כל דלות האמצעים שבידה, תנועה צעירה, מלאת חיים, מלאת רצון והתלהבות, חבורה נהדרת של אנשים מסורים מאד. קיבלו אותי בחביבות כשליח ראשון מארץ־ישראל. לגבי רוב החברים הייתי בעצם הארץ־ישראלי הראשון שפגשו בחייהם. הפגישה הזאת היתה מאד מלבבת, הרגשתי שיש כלפי איזה רגש של התרפקות, של חיבה, של רצון להיות במחיצתי, לשאוב חיוּת ממני.

כמובן שבאותה תקופה עדיין לא יכלו אפילו לשאול אותי שאלות, כי לא יכולתי להשיב. לאחר שהות של ארבעה חודשים בטוניס שברתי את מחסום השפה. זה היה בסמינר הראשון, שהקיף את כל השכבה הבוגרת וחלק משכבת הבינַיים, סמינר שנמשך בסך־הכל שבוע ימים והתקיים בחופשת החורף. שני דברים נותרו בזכרוני מהסמינר, באחד העתונים שקבלתי באיחור מהארץ מצאתי מודעת אבל על נפילתו של אהרן שטולץ ז״ל, חבר קבוצת הצופים ברחובות שהצטרף למעגן־מיכאל ונפל ליד ביד עסלוג׳ עם ראשיתה של מלחמת העצמאות. לאחר השמחה הגדולה ששמחנו עם התקבל החלטה של האומות המאוחדות בכ״ט בנובמבר, באה הידיעה המעציבה על קרבות וקרבנות.

הדבר השני: החברים תבעו שהרצאותי תעמודנה במרכז הסמינר, פירוש הדבר היה שמחצית הזמן היה עלי להרצות, כלומר כארבע עד חמש שעות יום יום. זה היה המבחן בשבילי. החברים הציעו לי להרצות בעברית. מנסיוני ידעתי שזה בלתי אפשרי. בסמינר של שבעה ימים לשמוע עברית ארבע שעות מדי יום — החברים לא יעמדו בזה. אמרתי שישנן שתי אפשרויות, או שארצה בצרפתית, או שלא ארצה

כלל. החברים הסכימו שארצה בצרפתית, אבל פקפקו אם הדבר יעלה בידי.

התלבטתי קשה מאד, היתה זאת באמת חוצפה מצדי להרצות בצרפתית. אבל אחרי ארבעה חודשים החלטתי להעיז. החברים כמעט התפקעו מצחוק בשל השגיאות שלי. רעמי צחוק מלאו את האולם יחד עם ההקשבה הדרוכה. זה גם הפיג קצת את המתח שלי, הייתי זקוק להפסקות אלה. הרציתי לפניהם על תולדות המפעל ההתישבותי, על ההגנה והקיבוץ, כלומר: הבאתי בפניהם את תולדות המפעל הציוני עד למלחמת העולם השנייה. כל מה שסיפרתי להם היה חדש בעיניהם. הם ידעו על אבות הציונות, על הרצל, זלילינבלום, הם הכירו אותם אישים שהיה כתוב עליהם בצרפתית, אבל התחום התנועתי שלנו היה שטח בור עבורם. בטוניס עצמה הייתי חצי שנה ועם בואה של רחל כהן מרגבים עברתי לאלג'יריה. סוכם או להרחיב את התנועה ולהקים סניפים בכל הערים והעיירות של צפון אפריקה: בטוניס, באלג'יריה ובמרוקו.

לאלג'יריה יצאתי בינואר 1948. חברים מפעילי התנועה בטוניס יצאו למרוקו והניחו את היסוד לתנועה המרוקאית, הם הקימו גרעין טוב, וחזרו לטוניס. התנועה התחילה להתפתח, יותר מאוחר הגיע השליח הראשון של הקיבוץ למרוקו.

התנועה באלג'יריה היתה מבוססת כולה על נוער בגילים 15 עד 19 ומנתה כמאה חברים. היו לה סניפים בכמה ערים. מבחינה כספית לא יכולנו להרשות לעצמנו יותר מביקור חד־פעמי ובהזדמנויות, כאשר חברים מן התנועה היו מגיעים לטוניס, עיר הבירה, היינו נפגשים איתם לשם ברור עניני התנועה ולשם הכנת תוכנית עבודה. בדרך כלל הם היו מנצלים כל רגע, כדי להדריך בסניפים.

קשה מאוד לנקוב במספרים. התנועה היתה רק בראשיתה, צעדיה היו זהירים. אומנם לא היה לה אופי מחתרתי, אבל גם לא ליגאלי. זאת לא היתה תנועה ליגאלית רשומה לפי התקנות הצרפתיות של המקום. התנועה נזהרה מעודף פירסום. החשש מפני ההורים היה גדול יותר מאשר החשש מפני השלטונות הצרפתיים. היתה זאת תקופה של מתיחות מסויימת בין השלטונות הצרפתיים לבין הערבים, והיהודים מצאו עצמם בין הפטיש והסדן. הם חששו מאד שכל פעולה במסגרת יהודית, שלא תמצא חן בעיני הצרפתים וגם לא בעיני הערבים, עלולה להיות גורם אנטי־יהודי, ולכן לא ראו בעין יפה את הפעילות הציונית.

היתה התנגדות גם מצד ההורים. החברים ניהלו מאבקים אתם, או שפעלו במחתרת כדי שההורים לא ידעו על מעשיהם. כל זה הקשה עלינו מאד, גם המועדונים לא היו רשומים על שם דרור.

התנועה בטוניס הוכתה קשה מאד על ידי הפילוג. הפילוג נטל, למעשה, את האקטיבה הוותיקה, המבוגרת יותר והם הצליחו לספח אליהם חלק מחברי התנועה. אבל צריך לציין, שכשחזרו החברים מהסמינר העולמי של דרור באיטליה, שיקמה התנועה את עצמה, אופיה השתנה במקצת. היא נעשתה יותר עממית. אם קודם האקטיבה היתה הגורם הרומינטי והדגש הושם על האיכות ובמידה מסויימת זלזול בכמות, הרי שאחרי הפילוג חדרה התנועה לשכבות העממיות ובנתה את עצמה כתנועת נוער קלאסית, שבה שכבה בוגרת ושכבה צעירה.

היו הרבה מאד דרישות מחברי התנועה. להוציא את הפעולות הרגילות היום־יומיות, מילאה התנועה תפקיד מרכזי בכל הפעולות הציוניות שנעשו בצפון אפריקה — בעליה, בהברחת עולים דרך גבולות, בהקמת גרעיני הגנה וגם בפעולה הציונית הרשמית כגון הקרן־הקיימת. כמו כן היו חברי התנועה פעילים בכל המוסדות והגופים הציבוריים, הם עמדו לרשות הכלל ועשו כל השליחויות שהטילו עליהם.

מי שלא עמד בדרישות התנועה לא יכול היה להמשיך ולהיות בה, לכן נהגו גם להוציא חברים. התפיסה היתה: אנחנו קאדר של מהפכנים. כך חינכו את החברים וזו היתה האוירה. לאחר עלייתו של בורגיבה לשלטון הפונקציות של עליה, של העפלה וכו' — נפסקו, אבל התנועה לא שינתה את האופי החלוצי שלה.

במרוקו נפוצה השמועה בגיטאות שיש דרך לארץ־ישראל. לאחר המגעים הראשונים עם השליחים ועם פעילים מקומיים התחילו יהודים לזוז, התחילה זרימה אל עוג'דה גבול מרוקו־אלג'יר. אנשים רבים הגיעו. היה הסכם עם המשטרה הצרפתית שלא יחזירו אנשים למרוקו, אבל לא יתנו להם לשהות באלג'יד זמן רב. צריך היה לסדר להם תעודות מיוחדות, מעין תעודות מעבר דרך אלג'יריה, שהיו חתומות על־ידי המשטרה, כביכול. המשטרה הצרפתית שאמנם ידעה על העליה לא הפריעה, אבל כל שוטר במכס או בנמל יכול היה לאסוד כל אדם ולהכניס אותו לבית הסוהר. היו אלה סידורים למחצה. לחץ השלטונות הצרפתיים היה קשה, הם התנגדו להקמת מחנות ואיימו שאם לא נעמוד בתנאים שלהם, יסגרו את הגבול. אסוד היה לשכן את האנשים בבית מלון אפילו ללילה אחד ואי אפשר היה להעביר את האנשים בנסיעה ישירה מאלג'יד. צריך היה להחזיק אותם באלג'יר יום־יומיים וכאן עמדה השאלה איפה להחזיק אותם.

התנועה גייסה לכך את בית־הקהילה היהודית, החדרים היו סגורים, אבל המסדרונות היו פתוחים. על המדרגות ובמסדרונות ישנו אנשים, נשים וילדים והתנועה התגייסה לעזרתם. כל היום היו האנשים מסתובבים ברחובות ורק בערב היו מתאספים בבית הקהילה היהודית. המועדון הקטן של התנועה הפך למחסן לחפצי האנשים. גם לעזרה ראשונה ואוכל דאגה התנועה, היא העמידה עצמה לרשות הענין הזה. בכל לילה כזה היו באים כ־150 איש ולנים במסדרונות בית הקהילה היהודית, משפחות על ילדיהן, היה גם מקרה שאשה ילדה על המדרגות. למחרת היו משתדלים לשלוח אותם, כי בכל יום היו מגיעות אניות, שלחו אותם למרסיי, בה היו מחנות מעבר והצרפתים לא הפריעו.

התנועה באלג'יר היתה פחות מאורגנת מבחינת החיים התנועתיים הפעילים, אבל גם בה היתה אותה רוח של מסירות. היא היתה במוקד העליה, בשרות העליה, כל הזמן בפעולה. אחר־כך התחילו גם פעולות ההגנה, כשהיו גילויים של תקיפת יהודים בערי השדה. באלג'יר פעלו מטעם המוסד לעליה בן ציון ורבקה'לה כשדן מקדמה. סיכמנו בינינו שאין הגיון שאני אשאר באלג'יר הבירה, בשעה שהתפקיד הדחוף ביותר הוא להקים את התנועה בכל ערי אלג'יריה. באלג'יריה היתה אוכלוסיה יהודית גדולה, מפוזרת בהרבה ערים בריכוזים גדולים של 20־30 אלף יהודים, אבל גם בריכוזים יותר קטנים של 5000 איש. לכן יצאתי לערי השדה.

התחלתי להקים סניפים בקונסטנטין, בסטיף, באוראן, בתלמנסן, סידי, בל־עבס ובמקומות אחרים. עבודתי באופן שיטתי ממקום למקום. ריכזתי סביבי חבורה של בחורים, ארגנתי סניף, הנחתי יסודות ראשונים, סמינר למדריכים, לימדתי שירה וריקודים וגם נתתי שיעורי עברית. הבאתי איתי לכל מקום ספרים, הקמתי ספריה בסיסית. ערכנו תכנית עבודה, קשרתי את האנשים עם אנשי ההגנה ועם פעילי העליה.

בעצם היה בן־ציון הראשון שקיבל מינוי והוראה להקים את ארגון ההגנה. לא היה לו שום בסיס אחר, פרט לחברי דרור. אפשר לומר, שהגרעין הפעיל, המייסד, המקשר והבסיס לאימון ההגנה היו סניפי דרור. אם כי גם אנחנו לא היינו ליגאליים, אבל היינו תנועת נוער. יכולנו, לפחות, להופיע בתור תנועת נוער צופית, לכן שימשנו כיסוי לפעולות ההגנה.

זו היתה עבודה מאד לא שגרתית. את הכל היה צריך להקים מן היסוד ובדרך לא רגילה. ערב הקמת מדינת־ישראל היה ברור לי שתפקידי לא מוגבל רק לעבודה בתנועה, בעליה ובהגנה. ראיתי את תפקידי להביא את היהודים למודעות יהודית, לקשר עם מדינת־ישראל. המתח באוכלוסיה היהודית היה רב, היתה ציפיה למאורע הגדול, שכולם נדלקו בה, בין אם היו ציונים ובין אם היו לא ציונים כמרבית האנשים, כמובן שהיה גם חלק אנטי ציוני. הרגשתי את עצמי בין היהודים כשגרירה הראשון של מדינת־ישראל שעדיין לא קמה. כך גם קיבלו אותי. לא בהופעות פומביות, כי הייתי בלתי ליגלי, אבל הוזמנתי לבתים אליהם באו כל המי ומי של העיר, נתקבלתי ממש כשגריר ישראל. השתדלתי לגבש את ההתלהבות הזאת, לתת לה משמעות. ניסיתי להסביר להם את המצב מבלי שידעתי מה בדיוק קורה בארץ. אבל אמרתי להם שיום הכרזת המדינה היה יום קשה, דיברתי איתם על המלחמה. מלחמת ישראל־ערב, מלחמה עם צבאות ערב ולא רק עם כנופיות, והם מצדם דיברו אתי על הפחד שלהם, על החשש לפרעות. רמזתי להם שגם בנושא הזה אנחנו מטפלים, מנסים להקים כוחות אשר בכל מקרה יגנו על הגיטאות היהודיים מפני פורעים. בקונסטנטין ארגנו הגנה עם עמדות. ב־15 במאי היו מוצבות עמדות בגיטו היהודי ועל השכונה היהודית מחוץ לקונסטנטין שמר משמר של ההגנה. היו אנשים מגוייסים עם מעט נשק. ניסינו לקשור קשרים גם עם השלטונות הצרפתיים, שאם יהיה צורך להזעיקם שתבוא העזרה בזמן ושלא יסמכו על השוטרים המקומיים שהם ברובם ערבים.

את רוב הפעולות הייתי עושה בלילה. ביום לא הייתי יוצא לרחובות. הייתי משיג לי חדר בחצר ששימש כמפקדה שלי. אליו הייתי מזמין את החברים לפעולות תנועתיות ואת היהודים האחרים לשיחות בירור. בכל מקום עמד לעזרתי אחד החברים.

היו לי קשיים רבים. בקונסטנטין, למשל, חזרתי יום אחד אל הבית שלי והנה בתחנת האוטובוס חיכה לי בן המשפחה והציע לי שלא לחזור הביתה, כי עומדים שם בלשים מאז הבוקר ושואלים אם האיש עדיין ישנו. החלטתי מיד להסתלק לאלג׳יר הבירה. ומאלג׳יר עברתי לעיר אחרת. בדרך זו יצאתי לאזור אוראן והקמתי

את הסניפים בתלמנסן, בבל־עבס ובאוראן.

באוראן היתה קהילה יהודית גדולה. הבסיס לתנועה באוראן היו חברי בית״ר לשעבר, התנועה היחידה שהיתה קיימת בהשפעת חיילים יהודים מאמריקה שחנו באלג׳יר בזמן מלחמת העולם השניה ובתוכם, כנראה, גם כמה חברי בית״ר, אשר ארגנו מועדון בית״ר. במועדון היו בחורים צעירים בעלי השקפות קומוניסטיות, כי אחרי מלחמת העולם השניה רבו הנטיות השמאליות. מצאתי צירוף של בית״רים ציונים בעלי השקפות אקטיביסטיות מצד אחד ומצד שני בעלי השקפות סוציאליסטיות, מאד שמאלניות.

לחבורה קטנה כזאת העברתי סמינר במלון שלי, לאחר ששלטתי כבר בצרפתית, העזתי להשתמש בתעודת הזהות המזוייפת, ולנתי במלונות. תמיד מצאתי חדר שקט, והייתי מזמין לשם חברים. בדרך כלל הייתי מחליף מלונות. כשרציתי לנהל שיחה יותר רצינית היינו יוצאים לטייל אל מחוץ לעיר, כזה היה נוסח העבודה הבעייה היתה תמיד לארגן את החוליה הראשונה, אותה קבוצה של שלושה, ארבעה, חמישה חברים, שידעת שהם נאמנים לך, ושאתה יוכל לסמוך עליהם גם לאחר שאתה עזב את המקום.

אין כל ספק שדרור היתה התנועה הראשונה בטוניס. היא התחילה ב־1944. זה היה ידוע בצפון אפריקה כולה. גם כאשר התחילה תקופת המחתרת במרוקו, עצב העובדה שהיינו התנועה הראשונה קבעה שם כלשהו בתודעתו של הנוער, השם דרור היה משהו מוכר.

היה קשר תמידי בין סניפי התנועה בשלוש הארצות. בפברואר 1948 התקיים סמינר צפון אפריקאי של פעילים על יד אלג׳יר ובפעם הראשונה הגיעו חברים ממרוקו ומטוניסיה, ומסניפים שונים באלג׳יריה. היו בסמינר נציגים של עשרה סניפים משלוש הארצות. הסמינר הזה, שבו השתתפתי היה בעצם סמינר דרור הצפון אפריקאי הראשון, אחר כך היו מפגשים נוספים. בתנאים הכספיים של אותה הימים. לא היו יכולים להיוח מפגשים רבים באלה. ניתן היה לכל היותר לממן נסיעה של איש אחד או שניים, וגם זה היה כמעט מעל לכל אפשרות. ידוע לי שאחר הסמינר הראשון הנזכר היה נהוג לקיים פעם בשנה סמינר צפון אפריקאי כללי — סמינר הפעילים, בהשתתפותם של כ 25־30 חברים. מחליפי בתפקיד היה משה רימון מגינוסר.

לסיכום — כמה הבהרות לאופי התנועה ואופי העבודה היום־יומית בה. בשלבי הבראשית, היו הבדלים בין הסניפים באלג׳יריה לבין סניפי טוניס. בטוניס היתה תנועה יותר ותיקה, יותר מגובשת, יותר מאורגנת. לעומת זה חברי התנועה באלג׳יריה היו יותר במרכז ההתרחשויות של העליה ומאוחר יותר גם בפעולות ההגנה, משום שבאלג׳יריה לא היו ארגוני יהודים קיימים ולא היה על מי לסמוך אפשר להגיד שהתנועה מילאה באלג׳יר בתקופה של 1947־1948 תפקיד, אולי חיוני יותר מאשר התנועה בתוניס, אם כי האקטיבה הטוניסאית היתה בעצם נושאת

השליחות והפעילות הציונית היהודית בצפון אפריקה כולה. בזמן של מבצע מיוחד היו פונים לנריה שתעמוד בראש המבצע. האקטיבה הטוניסאית עשתה אמנם שליחויות רבות בכל צפון אפריקה. הדגם שלהם התקבל בכל צפון אפריקה: התנועה — זה בית. מעין בית שני לאדם, בית לכמה שעות ביום. התנועה דרשה זאת מהחבר בה, והחבר הרגיש זאת. הוא היה ישן ואוכל בבית ההורים שלו, היה הולך לבית־הספר או לעבודה, אבל סדר היום שלו כלל גם את השעות שבהן היה בא למועדון. למועדון בא לאו דווקא מפני שבשעה יעודה היתה איזו שהיא פעולה, הוא בא למועדון בשעות הפנאי שלו, מרגע שגמר את יום עבודתו ועד הערב. בערבים לא יכולנו לקיים שום פעולה, אבל בשעות אחר־הצהריים המועדון היה הומה. בשעות אלו היתה שיחה או שעור עברית, פעולה עיונית או ריקודים. במועדון היו מארגנים כל הפעולות הציוניות הכלליות, וגם פעולות מיוחדות.

חברי התנועה היו מצווים לצאת בתוליות למפגשים לערי השדה בשליחות ההגנה או העליה, לאו דווקא החברים המרכזיים. כאשר היתה פעולה בהיקף יותר גדול, פעולה דחופה, היו זקוקים למספר יותר גדול של חברים. החברים היו יוצאים לנסוח ולארגן את הנוער היהודי כי מטרת התנועה היתה להקיף את הנוער היהודי במהירות המירבית.

חלומה של התנועה בצפון אפריקה, שלקראתו גם הדרכנו אותה, היה להיות תנועת נוער כדוגמת החלוץ הצעיר הפולני. תנועה מאורגנת, המקיפה את רוב הנוער. הרעיון היה למשוך לשורות התנועה את הנוער וגם אם הוא לא יצטרף למועדון, להביא אותו לתודעה ציונית חלוצית וכך לחנך אותו לעליה. לכן היו מתגלות יוזמות חדשות וזה גם מה שיצר את האווירה המשיחית בתוך התנועה. אולי משום שהתקופה היתה משיחית.

המטרה היתה לבצע במשך שנתיים־שלוש דברים שהשכל הישר לא העלה על הדעת שהם ניתנים לביצוע. להוציא את המוני הנוער היהודי, עד 50,000 בני נוער לארץ, מהר ככל האפשר.

היו בין הנוער כאלה שלא הבחינו בין תפקידים השייכים באופן ישיר לתנועה ותפקידים ששייכים לגופים אחרים. הם ראו את עצמם חברי דרור, כלומר, גם חברי ההגנה וגם פעילי עליה ועשו פעולות בשטחים שונים על דעת עצמם. רק לאחר מכן היו מודיעים על ביצוע הפעולה.

החברים הפעילים הרגישו שהם אינם יכולים לשבת הרבה זמן במקום, שיש להם פה שליחות לעשותה, שכל זמן שהם יושבים במקום עליהם לעשות ולמהר לעלות לארץ־ישראל. הם טענו: "אני עשיתי את שלי, אני רוצה לעלות, להגשים". המאבק עם החברים היה לעתים קשה מאוד, כי אנחנו, דווקא מתוך הראיה המשיחית הכללית הזאת, היינו מעוניינים שחברים בעלי הכרה יישארו, מפני שבאמת חשבנו, שנצליח במהירות לארגן יותר ויותר בני נוער. כמובן שכל זה קיבל תפנית החל מסיומה של מלחמת השחרור. הנורמליזציה המסויימת, כאשר מדינת ישראל כמדינה שקעה בבעיות קליטה של גלויות שלמות שבאו לארץ, הזניחה במידה מסוימת את היהדות שבה היתה עליה פורצת, וכך קרה שיהדות צפון אפריקה לא זזה

והעליה ממנה פסקה וצריך היה להמשיך את התנופה החינוכית־הארגונית. התנופה החינוכית־הארגונית לא נמשכה בממדים כפי שצריך היה להיות. יכול להיות שזאת היא אחת הסיבות שכאשר באו הזעזועים על היהדות הזאת, היא לא עלתה לישראל אלא נשארה בצרפת.

שליחות לגולה 1945-1948

1989

יד טבנקין
בית לוחמי הגיטאות
הוצאת הקיבוץ המאוחד

13-2-2/56/4

9 26

ארכיון יד טבנקין
חטיבה 13-2-2
מיכל 56 תיק 4
מסמך

שם הארכיון: [illegible]
מספר תיק: 13-2-2/56/4

אפרים צור - על שליחות בצפון אפריקה

<u>טוניסיה, אלג'יריה</u>

כצעיר שהתחנך בארץ ונולד בפולין, וידע פולנית הוצע לי השליחות לארצות אירופה, אל שארית הפליטה ולתנועה.

ב-6 לדצמבר 1946, יצאנו קבוצה שלמה של שליחים, לארצות אירופה השונות, יחד עם משלחת של חברי הקיבוץ המאוחד, שיצאו אל הקונגרס הציוני בבאזל. בתוכם טבנקין, צביה לובטקין ואחרים.

בעלותנו על האניה, חבורה גדולה של שליחים, אספו אותנו, ומסרו לנו על תפקיד צדדי שהוטל עלינו לשמש כיסוי להברחתו של ישראל הרקובסקי משדות-ים שיצא לאיטליה לליווי אניות.

ישראל הרקובסקי עלה על האניה, ללא כרטיסים, וללא תעודות, ללא תא באניה. תפקידנו היה לדאוג למזונות עבורו וללינה. כך הגענו לגנואה. בגנואה קיבל את ישראל הרקובסקי ישראל אוטיקר ז"ל, אשר היה במדי קצין אונר"א, והוא אשר הוריד אותו מהאניה. אנחנו הספכנו מגנואה למילנו, ונתקבלנו שם על ידי מנהל מחלקת "החלוץ" במילנו, חברנו אלכסנדר (שלום רוזנברג) מתל-יוסף, אשר טיפל גם במשלוחת, שהמשיכה בדרכה לבאזל, והן בקבוצת השליחים אשר נשארו למעשה באיטליה.

והנה נאמר לי, שעלי להכות במילאנו כמה ימים, עד לגמר הקונגרס הציוני, משום שבקונגרס הציוני מתקיים פגישה של כל שליחי הקיבוץ המאוחד במישוב האירופי, ובה ידונו בכל הבעיות ושם גם ייקבע מקומי.

להפתעתי הרבה, כאשר חזרו החברים מהקונגרס, הודיעו לי שעלי לצאת לטוניס, לארץ חדשה, לתנועה חדשה, שהקיבוץ המאוחד החליט להקים שם תנועה "דרור".

ההחלטה הפתיעה אותי. היא נפלה כאמור בכנס השליחים בבאזל, אשר בו הופיעה בפני השליחים של הקיבוץ המאוחד נערה צעירה, בשם גאדיה כהן, שליחת תנועת צעירי ציון מטוניס, תנועה אשר קמה במהלך מלחמת העולם השניה, לאחר גירושם של הגרמנים מטוניס, לאחר תקופה של חצי שנת כיבוש. מתוך ההתעוררות הציונית והיהודית שחלה בין יהודי טוניס, הוקמה תנועה כללית, בשם "צעירי ציון". התנועה הזאת באה במגע בשני מגעים, אחד בזמן מלחמת העולם השניה, והשני מיד לאחריה. עם שני חברים מהקיבוץ המאוחד, עם אפרים פרידמן מבית-אורן, ויגאל כהן ז"ל מבית-אורן, ובהשפעתם במידה מסויימת, הם התחילו לחפש את דרכם אל התנועה החלוצית בארץ. והכרעה נפלה לכיוון של הקיבוץ המאוחד.

גאדיה הופיעה בפני כינוס השליחים בבזל ואמרה, שהיא משוכנעת, שתנועת "צעירי ציון"

המאוחד, ותביעתה היחידה לשלוח שליח לטוניס.

באותו היה שליח לטוניס, פירושו של דבר ידיעה צרפתית. הסתבר שבכל המשלחת הגדולה של הקיבוץ המאוחד באירופה, לא היה איש שיודע צרפתית, גם בארץ האפשרויות היו מוגבלות ביותר. הבעייה רחקה, והוחלט כפי שהוחלט, שעלי לצאת לצפון אפריקה. טענתי, אמנם להגנתי, שגם אני אינני יודע מלה צרפתית, אבל הנימוק לא התקבל, היות וצריך לעשות אל המלאכה, חייב מישהו לעשותה.

קיבלתי את הדין, ונפשית עברתי איזה מטרמופוזה, חשבתי כל הזמן בארץ על שליחות לפולין, קצת השחזתי את הפולנית שלי, קצת למדתי אידיש, על מנת להיות מסוגל לדבר עם האנשים, והנה נפל עלי מתאום מחד הצרפתית, ואני צריך ללמוד צרפתית. נאמר לי עוד, שעלי לחכות להוראה מפריז על מועד יציאתי. מסוס מה ההוראה אחרה לבוא. היכיתי עשרה ימים, במילנו, והעסק התחיל להמאס עלי, פניתי לחברים שלנו, שליחי הקיבוץ המאוחד, שעבדו באיטליה, ואמרתי להם, רבותי, אם אתם רוצים להציל נפש בישראל, תנו לי משהו לעשות. הציעו לי לנסוע לקיבוץ נוננטולה שבצפון איטליה.

יצאתי לנוננטולה, כמעט ששכחתי את פרשת צפון-אפריקה והשתלבתי בעבודה. התחלתי לדבר עם האנשים, מהר מאד רכשתי שפת אידיש. עסקתי כמובן בתור שליח צעיר, לא כל כך בהרצאות, כי זה לא היה הצד החזק שלי, אלא בארגון ערבי שירה, ריקודים, בשיחות אישיות, בהוראת עברית, והיה לי מאד נעים.

זה היה קיבוץ שבא מפולניה, בתוכו היה גם יוסף יעקובוביץ. הוא לא היה שייך לקיבוץ הזה, אבל באותה תקופה ישב אתנו. ועוד קבוצה של פעילים מרכזיים שלנו מפולין.

לאחר שלושה חדשים של פעולה בנוננטולה קיבלתי הודעה מרות הקטין שהיתה אחראית על המשלחת באיטליה, לעבור לאזור רומא, כיוון שקיבוץ נוננטולה מתרוקן, האנשים עולים.

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

לעומת זאת הגיעה קבוצה לרומא, לאזור קמפ אל גנדולפו, עיירה הסמוכה לרומא, שם נוות הקיץ שלשל האפיפיור. ולאחה הוילות הוכנס הקיבוץ, ואני, כאמור, נשלחתי לשם, להמשיך במעולתי החינוכית.

בקיבוץ זה ישבתי שלושה חודשים. למרבה המזל, מצאתי שם אחת מחברות הקיבוץ, יוצאת פולין, שידעה היטב צרפתית, היות וידעתי שבסופו של דבר יהיה עלי להגיע לצפון-אפריקה, ביקשתי ממנה ללמד אותי צרפתית. היא לימדה אותי את החוקים האלמנטריים קריא בצרפתית, זה נמשך כחודש ימים, ואני שוב שקעתי בעבודה.

אחרי חצי שנה לשהותי באיטליה, הגיע מברק, שעלי להגיע מיד לפריז. כרגיל בימים ההם, ציידו אותי בדמי כיס וכרטיס לתחנה הבאה, ונסעתי לפריז. לצערי ב"לשכת דרור" במלון מטרופול הודיעה לי המזכירה שכל הפעילים יצאו לגרמניה לועידת "דרור".

לא ידעתי מה לעשות. הייתי בסך הכל בחור בן 22, חסר נסיון של פעילות ציבורית. לא ידעתי אפילו שצריך לבקש כסף לקיום. היות והיתה לי כתובת של איזה בן-דוד, שחי בצרפת לפני המלחמה, הלכתי אליו. התארחתי בביתם, אכלתי, ככל זאת הציק לי הענין, שלא היתה לי פרוטה בכיס. ב"לשכת דרור" הציעו לי להפגש עם יעקב מוסקוביץ, שהיה אז מפעילי העליה. נפגשתי עם יעקב מוסקוביץ. אני מוכרח לציין את ההבנה שלו. עוד בטרם התחלנו בשיחה הוא אמר לי: "אני בטוח שאין לך פרוטה בכיס, ואתה מסתובב לבד. הא לך עשרת אלפים פרנק, להוצאות קיום אני כבר אקבל אותם בחזרה מהתנועה". כמובן שזה היה בדיוק לענין, לאחד שהוא בודד בעצמו אצל האנשים הנוגעים בדבר. הודיע שהסיכויים להשגת ויזה לאלג'יריה הם קלושים מאד. זאת היתה תקופת המרידות הגדולות של הערבים, נגד הצרפתים, בשנת 1946. אבל כתוצאה מכל הפרשה הזאת, הצרפתים לא רצו ליצור מתיחות, והם היקשו מאד על הפעולה הציונית.

יעקב מוסק הציע לי לפנות לברגינסקי. הוא היה אז מראשי המוסד לעליה ולבקש עצה ממנו. לא הכרתי את ברגינסקי, הוא קיבל אותי בדירתו, הוא ידע שאני מיועד לשליחות לצפון אפריקה. הראה לי ספר שהוא קורא, שלמה מולכו של א. קבק. הוא הציע לי לקרא את הספר הזה בטרם שאצא לצפון אפריקה. ספר זה יעזור לי בהרבה להבנת המצב בצפון אפריקה.

לא הספקתי כמובן לקרוא את שלמה מולכו, אבל לעצם הענין, הוא הציע לי לא לחכות לויזות אלא לנסוע למרסיי, למחנה מלווי אניות. לכתוב מכתב לכתובתו של אפרים פרידמן, אשר נמצא כבר בצפון אפריקה לשם ארגון אנית המעפילים הראשונה שיצאה מאוחר יותר בכמה חודשים, מצפון אפריקה. הוא נמצא שם עם ויזה בחור מלשתיגאי. הוא כבר ידאג לכך שתגיע לצפון אפריקה לייעודך.

הגעתי למרסיי, התיישבתי במחנה המלווים, היחסים היו מאד משוטים. כתבתי מכתב, ובעבור כמה ימים קיבלתי תשובה על פיסת נייר ובה הודיע לי, ביום זה וזה, בשעה 12 בדיוק, בבאר לא רחוק מהנמל, עלי להפגש עם מלח בשם אנדרי טומוז'יני. בתוך המעטפה היה מונח גם חצי קלף החתוך.

הנחתי שהמלח דובר צרפתית, ואני אינני דובר צרפתית. לכן נאלצתי למצוא בתוך המשרד של הסוכנות, איש מהימן אשר ישמש כמתורגמן.

נכנסתי לבאר היעודה. כל העינים הופנו אלי, כנראה לא התאמתי לסביבה. היתה זו סביבה של מבריחים, גנבים ורועי זונות. ומלחים מסוגים מיוחדים. התיישבתי וחיכיתי לשעה 12. כדיוק בשעה 12 נכנס אדם נמוך; פרדה כמו מלח. הבנתי שזהו האיש - אנדרי פומז'יני שלי.

קמתי, עברתי לידו, הוא נעמד ליד הבאר, ביקש בירה. נעמדתי לידו, ואמרתי כאילו לעצמי, מיסיה פומז'יני, הוא אמר, וי, וי, מיד לקחנו את הכוסות, התיישבנו ליד השולחן, והתחלנו בשיחה קצרה, כשרק התיישבנו, הוא הוציא מכיסו, ומתחת לשולחן העביר לי חצי קלף שלו. אני כמובן בדקתי שזה מאותו קלף. יכולנו לכן להמשיך בשיחה.

בשיחה בררנו רק פרטים טכניים. הוא אמר לי שעלי להופיע בבאר למחרת בבוקר, בשעה 8, יותר קרוב לשער הנמל.

לא ידעתי בעצם מה לשאול, לא הבנתי איך אני נוסע, בתור מה אני נוסע, לא היה לי ברור שום דבר, העיקר שאני בידיו, לשבט ולחסד, רק שאלתי אותו מה אני יכול לקחת אתי. היו אתי כמובן מזוודות, חפצים למשך שנתיים. הוא אמר לי בצורה פסקנית, שום דבר, אמרתי, בכל זאת אני צריך איזה גופיה, איזה חולצה להחלפה, ההרמוניקה שלי, ספר השירון שלי וכו'. הוא הרשה לי לקחת תיק יד קטן. הוא אמר להתלבש כמו פועל, וקצת כמו בן-אדם. על כל פנים לקחתי לי במחסני הג'וינט חולצת עבודה אמריקאית וזוג מכנסיים שהם ספק לעבודה ספק לאחר העבודה. תפרתי לי איזה שהוא מקום סתר לפספורט הפלשתינאי שלי, ויצאתי לדרך.

למחרת ב-8 בבוקר נפגשתי אתו בקפה. הוא הופיע בלוויית אדם שני, היה לי ברור שגם הוא בתוך העסק. הם דיברו אלי, אני לא הבנתי אף מלה, הם ראו שאני לא מבין. גם אני לא יכולתי לומר להם שום דבר, כי הם לא ידעו שום שפה אחרת פרט לצרפתית או איטלקית. הם דיברו אלי, אני לא דיברתי אליהם, לא הבנתי, והבנתי רק שצריך ללכת אחריהם.

הלכנו בשורה לרוחב, אני באמצע, הם משני צדדי. כשהגענו לשער המשטרה שאלה מה העניין? הם הראו על האניה שעמדה ואמרו זאת "ויל דה אלג'יר" אניה שנוסעת בקו מרסיי-אלג'יר, והם המלחים. הם באמת עשו רושם של מלחים. על כל פנים לא עצרו אותנו. ניגשנו לאניה, אל הכניסה של המלחים, זאת היא הכניסה הנמוכה, ישר מהרציף. היתה זאת אנית נוסעים.

הנוסעים עדיין לא הגיעו לאניה; על הקרש הזה שמחבר את הרציף עם פתח האניה, של המלחים, עמד שוטר, ואנחנו הלכנו שוב לפי הסדר, אחד

שניים, שלוש, אני כמובן באמצע.

את הראשון השוטר לא עצר, כי הוא הכיר אותו, אבל אני עשיתי מיד רושם של זר הוא עצר אותי, ובקש ממני תעודות, חשבתי שהשליחות שלי נגמרה בינתיים, אבל אז ניגש השלישי, תחב לידו שטר של 10 אלפים פרנק ואמר לו, תן לו לעבור, נכנסנו, עלינו לאחד הסיפונים, אמרו לי משהו, והשאירו אותי לבד.

לא היה לי ברור מה לעשות. עמדתי על הסיפון, לאט לאט התחילו לעלות נוסעים עם מזוודות, וכולם עומדים ומחכים. מתחיל להיות צפוף יותר ויותר, ואני עומד עם התיק שלי. באותו רגע, תפסתי שאני בעצם נמצא בין נוסעים, שהתלבושת שלי לא מתאימה לעסק. נכנסתי לשרותים, לבשתי את הבגדים הטובים שלי, ויצאתי אל הקהל ונעמדתי בין כולם, כמובן פחדתי שיפנו אלי בכל מיני שאלות. עשיתי כל מיני תמרונים שלא לעמוד במקום אחד, חיכיתי עד שראיתי שנפתח איזה מחסן, בקצה הסיפון, וכל האנשים ניגשים עם הכרטיסים שלהם, ומקבלים כסא נוח לנסיעה במחלקה רביעית, נסיעת לילה אחת. כל הנסיעה נמשכת 24 שעות. מבירון שלא היה לי כרטיס נשארתי לעמוד. כולם הסתדרו בינתיים עם הכסאות על הסיפון, ואני xxxx נשארתי עומד. ברחתי מהסיפון הזה, התחלתי להסתובב על סיפונים אחרים, ולא ידעתי בעצם מה אעשה כל הלילה. כעבור שעתיים, כאשר האניה כבר הפליגה, הופיע המלח שלי, הוא הבין שאני במצוקה, הוא הוציא לי כסא, הסתדרתי גם אני. עשיתי את עצמי שוב מיד כישן, כדי לא להכנס בשיחה ידידותית עם שכני. לא עצמתי עין אף לרגע, הייתי מאד מתוח, הלילה נמשך עד לאין קץ. חששתי בכל זאת. ב-12 בלילה הרגשתי שקיבתי מציקה לי. זה אחד הפרטים שהוא לא מסר לי, שרצוי היה להביא אתי צידה לדרך, כי כל הנוסעים הביאו מזון ל-24 שעות.

לא העזתי לגשת לאיזה שהוא באר לקנות משהו מבלי לדעת מלה בצרפתית. ובשעה 2.00 בלילה הופיע המלח שלי והביא לי שני סנדויצ'ים שמנים, שהחיו את נפשי. כך עבר הלילה. בבוקר הגענו לאלג'יר, האניה הטילה עוגן, התחילה פרשת הירידה. האנשים התחילו לרדת, ואני נשארתי לבדי. שוב הפעם הבינותי שעלי להיות פועל. החלפתי את הבגדים ונשארתי לחכות. האניה היתה בעצם ריקה, ואז הגיע המלח והורה לי ללכת אחריו, הכניסו אותי למטה, לחדר האוכל של המלחים. לא היה שם אף אחד באותה שעה, זה היה בערך בשעה 10.00, רק הטבח היה במטבחון. נשארתי יושב. במשך הזמן הסתבר לי שגם הטבח שותף לעסק. חיכיתי שם עד שהופיע איזה צרפתי

והתיישב על ידי, ראיתי שהוא מוציא פנקס ומתחיל לרשום. הבנתי שהוא סוחר היינות, המספק יינות לאניה, והטבח מזמין אצלו את כל סוגי היינות.

אלו היו רגעים שארכו מאד בשבילי, האיש הזה כמובן התחיל לשוחח אתי, שאל לדעתי על היין הזה, אני לא הבנתי כלום. כל התשובות שלי היו חיובים מסוגים שונים, פה ושם זרקתי איזה "הי; וי,, ו"נו, נו" הציע לי לשתות, אמרתי לו, "נו, נו וכו'", וכך איכשהו החזקתי מעמד. נוסף לכל, הטבח כיבד אותי בארק הצפון-אפריקאי המפורסם. היות ולא רציתי לדבר לא היתה לי ברירה, אלא לשתות. כשהרקתי את הכוסית הראשונה, הוא מילא עוד כוסית, ועוד כוסית. הייתי לגמרי מטושטש. סוף סוף יצא הצרפתי והגיע המלח השלי, יצאנו באותה דרך בה נכנסתי. הוא עצר טקסי, ונסענו לאלג'יר. הוא הכניס אותי לאיזה בית קפה, באחד הרחובות. התיישב על ידי, הזמין בירה. הייתי מאד מתוח. עד שהתקרב אלינו בעל הקפה, הביא את המשקה רכן על אוזני ואמר, "שלום עליכם" בשקט רב. הבנתי שזה יהודי, והוא בתוך העניין, אז הונח לי.

כעבור כמה רגעים הגיע אפרים פרידמן, מיד אורו עיני, המתח ירד, והבנתי שאני כבר בידיים נאמנות. הוא נגש אלי בשקט והציג את עצמו.

היעד שלי היה טוניס, לא אלג'יר, וכדי להגיע לטוניס צריך לעבור גבול. אמנם גם טוניס היתה בידי צרפת, אבל לפי הנוהג, במעבר מאלג'יר לטוניס, היתה המשטרה בודקת תעודות זהות של צרפתים, ואת הדרכונים של זרים. זו היתה בדיקה די קפדנית. ברור שלא יכולתי לצאת לדרכי לטוניס ללא סידור של תעודת זהות מזוייפת. כל זה מסתבר לוקח זמן. הייתי חייב להשאר באלג'יר למשך שבועיים. ניצלתי אמנם את השבועיים הללו ללמוד צרפתית, מתוך ספר שאניתי, ספר לימוד צרפתי-אנגלי. בינתיים עמדה השאלה איפה לשכן אותי. לא יכולתי ללון בשום בית-מלון. האפשרות היחידה היתה, לשכן אותי אצל משפחה, שבתם היתה בגרעין הראשון של "רגבים" שעלה כבר לארץ. בהתחלה ההורים ניתקו אתה את הקשרים, אבל אחר-כך הם לפי הדרך המסורתית, הפכו לציוניים. אנשים אלה עזרו לנו הרבה מאד, הם היו עשירים, היתה להם דירה מפוארת מאד, נוסף לוילה שמחוץ לעיר. הם טיפלו בי באופן יוצא מן הכלל, מבלי שיכולתי לומר להם מלה, ובלי שהם יכלו לומר לי מלה. היה אלם מוחלט. אבל הטיפול היה באמת יפה.

נשארתי כאמור שבועיים באלג'יר, עד שסדרו לי תעודות מזויפות על שם

לא היה בה בעצם שום דבר מזויף, מלבד הפרטים ששינו בה.
השיטה היתה פשוטה, אחד החברים של "דרור" באלג'יר, היה נכנס למשרדי תעודות הזהות, היו שם כ-5 – 4 פקידים, מקבלי בקשות לתעודות זהות. את xxxxx הטופס של התעודה היו קונים ברחוב. הפקיד היה ממלא בעצם את כל הפרטים, הוא היה מחתים, והיה מבצע את כל מה שצריך. חבר שלנו, לצורך התעודה שלי ולצרכים אחרים, היה מחכה במשרד, וכאשר אחד הפקידים היה משתעמם והולך לשתות קפה, היה הוא מתקרב אל הדלפק, היה מכניס את ידו, מוציא את החותמת, יוצא החוצה לבית קפה יהודי, היה מחתים מספר תעודות. הן היו מוכנות, ממוספרות, עם תמונות והכל. אח"כ היה מחזיר בדרך דומה את החותמת. אם במקרה הפקיד חזר, היה זורק את החותמת אצל פקיד אחר.

יצאתי לטוניס בליווי של חבר תנועה ברכבת. סיכמנו בינינו שאני אהיה חרש-אילם, והוא יהיה הדובר שלי. הגענו לגבול. המשטרה עברה את כל התאים, בקשה התעודות, וחקרה את הנוסעים. אני עשיתי תנועות של חרש-אילם בידיים, והמלווה שלי הסביר לשוטר את כל הפרטים, כך בעצם הגעתי סוף סוף לטוניס, לאחר חצי שנה באיטליה, ועוד כחודש בדרך, פריז, מרסיי, אלג'יר, עד טוניס.

האדם היחידי הארצישראלי שהסתובב בתקופה הזאת בצפון אפריקה היה אפרים פרידמן, הוא ביקר בכל ארצות צפון אפריקה בענייני עליה. היו לו קשרים גם עם התנועה, כי כל פעולות העליה וההגנה היו מבוצעות על ידי חברי התנועה, יחד עם הארצישראלים כמובן, בעצם על ידי חברי תנועת "דרור" כי תנועה אחרת לא היתה קיימת בצפון אפריקה.
במרוקו עדיין לא קמה תנועת "דרור", אבל החבורה הזאת, הטוניסאית, שהיא בעצם כבר היתה מוגדרת כ"דרור", אותה היה אפרים פרידמן מגייס לצרכים שונים. למשל, ריכוז מחנות היהודים שחיכו לעליה באלג'יר, היה מוטל על חברי התנועה.

בטוניס מצאתי חבורה פעילה שמנתה 8-10 חברים, שכולם דיברו עברית. זאת היתה אחת ההפתעות הגדולות בשבילי. הם למדו עברית במשך שנים. זוהי היתה אחת החובות של התנועה. יום יום שעה עברית.

במרכז עבודה אז נדיה כהן, אותה פגשתי בטוניס. היתה שם חבורה שלמה בחור בשם אהוד למברוזו, אחותו עופרה למברוזו. חבורה אשר אחר-כך התפלגה מ"דרור", והקימה את ה"שומר-הצעיר" בטוניס. בעצם השומר הצעיר

בטוניס, הוקם על ידי "דרור". חבורה זו ממניעים, שחלקם בשל בלבולים אידיאולוגיים, וחלקם בשל מהחים אישיים. ביום בהיר אחר הקבוצה הזאת פרשה, והקימה את "השומר-הצעיר". חלק גדול מהחבורה הזאת, שאני הכרתי בטוניס, זה קרה אחרי שעזבתי את טוניס.

מצאתי את החבורה הזאת, חבורה נאמנה, פעילה ומסורה. סביבה תנועה לא גדולה, בערך כ-50-60 חברים, מאד נאמנים.

צריך לציין על כבד היה מוטל על כל חבר תנועה. כל אחד חייב היה לבלות יום יום, שעתיים-שלוש בתנועה. תוך זה למוד עברית, ופעולות שונות. גם הבחורים עמדו בקושי במילוי הדרישה הזאת. זו היתה גם אחת הסיבות של הקדמת הפעולות במועדון התנועה, מפני שעם דדת היום, אף בת לא יכלה להרשות לעצמה להשאר במועדון. כולן היו חייבות להיות כבר בבית. לכן כל הפעולות התנהלו מ-4 עד 7. רק הפעילים המרכזיים, היותר מבוגרים, בתוכם גם שתי בנות, שהיו מאורסות כבר, יכלו לחזור יותר מאוחר. וכך התנהלה הפעולה.

המועדון היה פתוח כל היום. בעצם זה היה חדר שכור אצל משפחה עניה. כל חבר שהיה לו זמן פנוי היה מופיע למועדון. היה עוד מינהג יפה מאד בתנועה, כל חבר ממקום עבודתו בשעת הפסקת הצהרים, שלפי הנוהגים הצרפתיים היתה מ-12 עד 2.00 היה בא ב-2.00 למפגש במקום מסויים ברחוב כדי להתראות למשך 5 דקות. היה אומר שלום, אח"כ הולך לאכול וחוזר לעבודתו. מנהג זה יצר תחושה של סולידאריות, של עבודה משותפת.

העובדה שהאקטיבה דיברה עברית הקלה עלי מאד. זה אפשר לי להתחיל מיד בעבודה. יכולתי להפגש עם חברי התנועה, כי תמיד היה לי מישהו ששמש לי מתורגמן.

לא הייתי מאושר מדרך עבודה בזו. לאחר חודשיים שלושה, הרגשתי אי נוחות, משום שלא יכלתי להרצות ולשוחח עם חברים באופן חפשי. עסקתי על פי רוב בערבי שירה וריקודים, במשחקים. אומנם דברים אלה היו חשובים, אבל היתה הדגשה שאין לי השפעה על החברים, אין לי מגע בלתי-אמצעי אתם, אינני יכול לספר להם, להסביר להם. באמצעות התרגום היה קשה לנהל פעולה מסודרת. המגע היחידי שהיה לי עם האקטיבה, לה נתתי מה שיכולתי לתת בעברית, בכל זאת הרגשתי היתה די קשה.

נוסף לכל הקשיים, עמדה שאלת הוצאות קיומי. האמה היא שהשליח לצפון אפריקה היה האחרון בסולם הדאגות של הלשכה בפריז. בהידה והיו

שליחים הכרי קיבוץ בצפון אפריקה, היו אלה שעבדו עם אפרים פרידמן, והם רפאל חמל, בן-ציון ובבקל'ה מקדמה. הם באו בנסיון לארגן עליית נוער, ממחקר נוסח טוריה. הם היו אנשי ה"מוסד" לעליה. את הוצאות קיומם קבלו ממנו. אני הייתי שליח הקיבוץ המאוחד. האמת היא, שמינימוקים שונים היססתי לכתוב בענין זה. חיכיתי עד שאחד מחברי התנועה נסע לפריז. בינתיים היה סידור זמני, התנועה בטוניס היתה מקבלת עוד טרם בואי הקצבה קבועה מהקיבוץ. מההקצבה הזאת התקיימה האקטיבה, כי צריך לציין, שכל הפעילים באו ברובם מבתים עניים, שעזבו את עבודתם והקדישו את כל זמנם לתנועה. הם היו גם חייבים לתמוך במשפחותיהם.

כשהגעתי לטוניס, הייתי אני האחראי לחלוקת כספי הקיבוץ. סכום זה היה מתחלק בין 7-8 הפעילים שהיו זקוקים לתמיכה כספית, היתרה שמשה לקנית ניר, מכונת כתיבה וכו'. לא נותר בשבילי כלום. לבסוף נמצא פתרון חלקי. משפחה עניה הסכימה לארח אותי תמורת סכום כספי כמעט אפסי. סכום שאפשר היה לחסוך אותו מההקצבה. תמורת סכום זה קבלת מקום לינה ואוכל בבוקר וערב. כי לא הייתי חוזר לצהריים. ארוחת צהריים כמעט ולא אכלתי, מפני שנזהרתי לא להכנס למסעדה, הסתפקתי באיזה סנדביץ'. המשפחה הזאת ספקה לי גם שמיכות, מגבות, כי ~~אא אאא~~ לי לא היה שום דבר. היה מאד לא נעים, כי זו היתה משפחה עניה. לא היתה מקלחת בבית, התרחצתי בגיגית. באלה היו התנאים. בבוקר שתיתי רק כוס קפה, זה מה שקבלתי, ולארוחת ערב היו משאירים לי שאריות על השלחן. הייתי חוזר ב-10.00 מלבד הלחם לא נגעתי באוכל. לא הייתי רגיל למאכלים של צפון-אפריקה, מאכלים עם הרבה שמן. במשך שלושה חודשים רזיתי ואבדתי ממשקלי כ-18 ק"ג. לו הייתי שולט בשפה הצרפתית, יתכן הייתי מסתדר אחרת.

הפגישה הראשונה שלי עם התנועה במלוא היקפה היתה במחנה בעיר סוס. משום שהתנועה יצאה מגבולות העיר טוניס, ויצרה תאים גם בערים אחרות של טוניסיה.

ראיתי את התנועה הזאת, על כל דלות האמצעים שבידה, תנועה צעירה, מלאת חיים, מלאת רצון והתלהבות, חבורה נהדרת של אנשים מסורים מאד. קיבלו אותי בחביבות כשליח ראשון מארץ-ישראל. לגבי רוב החברים הייתי בעצם הארץ-ישראלי הראשון שפגשו בחייהם. הפגישה הזאת היתה מאד מלבבת. הרגשתי כלפי איזה רגש של התרפקות, של חיבה, של רצון להיות

במחיצתי, לשאוב ממני.

כמובן באותה תקופה עדיין לא יכלו אפילו לשאול אותי שאלות, כי לא יכולתי לענות תשובות.

לאחר שהות של ארבעה חודשים בפונים, אחרי שרכשתי את השפה במדה מספקת, שברתי את מחסום השפה. זה היה בסמינר הראשון, שהקיף את כל השכבה הבוגרת ואת שכבת הביניים בחלקה. סמינר שנמשך בסך הכל שבוע ימים בחופשת החורף. שני דברים נותרו בזכרוני מהסמינר, באחד, העתונים שקבלתי באיחור מהארץ מצאתי מודעת אבל על נפילתו של אהרן שפולץ ז"ל, חבר קבוצת הצופים ברחובות שהצטרף למעגן מיכאל, אשר נפל ליד ביר-עסלוג', עם ראשיתה של מלחמת העצמאות.

לאחר השמחה הגדולה ששמחנו עם התקבל החלטה של האומות המאוחדות – כ"ט בנובמבר, באה הידיעה ~~פא~~ המעציבה על קרבות וקרבנות.

הדבר השני: החברים תבעו שהרצאותי תעמודנה במרכז הסמינר. פירוש הדבר שמחצית הזמן היה עלי להרצות – כלומר, כארבע עד חמש שעות יום-יום. חברים רצו לשמוע.

זה היה המבחן בשבילי בסמינר. החברים הציעו לי להרצות בעברית. אני ידעתי מנסיוני שזה בלתי-אפשרי. בסמינר של שבעה ימים ארבע שעות מדי-יום להרצות בעברית. החברים לא יעמדו בזה. הם לא יבינו, לכן אמרתי לחברים, ישנן שתי אפשרויות, או שארצה בצרפתית, או שלא ארצה בכלל. החברים הסכימו שארצה בצרפתית, אבל גם פקפקו אם הדבר יעלה בידי, הם טענו שיש לי רק שתי אפשרויות: או להרצות בעברית או בצרפתית. הבחירה נתנה לי. התלבטתי קשה מאד. היתה באמת חוצפה מצדי אחרי ארבעה חודשים להרצות בצרפתית. החלטתי להעיז. ~~אאא~~ החברה כמעט התפקעו מצחוק בשל השגיאות שלי. רעמי צחוק מלאו את האולם, יחד עם ההקשבה הדרוכה, זה היה גם מפרק קצת את המתח שלי. הייתי זקוק להפסקות האלה.

הרציתי בפניהם על תולדות המפעל ההתישבותי, ההגנה, הקיבוץ, כלומר, תולדות המפעל הציוני, עד מלחמת העולם השנייה.

כל מה שסיפרתי להם, היה חדש בעיניהם. הם ידעו על אבות הציונות, על הרצל, את לילינבלום, הכירו את אותם אישים שהיה כתוב עליהם בצרפתית אבל התחום התנועתי שלנו, היה שטח בור.

זה היה מאמץ פיזי בשבילי, להרצות את השעות האלה בצרפתית, אבל מאז לא היו לי בעיות עם השפה. לא פחדתי לדבר. דיברתי, הרציתי, והשפה נעשתה שבורה בפי.

בטוניס עצמה הייתי חצי שנה, אחר-כך עברתי לאלג'יריה. זה היה עם בואה של רחל כהן מרגבים. ברגע שרחל כהן נשלחה, בהור היה לגמרי שרחל כהן תצא לטוניס, כלומר, למקום הולדתה. לעומת זאת סוכם אז להרחיב את התנועה, ולהקים סניפים בכל הערים והעיירות של צפון אפריקה. כלומר: טוניס, אלג'יריה ומרוקו.

יצאתי לאלג'יריה בינואר 1948. חברים מפעילי התנועה של טוניס, יצאו למרוקו והניחו את היסוד לתנועה המרוקאית. הם הקימו גרעין טוב, וחזרו לטוניס. התנועה התחילה להתפתח. קצת יותר מאוחר הגיע השליח הראשון של הקיבוץ למרוקו.

באלג'יריה התנועה היתה מבוססת כולה על נוער בגילים 15- עד 19. התנועה הלכה והתרחבה בכחות עצמה גדלו ל-100 חברים. היו לה סניפים בכמה ערים. מבחינה כספית לא יכולנו להרשות לעצמנו יותר מאשר ביקור חד פעמי וכן בהזדמנויות, כאשר חברים מן התנועה היו מגיעים לטוניס, עיר הבירה, היו נפגשים אתם לשם בדור עניני התנועה. היינו מכינים אתם תכנית עבודה. בדרך כלל היו מנצלים כל רגע, כדי להדריך את הסניפים.

קשה מאוד לנקוב במספרים. התנועה היתה רק בראשיתה. צעדיה היו זהירים. אומנם לא היה לה אופי מחתרתי, אבל גם לא ליגאלי. זאת לא היתה תנועה ליגאלית רשומה לפי התקנות הצרפתיות של המקום. התנועה נזהרה מעודף פרסום, יותר מאשר מפני שלטונות הצרפתים, היא נזהרה מפני היהודים. משום שהיתה זאת תקופה, שהיתה מתיחות מסויימת בין השלטונות הצרפתיים לבין הערבים, והיהודים מצאו את עצמם בין הפטיש והסדן. הם חששו מאד למעמדם, שכל פעולה במסגרת היהודית, שלא תמצא חן בעיני הצרפתים וגם בעיני הערבים, עלולה להיות גורם אנטי-יהודי. ולכן רבים לא ראו בעין יפה את הפעילות הציונית.

היתה התנגדות מצד ההורים. החברים נהלו מאבקים אתם. או עשו זאת במחתרת שההורים לא ידעו. כל זה היקשה מאד עלינו. גם המועדונים לא היו רשומים על שם "דרור".

עם בואה של רחל כהן, התנועה בטוניס קבלה מכה קשה מאד על ידי הפילוג.

הפילוג למעשה נטל מהתנועה את האקטיבה הורותיקה, המבוגרת יותר, הם הצליחו גם להעביר חלק מחברי התנועה. אבל צריך לציין, כשחזרו החברים מהסמינר העולמי של "דרור" באיטליה, התנועה שיקמה את עצמה, היא

שינתה במקצת את אופייה. היא נהייתה יותר עממית, אם קודם האקטיבה היתה הגורם הדומיננטי, אשר שמה את הדגש על האיכות, ובמידה מסויימת זלזלה בכמות, אחרי הפילוג התנועה חדרה לשכבות העממיות ובנתה את עצמה בתנועת נוער קלאסית. שהשכבה הבאה היא בגיל מ-15. היתה גם שכבה צעירה במקום שהיו אחים קטנים של חברי תנועה, שהיו חייבים לקחת אתם, בעיקר בימי ראשון. בעצם השכבות הצעירות לא מילאו תפקיד בתנועה.

היו הרבה מאד דרישות מחברי התנועה. מחוץ לפעולות הרגילות היום-יומיות, גם מילאה תפקיד מרכזי בכל הפעולות הציוניות שנעשו בצפון-אפריקה. בעליה, בהברחת עולים דרך גבולות, בהקמת גרעיני הגנה וגם בפעולה הציונית הרשמית, כמו קרן-קיימת. הם היו פעילים בכל המוסדות והגופים הציבוריים. הם עמדו לרשות הכלל, ועשו את כל השליחויות שהטילו עליהם.

התנועה היתה אכזרית מאד כלפי חבריה, ומי שלא עמד בדרישותיה לא יכול היה להמשיך בה, לכן נהגו גם להוציא חברים. זאת היתה התפיס אנחנו קאדר של מהפכנים, כך הם חנכו את החברים, וזו היתה האוירה. זאת היתה חבורה מאד מלוכדת, מאד חברותית.

לאחר עלייתו של בורגיבה לשלטון, כאשר התנאים השתנו, הפונקציות של העליה, והעפלה וכו' נפסקו. אבל התנועה לא שינתה את האופי החלוצי שלה.

במרוקו נפוצה השמועה בגיטאות, שיש דרך לארץ-ישראל.
לאחר המגעים הראשונים עם השליחים ועם פעילים מקומיים התחילו יהודי לזוז, המתילה זרימה אל עוג'דה - גבול מרוקו - אלג'יר.
אנשים רבים הגיעו. היה הסכם עם המשטרה הצרפתית שהם לא יחזירו אנשי למרוקו. אבל לא יתנו להם לשהות באלג'יר הרבה זמן. צריך היה לסדר להם תעודות מיוחדות, מעין תעודות מעבר דרך אלג'ידיה, שהיו חתומות כביכול על-ידי המשטרה. אמנם המשטרה הצרפתית ידעה אבל לא הפריעה. אבל, כל שוטר במכס או בנמל, יכול היה לאסור את האדם ולהכניס אותו לבית-סוהר. היו אלה סידורים למחצה. לחץ השלטונות הצרפתיים היה קשה הם התנגדו להקמת מחנות, אם לא נעמוד בתנאי זה, איימו לסגור א את הגבול.

אסור היה לשכן את האנשים בבית-מלון, אפילו ללילה אחד. ואי אפשר היה להעביר את האנשים בנסיעה ישירה מאלג'יר. צריך היה להחזיק אותם

--

באלג'יר, יום, יומיים, עמדה השאלה איפה להחזיק אותם.

התנועה גייסה את בית-הקהילה היהודית, החדרים היו סגורים, אבל המסדרונות היו פתוחים. על המדרגות, במסדרונות ישנו אנשים, נשים, וילדים, והתנועה התגייסה לענין זה.

בתוך בית-הקהילה היהודית - אחריששמוסדות הקהילה היו נסגרים, היו האנשים באים. כל היום היו מסתובבים ברחובות ורק בערב היו מתאספים בבית הקהילה. המועדון הקטן של התנועה, הפך למחסן חפצי האנשים, כי הם לא יכלו להסתובב עם החפצים ברחובות. לעזרה ראשונה ואוכל דאגה התנועה, היא עמדה כולה לרשות הענין הזה.

כל לילה כזה היו באים כ-150 איש, במסדרונות, זה היה דבר נורא, משפחות עם ילדים, היה גם מקרה שאשה ילדה על המדרגות. הכניסו אותה לבית השומרת. למחרת היו משתדלים לשלוח אותם, כל יום היו מגיעות אניות. שלחו אותם למרסיי, שם היו מחנות, והצרפתים לא היו מודאגים. הבעייה היתה של אלג'ירדיה. הצרפתים היו מאד רגישים לענין זה. התנועה באלג'יר היתה פחות מאורגנת מבחינת החיים התנועתיים הפעילים, אבל גם בה היתה אותה רוח של מסירות. אם כי מבחינת הארגון היתה פחות מסודרת מהתנועה במרוקו. היא היתה יותר במוקד העליה, בשדות העליה. היא היתה כל הזמן בפעולה. אחר- כך התחילו גם פעולות ההגנה. כי היו גילויים של תקיפת יהודים בערי השדה.

באלג'יר פעלו מטעם המוסד לעליה בן-ציון ורבקל'ה מקדמה. היות והם לא ידעו צרפתית, היו נעזרים בחבר התנועה, בגלל זה יצא להם לטפל גם בתנועה. סיכמנו בינינו שאין הגיון שאני אשאר באלג'יר הבירה, בשעה שהתפקיד הדחוף ביותר הוא להקים את התנועה בכל ערי אלג'יר.

באלג'יריה היתה אוכלוסיה יהודית גדולה, מפוזרת, בהרבה ערים, בריכוזים גדולים, 20-30 אלף יהודים, אבל גם ריכוזים יותר קטנים של 5000, מאד מרוכזים, חיים יחד, כלומר, אפשרויות גדולות מאד. יצאתי לכן לערי השדה.

התחלתי באופן שיטתי להקים סניפים בקונסטנטין, בסטיב באוראן, ~~xx~~ בקלמסון, בבלבס ובמקומות אחרים. עברתי באופן שיטתי ממקום למקום, ריכזתי סביבי חבורה של בחורים. ארגנתי סניף, נתתי יסודות ראשונים, סמינר למדריכים, למדתי שירה, ריקוד וגם שעורי עברית. הבאתי אתי לכל מקום ספרים, ~~xxxxx~~ יצרתי ספריה בסיסית. ערכנו תכנית עבודה.

קשרתי את האנשים עם גורמי ההגנה ועם פעילי העליה.

בעצם בן-ציון היה הראשון שקיבל מינוי והוראה להקים את ארגון ההגנה. לא היה לו שום בסיס אחד, פרט לחברי "דרור", כך שאפשר לומר, כל מה שנעשה הוקם על בסיס "דרור". כמובן שבמשך הזמן לא כל חברי ההגנה היו חברי "דרור". אבל אפשר לומר, שהגרעין הפעיל, המייסד, המקשר, והבסיס לאימון ההגנה היו סניפי "דרור", אם כי גם אנחנו לא היינו ליגאליים, אבל היינו תנועת נוער. יכולנו לפחות להופיע בתור תנועת נוער צופית, לכן שימשנו כיסוי לפעולות ההגנה.

זו היתה עבודה מאד לא שגרתית. הכל היה צריך להקים מן היסוד. ובדרך לא רגילה.

ערב הקמת מדינת-ישראל, היה ברור לי שתפקידי לא מוגבל רק לעבודה בתנועה, ורק בעליה, ובהגנה. ראיתי את תפקידי להביא את היהודים לעמידה יהודית, לקשר עם מדינת ישראל. המתח באוכלוסיה היהודית היה רב. מצד אחד הציפיה לקראת המאורע הגדול, שכולם נדלקו בו ולא חשוב אם היו ציונים, למעשה רובם גם לא היו ציונים, חלק גם היה אנטי-ציוני.

היתה באמת מן אוירה משיחית. אפילו יהודים דתיים מכל מיני גוונים נדלקו לענין.

הרגשתי את עצמי ללא הגשמה בין היהודים כשגרירה הראשון של מדינת-ישראל, שעדיין לא קמה. כך גם קיבלו אותי. לא בהופעות פומביות, כי הייתי בלתי-ליגלי. הוזמנתי לבתים אליהם באו כל המי ומי של העדה. בארוחה סודית, נתקבלתי ממש כשגריר ישראל. אז יכולתי כבר לדבר צרפתית.

השתדלתי לגבש את ההתלהבות הזאת, לתת לה משמעות. ניסיתי להסביר להם את המצב מבלי לדעת מה בדיוק קורה, או מה הן ההתפתחויות בארץ. אבל אמרתי להם שיום הכרזת המדינה יהיה יום קשה. הכנתי אותם למלחמה, למלחמת ישראל-ערב, עם צבאות ערב, לא כנופיות. הם מצדם העמידו אותי על הפחד שלהם, על החשש לפרעות. רמזתי להם שגם בנושא הזה אנחנו מטפלים, אנחנו מנסים להקים כוחות אשר בכל מקרה יגנו על הגיטאות היהודיים, בפני פורעים. בקונסטנטין ארגנו הגנה עם עמדות מוצבות. ב-15 במאי היו עמדות מוצבות בגיטו היהודי, ועל השכונה היהודית שהיא מחוץ לקונסטנטין, שמר משמר של ההגנה. היו אנשים מגוייסים עם מעט נשק. ניסינו ליצור איזה קשרים גם עם השלטונות הצרפתיים, שאם יהיה צורך להזעיק, שתבוא בזמן, ושלא יסמכו על השוטרים המקומיים שהם רובם ערבים.

את העבודה שלי עשיתי בעצם כמעט במחתרת. אלה היו ערים קטנות שכל אדם זר לאחר שבוע היה מעורר שאלות על מעשיו.

את רוב הפעולות הייתי עושה בלילה. ביום לא הייתי יוצא לרחובות. הייתי משיג לי איזה חדר בחצר ששימש כמפקדה שלי. ושם הייתי מזמין את החברים לפעולות תנועתיות, ואת היהודים לשיחות בירור.
בכל מקום, עמד לעזרתי אחד החברים. היו לי קשיים רבים. בקונסטנטין למשל חזרתי יום אחד אל הביה שלי, והנה בתחנת האוטובוס, חיכה לי בן המשפחה, והציע לי לא לחזור הביתה, כי מהבוקר עומדים בלשים, ושאלו אם האיש ישנו עוד. החלטתי מיד להסתלק לאלג'יר. כי אלג'יר היתה עיר גדולה, אפשר היה בה להעלם מהאופק, ואחרי זה הייתי יוצא לעיר אחרת. כך יצאתי לאזור אוראן, והקמתי את הסניפים בקלמנסן, בכלבס ובאוראן. באוראן היתה קהילה יהודית גדולה. שם עשיתי פעולה מאד בלתי שיגרתית. הבסיס של התנועה באוראן היה מחברי בית"ר לשעבר. התנועה היחידה שהיתה קיימת עוד ממלחמת העולם, שקמה בהשפעת חיילים יהודים מאמריקה שחנו באלג'יר בזמן מלחמת העולם השניה, ובתוכם כנראה גם כמה חברי בית"ר, אשר ארגנו איזה מועדון בית"ר. במועדון הזה היו בחורים צעירים חברי בית"ר, בעלי השקפות קומוניסטיות. היה זה אחרי מלחמת העולם השניה, היו אז נטיות שמאליות. לכן מצאתי מן צרוף כזה של אנשים בית"רים ציונים, בעלי השקפות אקטיביסטיות, ומצד השני, בעלי השקפות סוציאליות, מאד שמאליות.

אני תפסתי חבורה קטנה כזאת, עשיתי להם סמינר במלון שלי. לאחר ששלטתי כבר בצרפתית, העזתי להשתמש בתעודת הזהות המזוייפת, ולנתי במלונות. תמיד מצאתי איזה חדר שקט, והייתי מזמין לשם חברים. בדרך כלל הייתי מחליף מלונות. כשרציתי לנהל שיחה יותר רצינית היינו יוצאים לטייל מחוץ לעיר. כזה היה נוסח העבודה.

התחלתי באלג'יריה הכל מבראשית, והקמתי שם תנועה. לא היה זה נכון לאמר שאני בעצמי הקמתי, כי בלי עזרת אנשי המקום אינך יכול להקים שום דבר. ברור, שבכל מקום, היתה לי תמיד החוליה הראשונה. הבעייה היתה תמיד, לארגן את החוליה הראשונה. אותה קבוצה של 4,3, 5, חברים, שידעת שהם נאמנים לך, ושאתה יכול לסמוך עליהם, גם לאחר שאתה עוזב את המקום.

בצפון אפריקה לא היה קיים שום גוף מאורגן אחד, היו קיימים מוסדות ציוניים כלליים בראשיתם שהיו בנויים על יסוד פטריארכלי. כלומר, איזה יהודי יוצא אירופה לשעבר היה נשיא ההסתדרות הציונית, שלא היתה קיימת במציאות. כלומר, היו קיימות מסגרות ריקות מתוכן וללא ציבור.

בטוניס, התנועה התחילה עוד ב-1942. ב-1948 היא כבר היתה תנועת "דרור" רשמית. תנועות אחרות קמו רק ב-1949.

אין כל ספק, ש"דרור" היתה תנועה ראשונה. זה היה מוכר בצפון-אפריקה כולה. העובדה הזאת היתה ידועה עוד הרבה הרבה שנים.

גם יותר מאוחר, כאשר התחילה תקופת המחתרת במרוקו, עצם העובדה שהייתה תנועה ראשונה, תנועה שנשאה על גבה את החלק הארי של עניינים האחרים, עובדה הזאת גם נתנה איזה שם בתודעה של תנועה. השם "דרור" היה משהו מוכר.

היה קשר תמידי בין שלש הארצות. בפברואר 1948 התקיים סמינר צפון-אפריקאי של פעילים באלג'יר, יותר נכון על יד אלג'יר, בפעם הראשונה הגיעו חברים ממרוקו ומטוניסיה, ומסניפים שונים באלג'יריה.

בסמינר הזה, היו נציגים של 10 סניפים משלוש הארצות. זה היה מפגש מאד מרגש. אני השתתפתי בסמינר הזה. זה היה בעצם סמינר "דרור" הצפון-אפריקאי הראשון.

אחרי כך היו עוד מפגשים. בתנאים הכספיים של הימים ההם, מפגשים כאלה לא יכלו להיות מרובים, לכל היותר אפשר היה לממן נסיעה של אחד או שניים, וגם זה היה הרבה. אבל אני יודע, שאחרי כך היה נהוג שפעם בשנה, התקיים סמינר צפון-אפריקאי כללי. אמנם לא המוני, היו תמיד 30-25 חברים, לא יותר. זה היה בעצם סמינר הפעילים.

משה רימון מגינוסר הגיע למרסיי והודיע לי שתעודותיו מסודרות, אבל אין לו בטחון עצמי לנסוע לבד עם תעודה מזויפת. הרגשתי את עצמי מספיק בטוח וחפשי בכל הנמלים והתחנות והמשטרות, על מנת ללוות אותו ויצאתי בטיסה למרסיי. כשבאתי למלון לקחת אותו, ראיתי שהוא יושב עם התעודות עלו ודורש פרטים. לשאלתי לשם מה הרשימות האלה? "אני רוצה ללמוד בעל-פה את התשובות לחוקר" ענה לי. הסברתי לו שאנו נשתדל שלא ישאלו אותו שאלות. בלי בעיות מיוחדות הבקנו לאלג'יריה. אני לוויתי אותו לxxxx לאוראן, שם היה סניף גדול שחלש על כל האזור. אני מסרתי לו בעצם את כל העניינים, קשרתי אותו עם כל האנשים וחזרתי לאלג'יר, על מנת לנסוע למרסיל כדרך לארץ.

האמת היא שכבר אצה לי הדרך, לא רציתי אפילו לבקר בפריס. הסתפקו בביקור הקודם. טסתי מאלג'יר ישר למרסיי. זו היתה הטיסה האחרונה שי עם תעודת הזהות המזויפת. כשנגשתי ביציאה אל השוטר לבדיקת תעודות

השוטר הסתכל בתעודה שלי ואמר לי: אדוני, תחכה בצד. אני אעביר קודם את כל הציבור, אחר-כך אטפל בך. הדבר לא מצא חן בעיני. הייתי במתח רב, כשסיים השוטר את בקורת הדרכונים הוציא תעודות שונות והשווה אותן אל תעודת הזהות שלי. הייתי בטוח שהם עלו על עקבותי והם יעצרוני לא יהיה נעים לגמור כך את שליחותי. כעבור מספר רגעים חזר השוטר ובקש את סליחתי, הוא הסביר לי, שהם מחפשים משתף פעולה עם הגרמנים בשם ללוש אלפרד, זה היה שמי בתעודה. אבל המספרים שלי בתעודת הזהות אינם מתאימים למספרים שלו. הוא נתן לי ללכת וכך נצלתי ממאסר. אני רוצה לציין שעוד לפני שלוש שנים, ב-1970 כשטיילתי בעיירה קטנה בצרפת, פתאום נגש אלי אדם וקרא שלום אלפרד, כל יוצאי צפון אפריקה לא הכירו אותי בשמי האמיתי, והם קוראים לי אלפרד עד היום. והמקצוע שלי ספר. בתעודה הייתי רשום כספר. ולכן בשיחות המחתרת ובמכתבים הייתי כינויי ספר.

לסיכום: כמה הבהרות לאופי התנועה ואופי העבודה היום-יומית בה.

בשלבי הבראשית, היו הבדלים בין הסניפים באלג'יריה לבין סניפי טוניס. בטוניס היתה תנועה יותר ותיקה, יותר מגובשת, יותר מאורגנת. לעומת זה חברי התנועה באלג'יריה היו יותר במרכז ההתרחשויות של העליה. מאוחר יותר בפעולות ההגנה, משום שבאלג'יריה לא היו ארגוני יהודים קיימים. ולא היה על מי לסמוך. אפשר להגיד שהתנועה בה מלאה באלג'יר בתקופה של 48/47, תפקיד אולי חיוני יותר מאשר התנועה בטוניס. אם כי, האקטיבה הטוניסאית היתה בעצם נושאת השליחות והפעילות הציונית היהודית בבל צפון אפריקה. בזמן של מבצע מיוחד היו פונים לנדיה שתעמוד בראש המבצע. האקטיבה הטוניסאית עשו שליחויות רבות בכל צפון אפריקה. הדגם שהתקבל בכל צפון אפריקה: התנועה - זה היה בית. זה היה מעין בית שני של האדם. בית לכמה שעות ביום. התנועה דרשה ש מהחבר, והחבר הרגיש את זה הוא היה ישן ואוכל בבית ההורים שלו, היה הולך לבי"ס או לעבודה, במקום העבודה, אבל סדר היום שלו כלל גם את השעות שהיה בא למועדון.

למועדון הוא לא בא לאו דווקא מפני שבשעה יעודה היתה איזו שהיא פעולה. הוא בא למועדון בשעות החופש שלו, מרגע שגמר את יום עבודתו, עד הערב. זה היה הגבול. לא יכולנו לקיים שום פעולה בערבים. פרט ליחידים נבחרים. אבל הפעולה היתה תמיד בשעות אחה"צ, והמועדון היה הומה. בשעות אלו, היתה שיחה, או שעור עברית, פעולה עיונית, או ריקוד.

במועדון היו מארגנים כל הפעולות הציונ"יות הכלליות, וגם פעולות מיוחדות.

חברי התנועה היו מצווים לצאת בתולי"ת לעדי השדה למפגשים, בשליחות ההגנה או העליה. ולאו דווקא החברים המרכזיים. כאשר היתה פעולה בהיקף יותר גדול, פעולה דחופה, היו זקוקים למספר יותר גדול של חברים. החברים היו יוצאים בנסיון לארגן במובן את הנוער היהודי, מפני שהאתגר של התנועה היה להקיף את הנוער היהודי במהירות הכי גדולה.

חלומה של התנועה בצפון אפריקה, לקראת זה גם הדרכנו אותה, היה להשיג את תדמות של "החלוץ" הפולני, תנועת נוער כדוגמת "החלוץ-הצעיר", תנועה המאורגנת, המקיפה את רוב הנוער, הרעיון היה למשוך לשורות התנועה את הנוער גם אם הוא לא מצטרף למועדון. להביא אותו לתודעה ציונית חלוצית וע"י כך לחנך אותו לעליה. לכן היו מתגלות יוזמות חדשות וזה גם מה שיצר את האווירה המשיחית בתוך התנועה. אולי משום שהתקופה היתה משיחית.

המטרה היתה לבצע דברים במשך שנתיים-שלוש שהשכל הישר לא העלה על הדעת שאפשר לבצע אותם: להוציא את המוני הנוער היהודי עד 50.000 נוער יהודי לארץ, מהר ככל האפשר.

הם לא הבחינו בין תפקידים השייכים באופן ישיר לתנועה ותפקידים ששייכים לגופים אחרים. הם ראו את עצמם חברי "דדוד", כלומר, חברי ההגנה וגם פעילי עליה. הם עשו פעולות בשטחים שונים על דעת עצמם. ולאחר מכן היו מודיעים על ביצועה.

זה יצר אווירה משיחית אצל החבר'ה שם מבחינה אחרת. הם הרגישו שהם אינם יכולים לשבת הרבה זמן במקום, שיש להם פה שליחות, כל זמן שהם יושבים, הם צריכים לעשות, ומהר לעלות לארץ-ישראל. הניגוד הזה היה קשה מאוד. הם טענו: אני עשיתי את שלי, אני רוצה לעלות, להגשים, המאבק עם החברים היה לעתים קשה מאוד, כי אנחנו, דווקא מתוך הראיה המשיחית הכללית הזאת, היינו מעוניינים שהחברים בעלי הכרה יישארו, מפני שאנחנו באמת חשבנו, שנצליח במהירות גדולה מאוד להקיף במספרים גדולים יותר. כמובן שכל זה קבל תפנית החל מסופה של מלחמת השחרור. הנורמליזציה המסויימת, כאשר מדינת ישראל כמדינה שקעה בבעיות קליטה של גלויות שלמות, שבאו לארץ, והזניחה במידה מסויימת את אותה היהדות שבה העליה הפורצת; היהדות לא זזה, כל זה נפסק, וצריך היה להמשיך

את התנופה החינוכית-הארגונית. התנופה החינוכית-הארגונית לא נמשכה.

13-2-2/56/4

9 26

ארכיון יד טבנקין
חטיבה 13-2-2
מיכל 56 תיק 4
מסמך 4
שם הארכיון: יט"
מספר תיק: 13-2-2/56/4

אפרים צור – על שליחות בצפון אפריקה

<u>טוניסיה, אלג'יריה</u>

כצעיר שהתחנך בארץ ונולד בפולין, ויודע פולנית הוצע לי השליחות לארצות אירופה, אל שארית הפליטה ולתנועה.

ב-6 לדצמבר 1946, יצאנו קבוצה שלמה של שליחים, לארצות אירופה השונות, יחד עם משלחת של חברי הקיבוץ המאוחד, שיצאו אל הקונגרס הציוני בבאזל. בתוכם טבנקין, צביה לובטקין ואחרים.

בעלותנו על האניה, חבורה גדולה של שליחים, אספו אותנו, ומסרו לנו על תפקיד צדדי שהוטל עלינו לשמש כיסוי להברחתו של ישראל הרקובסקי משדות-ים שיצא לאיטליה לליווי אניות.

ישראל הרקובסקי עלה על האניה, ללא כרטיסים, וללא תעודות, ללא תא באניה. תפקידנו היה לדאוג למזונות עבורו וללינה. כך הגענו לגנואה. בגנואה קיבל את ישראל הרקובסקי ישראל אוסיקר ז"ל, אשר היה במדי קצין אונר"א, והוא אשר הוריד אותו מהאניה. אנחנו הסתכנו מגנואה למילנו, ונתקבלנו שם על ידי מנהל מחלקת "החלוץ" במילנו, חברנו אלכסנדר (שלום רוזנברג) מתל-יוסף, אשר טיפל גם במשלחת, שהמשיכה בדרכה לבאזל, והן בקבוצת השליחים אשר נשארו למעשה באיטליה.

והנה נאמר לי, שעלי להמתין במילאנו כמה ימים, עד לגמר הקונגרס הציוני, משום שבקונגרס הציוני מתקיים מגישה של כל שליחי הקיבוץ המאוחד במערב האירופי, ובה ידונו בכל הבעיות ושם גם ייקבע מקומי.

להפתעתי הרבה, כאשר חזרו החברים מהקונגרס, הודיעו לי שעלי לצאת לטוניס, לארץ חדשה, לתנועה חדשה, שהקיבוץ המאוחד החליט להקים שם תנועה "דרור".

ההחלטה הפתיעה אותי. היא נפלה כאמור בכנס השליחים בבאזל, אשר בו הופיעה בפני השליחים של הקיבוץ המאוחד נערה צעירה, בשם נאדיה כהן, שליחת תנועת צעירי ציון מטוניס, תנועה אשר קמה במהלך מלחמת העולם השניה, לאחר גירושם של הגרמנים מטוניס, לאחר תקופה של חצי שנת כיבוש. מתוך התעוררות הציונית והיהודית שחלה בין יהודי טוניס, הוקמה תנועה כללית, בשם "צעירי ציון". התנועה הזאת באה במגע בשני מגעים, אחד בזמן מלחמת העולם השניה, והשני מיד לאחריה. עם שני חברים מהקיבוץ המאוחד, עם אפרים פרידמן מבית-אורן, ויגאל כהן ז"ל מבית-אורן, ובהשפעתם במידה מסויימת, הם התחילו לחפש את דרכם אל התנועה החלוצית בארץ. ההכרעה נפלה לכיוון של הקיבוץ המאוחד.

נאדיה הופיעה בפני כינוס השליחים בבזל ואמרה, שהיא משוכנעה, שתנועת "צעירי ציון"

המאוחד, ותביעתה היחידה לשלוח שליח לטוניס.

באור היה שליח לטוניס, פירושו של דבר ידיעה צרפתית. הסתבר שבכל המשלחת הגדולה של הקיבוץ המאוחד באירופה, לא היה איש שיודע צרפתית, גם בארץ האפשרויות היו מוגבלות ביותר. הבעייה רחקה, והוחלט כפי שהוחלט, שעלי לצאת לצפון אפריקה. טענתי, אמנם להגנתי, שגם אני אינני יודע מלה צרפתית, אבל הנימוק לא נתקבל, היות וצריך לעשות את המלאכה, חייב מישהו לעשותה.

קיבלתי את הדין, ונפשית עברתי איזה מטרמופוזה, חשבתי כל הזמן בארץ על שליחות לפולין, קצת השתזתי את הפולנית שלי, קצת למדתי אידיש, על מנת להיות מסוגל לדבר עם האנשים, והנה נפל עלי מתאום מהר הצרפתית, ואני צריך ללמוד צרפתית. נאמר לי עוד, שעלי לחכות להוראה מפריז על מועד יציאתי. משום מה ההוראה אחרה לבוא. חיכיתי עשרה ימים, במילנו, והעסק התחיל לתמאס עלי, פניתי לחברים שלנו, שליחי הקיבוץ המאוחד, שעבדו באיטליה, ואמרתי להם, רבותי, אם אתם רוצים להציל נפש בישראל, תנו לי משהו לעשות. הציעו לי לנסוע לקיבוץ גוננסולה שבצפון איטליה.

יצאתי לגוננסולה, כמעט ששכחתי את פרשת צפון-אפריקה והשתלבתי בעבודה. התחלתי לדבר עם האנשים, מהר מאד רכשתי שפת אידיש. עסקתי כמובן בתור שליח צעיר, לא כל כך בהרצאות, כי זה לא היה הצד החזק שלי, אלא בארגון ערבי שירה, ריקודים, בשיחות אישיות, בהוראת עברית, והיה לי מאד נעים.

זה היה קיבוץ שבא מפולניה, בתוכו היה גם יוסף יעקובוביץ. הוא לא היה שייך לקיבוץ הזה, אבל באותה תקופה ישב אתנו. ועוד קבוצה של פעילים מרכזיים שלנו מפולין.

לאחר שלושה חדשים של פעולה בגוננסולה קיבלתי הודעה מרות הקטין שהיתה אחראית על המשלחת באיטליה, לעבור לאזור רומא, כיוון שקיבוץ גוננסולה מתרוקן, האנשים עולים.

~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~

לעומת זאת הגיעה קבוצה לרומא, לאזור קמפ אל גנדולפו, עיירה הסמוכה לרומא, שם נוות הקיץ של האפיפיור. ולאחת הוילות הוכנס הקיבוץ, ואני, כאמור, נשלחתי לשם, להמשך בפעולתי החינוכית.

בקיבוץ זה ישבתי שלושה חודשים. למרבה המזל, מצאתי שם אחת מחברות הקיבוץ, יוצאת פולין, שידעה היטב צרפתית, היות וידעתי שבסופו של דבר יהיה עלי להגיע לצפון-אפריקה, ביקשתי ממנה ללמד אותי צרפתית. היא לימדה אותי את החוקים האלמנטריים קריא בצרפתית, זה נמשך כחודש ימים, ואני שוב שקעתי בעבודה.

אחרי חצי שנה לשהותי באיטליה, הגיע מברק, שעלי להגיע מיד לפריז. כרגיל בימים ההם, ציידו אותי בדמי כיס וכרטיס לתחנה הבאה, ונסעתי לפריז. לצערי ב"לשכת דרור" במלון מטרופול הודיעה לי המזכירה שכל הפעילים יצאו לגרמניה לועידת "דרור".

לא ידעתי מה לעשות. הייתי בסך הכל בחור בן 22, חסר נסיון של פעילות ציבורית. לא ידעתי אפילו שצריך לבקש כסף לקיום. היות והיתה לי כתובת של איזה בן-דוד, שחי בצרפת לפני המלחמה, הלכתי אליו. התארחתי בביתם, אכלתי, ככל זאת הציק לי הענין, שלא היתה לי פרוטה בכיס. ב"לשכת דרור" הציעו לי להפגש עם יעקב מוסקוביץ, שהיה אז מפעילי העליה. נפגשתי עם יעקב מוסקוביץ. אני מוכרח לציין את ההבנה שלו. עוד בטרם התחלנו בשיחה הוא אמר לי: "אני בטוח שאין לך פרוטה בכיס, ואתה מסתובב לבד. הא לך עשרת אלפים פרנק, להוצאות קיום אני כבר אקבל אותם בחזרה מהתנועה". כמובן שזה היה בדיוק לעניין. לאחר שהוא ברר בעצמו אצל האנשים הנוגעים בדבר, הודיע שהסיכויים להשגת ויזה לאלג'יריה הם קלושים מאד. זאת היתה תקופת המרידות הגדולות של הערבים, נגד הצרפתים, בשנת 1946. אבל כתוצאה מכל הפרשה הזאת, הצרפתים לא רצו ליצור מתיחות, והם היקשו מאד על הפעולה הציונית.

יעקב מוסק הציע לי לפנות לברגינסקי. הוא היה אז מראשי המוסד לעליה ולבקש עצה ממנו. לא הכרתי את ברגינסקי, הוא קיבל אותי בדירתו, הוא ידע שאני מיועד לשליחות לצפון אפריקה. הראה לי ספר שהוא קורא, שלמה מולכו של א. קבק. הוא הציע לי לקרא את הספר הזה בטרם שאצא לצפון אפריקה. ספר זה יעזר לי בהרבה להבנת המצב בצפון אפריקה.

לא הספקתי כמובן לקרוא את שלמה מולכו, אבל לעצם הענין, הוא הציע לי לא לחכות לויזות אלא לנסוע למרסיי, למחנה מלווי אניות. לכתוב מכתב לכתובתו של אפרים פרידמן, אשר נמצא כבר בצפון אפריקה לשם ארגון אנית המעפילים הראשונה שיצאה מאוחר יותר בכמה חודשים, מצפון אפריקה. הוא נמצא שם עם ויזה בחור מלשתינאי. הוא כבר ידאג לכך שתגיע לצפון אפריקה לייעודך.

הגעתי למרסיי, התיישבתי במחנה המלווים, היחסים היו מאד משוטים. כתבתי מכתב, וכעבור כמה ימים קיבלתי תשובה על פיסת נייר ובה הודיע לי, ביום זה וזה, בשעה 12 בדיוק, בבאר לא רחוק מהנמל, עלי להפגש עם מלח בשם אנדרי טמוז'יני. בתוך המעטפה היה מונח גם חצי קלף החתך.

הנחתי שהמלח דובר צרפתית, ואני אינני דובר צרפתית. לכן נאלצתי למצוא בתוך המשרד של הסוכנות, איש מהימן אשר ישמש כמתורגמן.

נכנסתי לבאר היעודה. כל העינים הופנו אלי, כנראה לא התאמתי לסביבה. היתה זו סביבה של מבריחים, גנבים ורועי זונות. ומלחים מסוגים מיוחדים. התיישבתי וחיכיתי לשעה 12. בדיוק בשעה 12 נכנס אדם נמוך; פרדה כמו מלח. הבנתי שזהו האיש – אנדרי פומז'יני שלי.

קמתי, עברתי לידו, הוא נעמד ליד הבאר, ביקש בירה. נעמדתי לידו, ואמרתי כאילו לעצמי, מיסיה פומז'יני, הוא אמר, וי, וי, מיד לקחנו את הכוסות, התיישבנו ליד השולחן, והתחלנו בשיחה קצרה, כשרק התיישבנו, הוא הוציא מכיסו, ומתחת לשולחן העביר לי חצי קלף שלו. אני כמובן בדקתי שזה מאותו קלף. יכולנו לכן להמשיך בשיחה.

בשיחה בררנו רק פרטים טכניים. הוא אמר לי שעלי להופיע בבאר למחרת בבוקר, בשעה 8, יותר קרוב לשער הנמל.

לא ידעתי בעצם מה לשאול, לא הבנתי איך אני נוסע, בתור מה אני נוסע, לא היה לי ברור שום דבר, העיקר שאני בידיו, לשבט ולחסד, רק שאלתי אותו מה אני יכול לקחת אתי. היו אתי כמובן מזוודות, חפצים למשך שנתיים. הוא אמר לי בצורה פסקנית, שום דבר, אמרתי, בכל זאת אני צריך איזה גופיה, איזה חולצה להחלפה, ההרמוניקה שלי, ספר השירון שלי וכו'. הוא הרשה לי לקחת תיק יד קטן. הוא אמר להתלבש כמו פועל, וקצת כמו בן-אדם. על כל פנים לקחתי לי במחסני הג'וינט חולצת עבודה אמריקאית וזוג מכנסיים שהם ספק לעבודה ספק לאחר העבודה. תפרתי לי איזה שהוא מקום סתר לפספורט הפלשתינאי שלי, ויצאתי לדרך.

למחרת ב-8 בבוקר נפגשתי אתו בקפה. הוא הופיע בלוויית אדם שני, היה לי ברור שגם הוא בתוך העסק. הם דיברו אלי, אני לא הבנתי אף מלה. הם ראו שאני לא מבין. גם אני לא יכולתי לומר להם שום דבר, כי הם לא ידעו שום שפה אחרת פרט לצרפתית או איטלקית. הם דיברו אלי, אני לא דיברתי אליהם, לא הבנתי, והבנתי רק שצריך ללכת אחריהם.

הלכנו בשורה לרוחב, אני באמצע, הם משני צדדי. כשהגענו לשער המשטרה שאלה מה העניין? הם הראו על האניה שעמדה ואמרו זאת "ויל דה אלג'יר" אניה שנוסעת בקו מרסיי-אלג'יר, והם המלחים. הם באמת עשו רושם של מלחים. על כל פנים לא עצרו אותנו. ניגשנו לאניה, אל הכניסה של המלחים, זאת היא הכניסה הנמוכה, ישר מהרציף. היתה זאת אנית נוסעים.

הנוסעים עדיין לא הגיעו לאניה; על הקרש הזה שמחבר את הרציף עם פתח האניה, של המלחים, עמד שוטר, ואנחנו הלכנו שוב לפי הסדר, אחד

שניים, שלוש, אני כמובן באמצע.

את הראשון השוטר לא עצר, כי הוא הכיר אותו, אבל אני עשיתי מיד רושם של זר הוא עצר אותי, ובקש ממני תעודות, חשבתי שהשליחות שלי נגמרה בינתיים, אבל אז ניגש השלישי, תחב לידו שטר של 10 אלפים פרנק ואמר לו, תן לו לעבור, נכנסנו, עלינו לאחד הסיפונים, אמרו לי משהו, והשאירו אותי לבד.

לא היה לי ברור מה לעשות. עמדתי על הסיפון, לאט לאט התחילו לעלות נוסעים עם מזוודות, וכולם עומדים ומחכים. מתחיל להיות צפוף יותר ויותר, ואני עומד עם התיק שלי. באותו רגע, תפסתי שאני בעצם נמצא בין נוסעים, שהתלבושת שלי לא מתאימה לעסק. נכנסתי לשרותים, לבשתי את הבגדים הטובים שלי, ויצאתי אל הקהל ונעמדתי בין כולם, כמובן פחדתי שיפנו אלי בכל מיני שאלות. עשיתי כל מיני תמרונים שלא לעמוד במקום אחד, חיכיתי עד שראיתי שנפתח איזה מחסן, בקצה הסיפון, וכל האנשים ניגשים עם הכרטיסים שלהם, ומקבלים כסא נוח לנסיעה במחלקה רביעית, נסיעת לילה אחת. כל הנסיעה נמשכת 24 שעות. מכיוון שלא היה לי כרטיס נשארתי לעמוד. כולם הסתדרו בינתיים עם הכסאות על הסיפון, ואני xxxx נשארתי עומד. ברחתי מהסיפון הזה, התחלתי להסתובב על סיפונים אחרים, ולא ידעתי בעצם מה אעשה כל הלילה. כעבור שעתיים, כאשר האניה כבר הפליגה, הופיע המלח שלי, הוא הבין שאני במצוקה, הוא הוציא לי כסא, הסתדרתי גם אני. עשיתי את עצמי שוב מיד כישן, כדי לא להכנס בשיחה ידידותית עם שכני. לא עצמתי עין אף לרגע, הייתי מאד מתוח, הלילה נמשך עד לאין קץ. חששתי בכל זאת. ב-12 בלילה הרגשתי שקיבתי מציקה לי. זה אחד הפרטים שהוא לא מסר לי, שרצוי היה להביא אתי צידה לדרך, כי כל הנוסעים הביאו מזון ל-24 שעות.

לא העזתי לגשת לאיזה שהוא באר לקנות משהו מבלי לדעת מלה בצרפתית. ובשעה 2.00 בלילה הופיע המלח שלי והביא לי שני סנדויצ'ים שמנים, שהחיו את נפשי. כך עבר הלילה. בבוקר הגענו לאלג'יר, האניה הטילה עוגן, התחילה פרשת הירידה. האנשים התחילו לרדת, ואני נשארתי לבדי. שוב הפעם הבינותי שעלי להיות פועל. החלפתי את הבגדים ונשארתי לחכות. האניה היתה בעצם ריקה, ואז הגיע המלח והורה לי ללכת אחריו, הכניסו אותי למטה, לחדר האוכל של המלחים. לא היה שם אף אחד באותה שעה, זה היה בערך בשעה 10.00, רק הטבח היה במטבחון. נשארתי יושב. במשך הזמן הסתבר לי שגם הטבח שותף לעסק. חיכיתי שם עד שהופיע איזה צרפתי

והתיישב על ידי, ראיתי שהוא מוציא פנקס ומתחיל לרשום. הבנתי שהוא סוחר היינות, המספק יינות לאניה, והטבח מזמין אצלו את כל סוגי היינות.

אלו היו רגעים שארכו מאד בשבילי, האיש הזה כמובן התחיל לשוחח אתי, שאל לדעתי על היין הזה, אני לא הבנתי כלום. כל התשובות שלי היו חיובים מסוגים שונים, פה ושם זרקתי איזה "הין; וי,, ו"נו, נו" הציע לי לשתות, אמרתי לו, "נו, נו וכו'", וכך איכשהו החזקתי מעמד. נוסף לכל, הטבח כיכד אותי בארק הצפון-אפריקאי המפורסם. היות ולא ראיתי לדבר לא היתה לי ברירה, אלא לשתות. כשהרקתי את הבוסית הראשונה, הוא מילא עוד כוסית, ועוד בוסית. הייתי לגמרי מטושטש. סוף סוף יצא הצרפתי והגיע המלח השלי, יצאנו באותה דרך בה נכנסתי. הוא עצר טקסי, ונסענו לאלג'יר. הוא הכניס אותי לאיזה בית קפה, באחד הרחובות. התיישב על ידי, הזמין בירה. הייתי מאד מתוח. עד שהתקרב אלינו בעל הקפה, הביא את המשקה רכן על אוזני ואמר, "שלום עליכם" בשקט רב. הבנתי שזה יהודי, והוא בתוך העניין, אז הונח לי.

כעבור כמה רגעים הגיע אפרים פרידמן, מיד אורו עיני, המתח ירד, והבנתי שאני בכר בידיים נאמנות. הוא נגש אלי בשקט והציג את עצמו.

היעד שלי היה טוניס, לא אלג'יר, וכדי להגיע לטוניס צריך לעבור גבול. אמנם גם טוניס היתה בידי צרפת, אבל לפי הנוהג, במעבר מאלג'יר לטוניס, היתה המשטרה בודקת תעודות זהות של צרפתים, ואת הדרכונים של זרים. זו היתה בדיקה די קפדנית. ברור שלא יכולתי לצאת לדרכי לטוניס ללא סידור של תעודת זהות מזוייפת. כל זה מסתבר לוקח זמן. הייתי חייב להשאר באלג'יר למשך שבועיים. ניצלתי אמנם את השבועיים הללו ללמוד צרפתית, מתוך ספר שאניתי, ספר לימוד צרפתי-אנגלי. בינתיים עמדה השאלה איפה לשכן אותי. לא יכולתי ללון בשום בית-מלון. האפשרות היחידה היתה, לשכן אותי אצל משפחה, שבתם היתה בגרעין הראשון של "רגבים" שעלה כבר לארץ. בהתחלה ההורים ניתקו אתה את הקשרים, אבל אחר-כך הם לפי הדרך המסורתית, הפכו לציוניים. אנשים אלה עזרו לנו הרבה מאד, הם היו עשירים, היתה להם דירה מפוארת מאד, נוסף לוילה שמחוץ לעיר. הם טיפלו בי באופן יוצא מן הכלל, מבלי שיכולתי לומר להם מלה, ובלי שהם יכלו לומר לי מלה. היה אלם מוחלט. אבל הטיפול היה באמת יפה.

נשארתי כאמור שבועיים באלג'יר, עד שסדרו לי תעודות מזויפות על שם [illegible]

לא היה בה בעצם שום דבר מזויף, מלבד הפרטים שאינו בה.
השיטה היתה פשוטה, אחד החברים של "דרור" באלג'יר, היה נכנס למשרדי תעודות הזהות, היו שם כ-5 – 4 פקידים, מקבלי בקשות לתעודות זהות.
את xxxxx הטופס של התעודה היו קונים ברחוב. הפקיד היה ממלא בעצם את כל הפרטים, הוא היה מחתים, והיה מבצע את כל מה שצריך. חבר שלנו, לצורך התעודה שלי ולצרכים אחרים, היה מחכה במשרד, וכאשר אחד הפקידים היה משתעמם והולך לשתות קפה, היה הוא מתקרב אל הדלפק, היה מכניס את ידו, מוציא את החותמת, יוצא החוצה לבית קפה יהודי, היה מחתים מספר תעודות. הן היו מוכנות, ממוספרות, עם תמונות והכל. אח"כ היה מחזיר בדרך דומה את החותמת. אם במקרה הפקיד חזר, היה זורק את החותמת אצל פקיד אחר.

יצאתי לטוניס בליווי של חבר תנועה כרכבת. סיכמנו בינינו שאני אהיה חרש-אילם, והוא יהיה הדובר שלי. הגענו לגבול. המשטרה עברה את כל התאים, בקשה התעודות, וחקרה את הנוסעים. אני עשיתי תנועות של חרש-אילם בידיים, והמלווה שלי הסביר לשוטר את כל הפרטים, כך בעצם הגעתי סוף סוף לטוניס, לאחר חצי שנה באיטליה, ועוד כחודש בדרך, פריז, מרסיי, אלג'יר, עד טוניס.

האדם היחידי הארצישראלי שהסתובב בתקופה הזאת בצפון אפריקה היה אפרים פרידמן, הוא ביקר בכל ארצות צפון אפריקה בענייני עליה. היו לו קשרים גם עם התנועה, כי כל פעולות העליה וההגנה היו מבוצעות על ידי חברי התנועה, יחד עם הארצישראלים כמובן, בעצם על ידי חברי תנועת "דרור" כי תנועה אחרת לא היתה קיימת בצפון אפריקה.
במרוקו עדיין לא קמה תנועת "דרור", אבל החבורה הזאת, הטוניסאית, שהיא בעצם כבר היתה מוגדרת כ"דרור", אותה היה אפרים פרידמן מגייס לצרכים שונים. למשל, ריכוז מחנות היהודים שחיכו לעליה באלג'יר, היה מוטל על חברי התנועה.

בטוניס מצאתי חבורה פעילה שמנתה 8-10 חברים, שכולם דיברו עברית. זאת היתה אחת ההפתעות הגדולות בשבילי. הם למדו עברית במשך שנים. זוהי היתה אחת החובות של התנועה. יום יום שעה עברית.

במרכז עבדה אז נדיה כהן, אותה פגשתי בטוניס. היתה שם חבורה שלמה בחור בשם אהוד למברוזו, אחותו עופרה למברוזו. חבורה אשר אחר-כך התפלגה מ"דרור", והקימה את ה"שומר-הצעיר" בטוניס. בעצם השומר הצעיר

בטוניס, הוקם על ידי "דרור". חבורה זו ממניעים, שחלקם בשל בלבולים אידיאולוגיים, וחלקם בשל מתחים אישיים. ביום בהיר אחר הקבוצה הזאת פרשה, והקימה את "השומר-הצעיר". חלק גדול מהחבורה הזאת, שאני הכרתי בטוניס, זה קרה אחרי שעזבתי את טוניס.

מצאתי את החבורה הזאת, חבורה נאמנה, פעילה ומסורה. סביבה תנועה לא גדולה, בערך כ-50-60 חברים, מאד נאמנים.

צריך לציין על כבד היה מוטל על כל חבר תנועה. כל אחד חייב היה לבלות יום יום, שעתיים-שלוש בתנועה. תוך זה למוד עברית, ופעולות שונות. גם הבחורים עמדו בקושי במילוי הדרישה הזאת. זו היתה גם אחת הסיבות של הקדמת הפעולות במועדון התנועה, מפני שעם רדת היום, אף בת לא יכלה להרשות לעצמה להשאר במועדון. כולן היו חייבות להיות כבר בבית. לכן כל הפעולות התנהלו מ-4 עד 7. רק הפעילים המרכזיים, היותר מבוגרים, בתוכם גם שתי בנות, שהיו מאורסות כבר, יכלו לחזור יותר מאוחר. וכך התנהלה הפעולה.

המועדון היה פתוח כל היום. בעצם זה היה חדר שכור אצל משפחה עניה. כל חבר שהיה לו זמן פנוי היה מופיע למועדון. היה עוד מינהג יפה מאד בתנועה, כל חבר ממקום עבודתו בשעת הפסקת הצהרים, שלפי הנוהגים הצרפתיים היתה מ-12 עד 2.00 היה בא ב-2.00 למפגש במקום מסויים ברחוב כדי להתראות למשך 5 דקות. היה אומר שלום, אח"כ הולך לאכול וחוזר לעבודתו. מנהג זה יצר תחושה של סולידאריות, של עבודה משותפת.

העובדה שהאקטיבה דיברה עברית הקלה עלי מאד. זה אפשר לי להתחיל מיד בעבודה. יכולתי להפגש עם חברי התנועה, כי תמיד היה לי מישהו ששמש לי מתורגמן.

לא הייתי מאושר מדרך עבודה בזו. לאחר חודשיים שלושה, הרגשתי אי נוחות, משום שלא יכלתי להרצות ולשוחח עם חברים באופן חפשי. עסקתי על פי רוב בערבי שירה וריקודים, במשחקים. אומנם דברים אלה היו חשובים, אבל היתה הדגשה שאין לי השפעה על החברים, אין לי מגע בלתי-אמצעי אתם, אינני יכול לספר להם, להסביר להם. באמצעות התרגום היה קשה לנהל פעולה מסודרת. המגע היחידי שהיה לי עם האקטיבה, לה נתתי מה שיכולתי לתת בעברית, בכל זאת הרגשתי היתה די קשה.

נוסף לכל הקשיים, עמדה שאלת הוצאות קיומי. האמת היא שהשליח לצפון אפריקה היה האחרון בסולם הדאגות של הלשכה בפריז. במידה והיו

שליחים חברי קיבוץ בצפון אפריקה, היו אלה שעבדו עם אפרים פרידמן, והם רפאל חמל, בן-ציון ובבקל'ה מקדמה. הם באו בנסיון לארגן עליית נוער, ממחקר נוסח טוריה. הם היו אנשי ה"מוסד" לעליה. את הוצאות קיומם קבלו ממנו. אני הייתי שליח הקיבוץ המאוחד. האמת היא, שמנימוקים שונים היססתי לכתוב בענין זה. חיכיתי עד שאחד מחברי התנועה נסע לפריז. בינתיים היה סידור זמני, התנועה בטוניס היתה מקבלת עוד טרם בואי הקצבה קבועה מהקיבוץ. מההקצבה הזאת התקיימה האקטיבה, כי צריך לציין, שכל הפעילים באו ברובם מבתים עניים, שעזבו את עבודתם והקדישו את כל זמנם לתנועה. הם היו גם חייבים לתמוך במשפחותיהם.

כשהגעתי לטוניס, הייתי אני האחראי לחלוקת כספי הקיבוץ. סכום זה היה מתחלק בין 7-8 הפעילים שהיו זקוקים לתמיכה כספית, היתרה שמשה לקנית ניר, מכונת כתיבה וכו'. לא נותר בשבילי כלום. לבסוף נמצא פתרון חלקי. משפחה עניה הסכימה לארח אותי תמורת סכום כספי כמעט אפסי. סכום שאפשר היה לחסוך אותו מההקצבה. תמורת סכום זה קבלת מקום לינה ואוכל בבוקר וערב. כי לא הייתי חוזר לצהריים. ארוחת צהריים כמעט ולא אכלתי, מפני שנזהרתי לא להכנס למסעדה, הסתפקתי באיזה סנדביץ'. המשפחה הזאת ספקה לי גם שמיכות, מגבות, כי xxx xxx לי לא היה שום דבר. היה מאד לא נעים, כי זו היתה משפחה עניה. לא היתה מקלחת בבית, התרחצתי בגיגית. באלה היו התנאים. בבוקר שתיתי רק כוס קפה, זה מה שקבלתי, ולארוחת ערב היו משאירים לי שאריות על השלחן. הייתי חוזר ב-10.00 מלבד הלחם לא נגעתי באוכל. לא הייתי רגיל למאכלים של צפון-אפריקה, מאכלים עם הרבה שמן. במשך שלושה חודשים רזיתי ואבדתי ממשקלי כ-18 ק"ג. לו הייתי שולט בשפה הצרפתית, יתכן הייתי מסתדר אחרת.

הפגישה הראשונה שלי עם התנועה במלוא היקפה היתה במחנה בעיר סוס. משום שהתנועה יצאה מגבולות העיר טוניס, ונוצרה תאים גם בערים אחרות של טוניסיה.

ראיתי את התנועה הזאת, על כל דלות האמצעים שבידה, תנועה צעירה, מלאת חיים, מלאת רצון והתלהבות, חבורה נהדרת של אנשים מסורים מאד. קיבלו אותי בחביבות כשליח ראשון מארץ-ישראל. לגבי רוב החברים הייתי בעצם הארץ-ישראלי הראשון שפגשו בחייהם. הפגישה הזאת היתה מאד מלבבת. הרגשתי כלפי איזה רגש של התרפקות, של חיבה, של רצון להיות

במחיצתי, לשאוב ממני.

כמובן באותה תקופה עדיין לא יכלו אפילו לשאול אותי שאלות, כי לא יכולתי לענות תשובות.

לאחר שהות של ארבעה חודשים בטוניס, אחרי שרכשתי את השפה במדה מספקת, שברתי את מחסום השפה. זה היה בסמינר הראשון, שהקיף את כל השכבה הבוגרת ואת שכבת הביניים בחלקה. סמינר שנמשך בסך הכל שבוע ימים בחופשת החורף. שני דברים נותרו בזכרוני מהסמינר, באחד,העתונים שקבלתי באיחור מהארץ מצאתי מודעת אבל על נפילתו של אהרן שטולץ ז"ל, חבר קבוצת הצופים ברחובות שהצטרף למעגן מיכאל, אשר נפל ליד ביר-עסלוג', עם ראשיתה של מלחמת העצמאות.

לאחר השמחה הגדולה ששמחנו עם התקבל החלטה של האומות המאוחדות – כ"ט בנובמבר, באה הידיעה המעציבה על קרבות וקרבנות.

הדבר השני: החברים תבעו שהרצאותי תעמודנה במרכז הסמינר. פירוש הדבר שמחצית הזמן היה עלי להרצות – כלומר, כארבע עד חמש שעות יום-יום. חברים רצו לשמוע.

זה היה המבחן בשבילי בסמינר. החברים הציעו לי להרצות בעברית. אני ידעתי מנסיוני שזה בלתי-אפשרי. בסמינר של שבעה ימים ארבע שעות מדי-יום להרצות בעברית. החברים לא יעמדו בזה. הם לא יבינו, לכן אמרתי לחברים, ישנן שתי אפשרויות, או שארצה בצרפתית, או שלא ארצה בכלל. החברים הסכימו שארצה בצרפתית, אבל גם פקפקו אם הדבר יעלה בידי, הם טענו שיש לי רק שתי אפשרויות: או להרצות בעברית או בצרפתית. הבחירה נתנה לי. התלבטתי קשה מאד. היתה באמת חוצפה מצדי אחרי ארבעה חודשים להרצות בצרפתית. החלטתי להעיז. xxx החברה כמעט התפקער מצחוק בשל השגיאות שלי. רעמי צחוק מלאו את האולם, יחד עם הקשבה הדרוכה, זה היה גם מפרק קצת את המתח שלי. הייתי זקוק להפסקות האלה.

הרציתי בפניהם על תולדות המפעל ההתישבותי, ההגנה, הקיבוץ, כלומר, תולדות המפעל הציוני, עד מלחמת העולם השנייה.

כל מה שסיפרתי להם, היה חדש בעיניהם. הם ידעו על אבות הציונות, על הרצל, את ליליינבלום, הכירו את אותם אישים שהיה כתוב עליהם בצרפתית אבל התחום התנועתי שלנו, היה שטח בור.

זה היה מאמץ פיזי בשבילי, להרצות את השעות האלה בצרפתית, אבל מאז לא היו לי בעיות עם השפה. לא פחדתי לדבר. דיברתי, הרציתי, והשפה נעשתה שגורה בפי.

בטוניס עצמה הייתי חצי שנה, אחר-כך עברתי לאלג'יריה. זה היה עם בואה של רחל כהן מרגביס. ברגע שרחל כהן נשלחה, ברור היה לגמרי שרחל כהן תצא לטוניס, כלומר, למקום הולדתה. לעומת זאת סוכם אז להרחיב את התנועה, ולהקים סניפים בכל הערים והעיירות של צפון אפריקה. כלומר: טוניס, אלג'יריה ומרוקו.

יצאתי לאלג'יריה בינואר 1948. חברים מפעילי התנועה של טוניס, יצאו למרוקו והניחו את היסוד לתנועה המרוקאית. הם הקימו גרעין טוב, וחזרו לטוניס. התנועה התחילה להתפתח. קצת יותר מאוחר הגיע השליח הראשון של הקיבוץ למרוקו.

באלג'יריה התנועה היתה מבוססת כולה על נוער בגילים 15- עד 19. התנועה הלכה והתרחבה בכחות עצמה גדלו ל-100 חברים. היו לה סניפים בכמה ערים. מבחינה כספית לא יכולנו להרשות לעצמנו יותר מאשר ביקור חד פעמי וכן בהזדמנויות, כאשר חברים מן התנועה היו מגיעים לטוניס, עיר הבירה, היו נפגשים אתם לשם ברור עניני התנועה. היינו מכינים אתם תכנית עבודה. בדרך כלל היו מנצלים כל רגע, כדי להדריך את הסניפים.

קשה מאוד לנקוב במספרים. התנועה היתה רק בראשיתה. צעדיה היו זהירים. אומנם לא היה לה אופי מחתרתי, אבל גם לא ליגאלי. זאת לא היתה תנועה ליגאלית רשומה לפי התקנות הצרפתיות של המקום. התנועה נזהרה מעודף פרסום, יותר מאשר מפני שלטונות הצרפתים, היא נזהרה מפני היהודים. משום שהיתה זאת תקופה, שהיתה מתיחות מסויימת בין השלטונות הצרפתיים לבין הערבים, והיהודים מצאו את עצמם בין הפטיש והסדן. הם חששו מאד למעמדם, שכל פעולה במסגרת היהודית, שלא תמצא חן בעיני הצרפתים וגם בעיני הערבים, עלולה להיות גורם אנטי-יהודי. ולכן רבים לא ראו בעין יפה את הפעילות הציונית.

היתה התנגדות מצד ההורים. החברים נהלו מאבקים אתם. או עשו זאת במחתרת שההורים לא ידעו. כל זה היקשה מאד עלינו. גם המועדונים לא היו רשומים על שם "דרור".

עם בואה של רחל כהן, התנועה בטוניס קבלה מכה קשה מאד על ידי הפילוג.

הפילוג למעשה נטל מהתנועה את האקטיבה הורותיקה, המבוגרת יותר, הם הצליחו גם להעביר חלק מחברי התנועה. אבל צריך לציין, כשחזרו החברים מהסמינר העולמי של "דרור" באיטליה, התנועה שיקמה את עצמה, היא

שינתה במקצת את אופייה. היא נהייתה יותר עממית, אם קודם האקטיבה היתה הגורם הדומיננטי, אשר שמה את הדגש על האיכות, ובמידה מסויימת זלזלה בכמות, אחרי הפילוג התנועה חדרה לשכבות העממיות ובנתה את עצמה בתנועת נוער קלאסית. שהשכבה הבאה היא בגיל מ-15. היתה גם שכבה צעירה במקום שהיו אחים קטנים של חברי תנועה, שהיו חייבים לקחת אתם, בעיקר בימי ראשון. בעצם השכבות הצעירות לא מילאו תפקיד בתנועה.

היו הרבה מאד דרישות מחברי התנועה. מחוץ לפעולות הרגילות היום-יומיות, גם מילאה תפקיד מרכזי בכל הפעולות הציוניות שנעשה בצפון-אפריקה. בעליה, בהברחת עולים דרך גבולות, בהקמת גרעיני הגנה וגם בפעולה הציונית הרשמית, כמו קרן-קיימת. הם היו פעילים בכל המוסדות והגופים הציבוריים. הם עמדו לרשות הכלל, ועשו את כל השליחויות שהטילו עליהם.

התנועה היתה אכזרית מאד כלפי חבריה, ומי שלא עמד בדרישותיה לא יכול היה להמשיך בה, לכן נהגו גם להוציא חברים. זאת היתה התפיס אנחנו קאדר של מהפכנים, כך הם חנכו את החברים, וזו היתה האוירה. זאת היתה חבורה מאד מלוכדת, מאד חברותית.

לאחר עלייתו של בורגיבה לשלטון, כאשר התנאים השתנו, הפונקציות של העליה, והעפלה וכו' נפסקו. אבל התנועה לא שינתה את האופי החלוצי שלה.

במרוקו נפוצה השמועה בגיטאות, שיש דרך לארץ-ישראל.
לאחר המגעים הראשונים עם השליחים ועם פעילים מקומיים התחילו יהודי לזוז, התחילה זרימה אל עוג'דה - גבול מרוקו - אלג'יר.
אנשים רבים הגיעו. היה הסכם עם המשטרה הצרפתית שהם לא יחזירו אנשים למרוקו. אבל לא יתנו להם לשהות באלג'יר הרבה זמן. צריך היה לסדר להם תעודות מיוחדות, מעין תעודות מעבר דרך אלג'ידיה, שהיו חתומות כביכול על-ידי המשטרה. אמנם המשטרה הצרפתית ידעה אבל לא הפריעה. אבל, כל שוטר במכס או בנמל, יכול היה לאסור את האדם ולהכניס אותו לבית-סוהר. היו אלה סידורים למחצה. לחץ השלטונות הצרפתיים היה קשה הם התנגדו להקמת מחנות, אם לא נעמוד בתנאי זה, איימו לסגור ■ את הגבול.

אסור היה לשכן את האנשים בבית-מלון, אפילו ללילה אחד. ואי אפשר היה להעביר את האנשים בנסיעה ישירה מאלג'יר. צריך היה להחזיק אותם

--

באלג'יר, יום, יומיים, עמדה השאלה איפה להחזיק אותם.

התנועה גייסה את בית-הקהילה היהודית, החדרים היו סגורים, אבל המסדרונות היו פתוחים. על המדרגות, במסדרונות ישנו אנשים, נשים, וילדים, והתנועה התגייסה לענין זה.

בתוך בית-הקהילה היהודית – אחרישמוסדות הקהילה היו נסגרים, היו האנשים באים. כל היום היו מסתובבים ברחובות ורק בערב היו מתאספים בבית הקהילה. המועדון הקטן של התנועה, הפך למחסן חפצי האנשים, כי הם לא יכלו להסתובב עם החפצים ברחובות. לעזרה ראשונה ואוכל דאגה התנועה, היא עמדה כולה לרשות הענין הזה.

כל לילה כזה היו באים כ-150 איש, במסדרונות, זה היה דבר נורא, משפחות עם ילדים, היה גם מקרה שאשה ילדה על המדרגות. הכניסו אותה לבית השומרת. למחרת היו משתדלים לשלוח אותם, כל יום היו מגיעות אניות. שלחו אותם למרסיי, שם היו מחנות, והצרפתים לא היו מודאגים. הבעייה היתה של אלג'ירה. הצרפתים היו מאד רגישים לענין זה.

התנועה באלג'יר היתה פחות מאורגנת מבחינת החיים התנועתיים הפעילים, אבל גם בה היתה אותה רוח של מסירות. אם כי מבחינת הארגון היתה פחות מסודרת מהתנועה בטוניס. היא היתה יותר במוקד העליה, בשדות העליה. היא היתה כל הזמן בפעולה. אחר- כך התחילו גם פעולות ההגנה. כי היו גילויים של תקיפת יהודים בערי השדה.

באלג'יר פעלו מטעם המוסד לעליה בן-ציון ורבקל'ה מקדמה. היות והם לא ידעו צרפתית, היו נעזרים בחבר התנועה, בגלל זה יצא להם לטפל גם בתנועה. סיכמנו בינינו שאין הגיון שאני אשאר באלג'יר הבירה, בשעה שהתפקיד הדחוף ביותר הוא להקים את התנועה בכל ערי אלג'יר.

באלג'יריה היתה אוכלוסיה יהודית גדולה, מפוזרת, בהרבה ערים, בריכוזים גדולים, 30-20 אלף יהודים, אבל גם ריכוזים יותר קטנים של 5000, מאד מרוכזים, חיים יחד, כלומר, אפשרויות גדולות מאד. יצאתי לכן לערי השדה.

התחלתי באופן שיטתי להקים סניפים בקונסטנטין, בסטיב באוראן, ~~צא~~ בקלמסן, בבלבס ובמקומות אחרים. עברתי באופן שיטתי ממקום למקום, ריכזתי סביבי חבורה של בחורים. ארגנתי סניף, נתתי יסודות ראשונים, סמינר למדריכים, למדתי שירה, ריקוד וגם שעורי עברית. הבאתי אתי לכל מקום ספרים, xxxxx יצרתי ספריה בסיסית. ערכנו תכנית עבודה.

קשרתי את האנשים עם גורמי ההגנה ועם פעילי העליה.

בעצם בן-ציון היה הראשון שקיבל מינוי והוראה להקים את ארגון ההגנה. לא היה לו שום בסיס אחד, פרט לחברי "דרור", כך שאפשר לומר, כל מה שנעשה הוקם על בסיס "דרור". כמובן שבמשך הזמן לא כל חברי ההגנה היו חברי "דרור". אבל אפשר לומר, שהגרעין הפעיל, המייסד, המקשר, והבסיס לאימון ההגנה היו סניפי "דרור", אם כי גם אנחנו לא היינו ליגאליים, אבל היינו תנועת נוער. יכולנו לפחות להופיע בתור תנועת נוער צופית, לכן שימשנו כיסוי לפעולות ההגנה.

זו היתה עבודה מאד לא שגרתית. הכל היה צריך להקים מן היסוד. ובדרך לא רגילה.

ערב הקמת מדינת-ישראל, היה ברור לי שתפקידי לא מוגבל רק לעבודה בתנועה, ורק בעליה, ובהגנה. ראיתי את תפקידי להביא את היהודים לעמידה יהודית, לקשר עם מדינת ישראל. המתח באוכלוסיה היהודית היה רב. מצד אחד הציפיה לקראת המאורע הגדול, שכולם נדלקו בו ולא חשוב אם היו ציונים, למעשה רובם גם לא היו ציונים, חלק גם היה אנטי-ציוני.

היתה באמת מן אוירה משיחית. אפילו יהודים דתיים מכל מיני גוונים נדלקו לענין.

הרגשתי את עצמי ללא הגשמה בין היהודים כשגרירה הראשון של מדינת-ישראל, שעדיין לא קמה. כך גם קיבלו אותי. לא בהופעות פומביות, כי הייתי בלתי-ליגלי. הוזמנתי לבתים אליהם באו כל המי ומי של העיר. בארוחה סודית, נתקבלתי ממש כשגריר ישראל. אז יכולתי כבר לדבר צרפתית.

השתדלתי לגבש את xxxxxxx ההתלהבות הזאת, לתת לה משמעות. ניסיתי להסביר להם את המצב מבלי לדעת מה בדיוק קורה, או מה הן ההתפתחויות בארץ. אבל אמרתי להם שיום הכרזת המדינה יהיה יום קשה. הכנתי אותם למלחמה, למלחמת ישראל-ערב, עם צבאות ערב, לא כנופיות. הם מצדם העמידו אותי על הפחד שלהם, על החשש לפרעות. רמזתי להם שגם בנושא הזה אנחנו מטפלים, אנחנו מנסים להקים כוחות אשר בכל מקרה יגנו על הגיטאות היהודיים, בפני פורעים. בקונסטנטין ארגנו הגנה עם עמדות מוצבות. ב-15 במאי היו עמדות מוצבות בגיטו היהודי, ועל השכונה היהודית שהיא מחוץ לקונסטנטין, שמר משמר של ההגנה. היו אנשים מגוייסים עם מעט נשק. ניסינו ליצור איזה קשרים גם עם השלטונות הצרפתיים, שאם יהיה צריך להזעיק, שתבוא בזמן, ושלא יסמכו על השוטרים המקומיים שהם רובם ערבים.

את העבודה שלי עשיתי בעצם כמעט במחתרת. אלה היו ערים קטנות שכל אדם זר לאחר שבוע היה מעורר שאלות על מעשיו.

את רוב הפעולות הייתי עושה בלילה. ביום לא הייתי יוצא לרחובות. הייתי משיג לי איזה חדר בחצר ששימש כמפקדה שלי. ושם הייתי מזמין את החברים לפעולות תנועתיות, ואת היהודים לשיחות בירור.

בכל מקום, עמד לעזרתי אחד החברים. היו לי קשיים רבים. בקונסטנטין למשל חזרתי יום אחד אל הביה שלי, והנה בתחנת האוטובוס, חיכה לי בן המשפחה, והציע לי לא לחזור הביתה, כי מהבוקר עומדים בלשים, ושאלו אם האיש ישנו עוד. החלטתי מיד להסתלק לאלג'יר. כי אלג'יר היתה עיר גדולה, אפשר היה בה להעלם מהאופק, ואחרי זה הייתי יוצא לעיר אחרת. כך יצאתי לאזור אוראן, והקמתי את הסניפים בקלמנסן, בכלבס ובאוראן. באוראן היתה קהילה יהודית גדולה. שם עשיתי פעולה מאד בלתי שיגרתית. הבסיס של התנועה באוראן היה מחברי בית"ר לשעבר. התנועה היחידה שהיתה קיימת עוד ממלחמת העולם, שקמה בהשפעת חיילים יהודים מאמריקה שחנו באלג'יר בזמן מלחמת העולם השניה, ובתוכם כנראה גם כמה חברי בית"ר, אשר ארגנו איזה מועדון בית"ר. במועדון הזה היו בחורים צעירים חברי בית"ר, בעלי השקפות קומוניסטיות. היה זה אחרי מלחמת העולם השניה, היו אז נטיות שמאליות. לכן מצאתי מן צרוף כזה של אנשים בית"רים ציונים, בעלי השקפות אקטיביסטיות, ומצד השני, בעלי השקפות סוציאליות, מאד שמאליות.

אני תפסתי חבורה קטנה כזאת, עשיתי להם סמינר במלון שלי. לאחר ששלטתי כבר בצרפתית, העזתי להשתמש בתעודת הזהות המזוייפת, ולנתי במלונות. תמיד מצאתי איזה חדר שקט, והייתי מזמין לשם חברים. בדרך כלל הייתי מחליף מלונות. כשרציתי לנהל שיחה יותר רצינית היינו יוצאים לטייל מחוץ לעיר. כזה היה נוסח העבודה.

התחלתי באלג'יריה הכל מבראשית, והקמתי שם תנועה. לא היה זה נכון לאמר שאני בעצמי הקמתי, כי בלי עזרת אנשי המקום אינך יכול להקים שום דבר. ברור, שבכל מקום, היתה לי תמיד החוליה הראשונה. הבעייה היתה תמיד, לארגן את החוליה הראשונה. אותה קבוצה של 4,3, 5, חברים, שידעת שהם נאמנים לך, ושאתה יכול לסמוך עליהם, גם לאחר שאתה עוזב את המקום.

בצפון אפריקה לא היה קיים שום גוף מאורגן אחד, היו קיימים מוסדות ציוניים כלליים בראשיתם שהיו בנויים על יסוד פטריארכלי. כלומר, איזה יהודי יוצא אירופה לשעבר היה נשיא ההסתדרות הציונית, שלא היתה קיימת במציאות. כלומר, היו קיימות מסגרות ריקות מתוכן וללא ציבור.

בטוניס, התנועה התחילה עוד ב-1942. ב-1948 היא כבר היתה תנועת "דרור" רשמית. תנועות אחרות קמו רק ב-1949.

אין כל ספק, ש"דרור" היתה תנועה ראשונה. זה היה מוכר בצפון-אפריקה כולה. העובדה הזאת היתה ידועה עוד הרבה שנים.

גם יותר מאוחר, כאשר התחילה תקופת המחתרת במרוקו, עצם העובדה שהיינו תנועה ראשונה, תנועה שנשאה על גבה את החלק הארי של עניינים האחרים, עובדה הזאת גם נתנה איזה שם בתודעה של הנוער. השם "דרור" היה משהו מוכר.

היה קשר תמידי בין שלש הארצות. בפברואר 1948 התקיים סמינר צפון-אפריקאי של פעילים באלג'יר, יותר נכון על יד אלג'יר, בפעם הראשונה הגיעו חברים ממרוקו ומטוניסיה, ומסניפים שונים באלג'יריה.

בסמינר הזה, היו נציגים של 10 סניפים משלוש הארצות. זה היה מפגש מאד מרגש. אני השתתפתי בסמינר הזה. זה היה בעצם סמינר "דרור" הצפון-אפריקאי הראשון.

אחרי כך היו עוד מפגשים. בתנאים הכספיים של הימים ההם, מפגשים כאלה לא יכלו להיות מרובים, לכל היותר אפשר היה לממן נסיעה של אחד או שניים, וגם זה היה הרבה. אבל אני יודע, שאחרי כך היה נהוג שפעם בשנה, התקיים סמינר צפון-אפריקאי כללי. אמנם לא המוני, היו תמיד 30-25 חברים, לא יותר. זה היה בעצם סמינר הפעילים.

משה רימון מגינוסר הגיע למרסיי והודיע לי שתעודותיו מסודרות, אבל אין לו בטחון עצמי לנסוע לבד עם תעודה מזויפת. הרגשתי את עצמי מספיק בטוח וחפשי בכל הנמלים והתחנות והמשטרות, על מנת ללוות אותו ויצאתי בטיסה למרסיי. כשבאתי למלון לקחת אותו, ראיתי שהוא יושב עם התעודות עליו ודורש פרטים. לשאלתי לשם מה הרשימות האלה? "אני רוצה ללמוד בעל-פה את התשובות לחוקר" ענה לי. הסברתי לו שאנו נשתדל שלא ישאלו אותו שאלות. בלי בעיות מיוחדות הגענו לאלג'יריה. אני ליויתי אותו לxxx לאוראן, שם היה סניף גדול שחלש על כל האזור. אני מסרתי לו בעצם את כל העניינים, קשרתי אותו עם כל האנשים וחזרתי לאלג'יר, על מנת לנסוע למרסיל כדרך לארץ.

האמת היא שכבר אצה לי הדרך, לא רציתי אפילו לבקר בפריס. הסתפקו בביקור הקודם. טסתי מאלג'יר ישר למרסיי. זו היתה הטיסה האחרונה שי עם תעודת הזהות המזויפת. כשנגשתי ביציאה אל השומר לבדיקת תעודות

השוטר הסתכל בתעודה שלי ואמר לי: אדוני, תחכה בצד. אני אעביר קודם את כל הציבור, אחר-כך אטפל בך. הדבר לא מצא חן בעיני. הייתי במתח רב, כשסיים השוטר את בקורת הדרכונים הוציא תעודות שונות והשווה אותן אל תעודת הזהות שלי. הייתי בטוח שהם עלו על עקבותי והם יעצרוני לא יהיה נעים לגמור כך את שליחותי. כעבור מספר רגעים חזר השוטר ובקש את סליחתי, הוא הסביר לי, שהם מחפשים משתף פעולה עם הגרמנים בשם ללוש אלפרד, זה היה שמי בתעודה. אבל המספרים שלי בתעודת הזהות אינם מתאימים למספרים שלו. הוא נתן לי ללכת וכך נצלתי ממאסר.

אני רוצה לציין שעוד לפני שלוש שנים, ב-1970 כשטיילתי בעיירה קטנה בצרפת, פתאום נגש אלי אדם וקרא שלום אלפרד, כל יוצאי צפון אפריקה לא הכירו אותי בשמי האמיתי, והם קוראים לי אלפרד עד היום. והמקצוע שלי ספר. בתעודה הייתי רשום כספר. ולכן בשיחות המחתרת ובמכתבים היה כינויי ספר.

לסיכום: כמה הבהרות לאופי התנועה ואופי העבודה היום-יומית בה.

בשלבי הבראשית, היו הבדלים בין הסניפים באלג'ידיה לבין סניפי טוניס. בטוניס היתה תנועה יותר ותיקה, יותר מגובשת, יותר מאורגנת. לעומת זה חברי התנועה באלג'ידיה היו יותר במרכז התרחשויות של העליה. מאוחר יותר בפעולות ההגנה, משום שבאלג'ידיה לא היו ארגוני יהודים קיימים. ולא היה על מי לסמוך. אפשר להגיד שהתנועה בה מלאה באלג'יר בתקופה של 48/47, תפקיד אולי חיוני יותר מאשר התנועה בטוניס. אם כי, האקטיבה הטוניסאית היתה בעצם נושאת השליחות והפעילות הציונית היהודית בכל צפון אפריקה. בזמן של מבצע מיוחד היו פונים לנדיה שתעמוד בראש המבצע. האקטיבה הטוניסאית עשו שליחויות רבות בכל צפון אפריקה. הדגם שהתקבל בכל צפון אפריקה: התנועה - זה היה בית. זה היה מעין בית שני של האדם. בית לכמה שעות ביום. התנועה דרשה ש מהחבר, והחבר הרגיש את זה הוא היה ישן ואוכל בבית ההורים שלו, היה הולך לבי"ס או לעבודה, במקום העבודה, אבל סדר היום שלו כלל גם את השעות שהיה בא למועדון.

למועדון הוא לא בא לאו דווקא מפני שבשעה יעודה היתה איזו שהיא פעולה. הוא בא למועדון בשעות החופש שלו, מרגע שגמר את יום עבודתו, עד הערב. זה היה הגבול. לא יכולנו לקיים שום פעולה בערבים. פרט ליחידים נבחרים, אבל הפעולה היתה תמיד בשעות אחה"צ, והמועדון היה הומה. בשעות אלו, היתה שיחה, או שעור עברית, פעולה עיונית, או ריקוד.

במועדון היו מארגנים כל הפעולות הציוניות הכלליות, וגם פעולות מיוחדות.

חברי התנועה היו מצווים לצאת בחוליית לעדי השדה למפגשים, בשליחות ההגנה או העליה. ולאו דווקא החברים המרכזיים. כאשר היתה פעולה בהיקף יותר גדול, פעולה דחופה, היו זקוקים למספר יותר גדול של חברים. החברים היו יוצאים בנסיון לארגן במובן את הנוער היהודי, מפני שהאתגר של התנועה היה להקיף את הנוער היהודי במהירות הכי גדולה.

חלומה של התנועה בצפון אפריקה, לקראת זה גם הדרכנו אותה, היה להשיג את תדמות של "החלוץ" הפולני, תנועת נוער כדוגמת "החלוץ-הצעיר", תנועה המאורגנת, המקיפה את רוב הנוער, הרעיון היה למשוך לשורות התנועה את הנוער גם אם הוא לא מצטרף למועדון. להביא אותו לתודעה ציונית חלוצית וע"י כך לחנך אותו לעליה. לכן היו מתגלות יוזמות חדשות וזה גם מה שיצר את האווירה המשיחית בתוך התנועה. אולי משום שהתקופה היתה משיחית.

המטרה היתה לבצע דברים במשך שנתיים-שלוש שהשכל הישר לא העלה על הדעת שאפשר לבצע אותם: להוציא את המוני הנוער היהודי עד 50.000 נוער יהודי לארץ, מהר ככל האפשר.

הם לא הבחינו בין תפקידים השייכים באופן ישיר לתנועה ותפקידים ששייכים לגופים אחרים. הם ראו את עצמם חברי "דדוד", כלומר, חברי ההגנה וגם פעילי עליה. הם עשו פעולות בשטחים שונים על דעת עצמם. ולאחר מכן היו מודיעים על ביצועה.

זה יצר אווירה משיחית אצל החבר'ה שם מבחינה אחרת. הם הרגישו שהם אינם יכולים לשבת הרבה זמן במקום, שיש להם פה שליחות, כל זמן שהם יושבים, הם צריכים לעשות, ומהר לעלות לארץ-ישראל. הניגוד הזה היה קשה מאוד. הם טענו: אני עשיתי את שלי, אני רוצה לעלות, להגשים, המאבק עם החברים היה לעתים קשה מאוד, כי אנחנו, דווקא מתוך הראיה המשיחית הכללית הזאת, היינו מעוניינים שהחברים בעלי הכרה יישארו, מפני שאנחנו באמת חשבנו, שנצליח במהירות גדולה מאוד להקיף במספרים גדולים יותר. כמובן שכל זה קבל תפנית החל מסופה של מלחמת השחרור. הנורמליזציה המסויימת, כאשר מדינת ישראל כמדינה שקעה בבעיות קליטה של גלויות שלמות, שבאו לארץ, והזניחה במידה מסויימת את אותה היהדות שבה העליה הפורצת; היהדות לא זזה, כל זה נפסק, וצריך היה להמשיך

את התנופה החינוכית-הארגונית. התנופה החינוכית-הארגונית לא נמשכה.

13-2-2/56/4

9 26

ארכיון יד טבנקין
חטיבה 13-2-2
מיכל 56 תיק 4
מסמך

שם הארכיון: יט
מספר תיק: 13-2-2/56/4

אפרים צור - על שליחות בצפון אפריקה

טוניסיה, אלג'יריה

כצעיר שהתחנך בארץ ונולד בפולין, וידע פולנית הוצע לי השליחות לארצות אירופה, אל שארית הפליטה ולתנועה.

ב-6 לדצמבר 1946, יצאנו קבוצה שלמה של שליחים, לארצות אירופה השונות, יחד עם משלחת של חברי הקיבוץ המאוחד, שיצאו אל הקונגרס הציוני בבאזל. בתוכם טבנקין, צביה לובטקין ואחרים.

בעלותנו על האניה, חבורה גדולה של שליחים, אספו אותנו, ומסרו לנו על התפקיד צודי שהוטל עלינו לשמש כיסוי להברחתו של ישראל הרקובסקי משדות-ים שיבא לאיטליה לליווי אניות.

ישראל הרקובסקי עלה על האניה, ללא כרטיסים, וללא תעודות, ללא תא באניה. תפקידנו היה לדאוג למזונות עבורו וללינה. כך הגענו לגנואה. בגנואה קיבל את ישראל הרקובסקי ישראל אוטיקר ז"ל, אשר היה במדי קצין אונר"א, והוא אשר הוריד אותו מהאניה. אנחנו המשכנו מגנואה למילנו, ונתקבלנו שם על ידי מנהל מחלקת "החלוץ" במילנו, חברנו אלכסנדר (שלום רוזנברג) מתל-יוסף, אשר טיפל גם במשלוחת, שהמשיכה בדרכה לבאזל, והן בקבוצת השליחים אשר נשארו למעשה באיטליה.

והנה נאמר לי, שעלי להכות במילאנו כמה ימים, עד לגמר הקונגרס הציוני, משום שבקונגרס הציוני מתקיים פגישה של כל שליחי הקיבוץ המאוחד במרחב האירופי, ובה ידונו בכל הבעיות ושם גם ייקבע מקומי.

להפתעתי הרבה, כאשר חזרו החברים מהקונגרס, הודיעו לי שעלי לצאת לטוניס, לארץ חדשה, לתנועה חדשה, שהקיבוץ המאוחד החליט להקים שם תנועה "דרור".

ההחלטה הפתיעה אותי. היא נפלה כאמור בכנס השליחים בבאזל, אשר בו הופיעה בפני השליחים של הקיבוץ המאוחד נערה צעירה, בשם נאדיה כהן, שליחת תנועת צעירי ציון מטוניס, תנועה אשר קמה במהלך מלחמת העולם השניה, לאחר גירושם של הגרמנים מטוניס, לאחר תקופה של חצי שנת כיבוש. מתוך ההתעוררות הציונית והיהודית שחלה בין יהודי טוניס, הוקמה תנועה כללית, בשם "צעירי ציון". התנועה הזאת באה במגע בשני מגעים, אחד בזמן מלחמת העולם השניה, והשני מיד לאחריה. עם שני חברים מהקיבוץ המאוחד, עם אפרים פרידמן מבית-אורן, ויגאל כהן ז"ל מבית-אורן, ובהשפעתם במידה מסויימת, הם התחילו לחפש את דרכם אל התנועה החלוצית בארץ, וההכרעה נפלה לכיוון של הקיבוץ המאוחד.

נאדיה הופיעה בפני כינוס השליחים בבזל ואמרה, שהיא משוכנעה, שתנועת "צעירי ציון"

המאוחד, ותביעתה היחידה לשלוח שליח לטוניס.

באור היה שליח לטוניס, פירושו של דבר ידיעה צרפתית. הסתבר שבכל המשלחת הגדולה של הקיבוץ המאוחד באירופה, לא היה איש שיודע צרפתית, גם בארץ האפשרויות היו מוגבלות ביותר. הבעייה רתקה, והוחלט כפי שהוחלט, שעלי לצאת לצפון אפריקה. טענתי, אמנם להגנתי, שגם אני אינני יודע מלה צרפתית, אבל הנימוק לא שיכנע, היות וצריך לעשות אל המלאכה, חייב מישהו לעשותה.

קיבלתי את הדין, ונפשית עברתי איזה מטרמורפוזה, חשבתי כל הזמן בארץ על שליחות לפולין, קצת השחזתי את הפולנית שלי, קצת למדתי אידיש, על מנת להיות מסוגל לדבר עם האנשים, והנה נפל עלי מתאום מחוז הצרפתית, ואני צריך ללמוד צרפתית. נאמר לי עוד, שעלי לחכות להוראה מפריז על מועד יציאתי. מטוס מה התוראה אחרה לבוא. היכיתי עשרה ימים, במילנו, והעסק התחיל למאוס עלי, פניתי לחברים שלנו, שליחי הקיבוץ המאוחד, שעבדו באיטליה, ואמרתי להם, רבותי, אם אתם רוצים להציל נפש בישראל, תנו לי משהו לעשות. הציעו לי לנסוע לקיבוץ בונכטולה שבצפון איטליה.

יצאתי לבונכטולה, כמעט ששכחתי את פרשת צפון-אפריקה והשתלבתי בעבודה. התחלתי לדבר עם האנשים, מהר מאד רכשתי שפת אידיש. עסקתי כמובן בתור שליח צעיר, לא כל כך בהרצאות, כי זה לא היה הצד החזק שלי, אלא בארגון ערבי שירה, ריקודים, בשיחות אישיות, בהוראת עברית, והיה לי מאד נעים.

זה היה קיבוץ שבא מפולניה, בתוכו היה גם יוסף יעקובוביץ. הוא לא היה שייך לקיבוץ הזה, אבל באותה תקופה ישב אתנו. ועוד קבוצה של פעילים מרכזיים שלנו מפולין.

לאחר שלושה חדשים של פעולה בבונכטולה קיבלתי הודעה מרות הקטין שהיתה אחראית על המשלחת באיטליה, לעבור לאזור רומא, כיוון שקיבוץ בונכטולה מתרוקן, האנשים עולים.

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

לעומת זאת הגיעה קבוצה לרומא, לאזור קמפ אל גנדולפו, עיירה הסמוכה לרומא, שם
שלשל
נוות הקיץ שהאפיפיור. ולאחה חוילות הוכנס הקיבוץ, ואני, כאמור, נשלחתי לשם, להמשיך במעגלתי החינוכית.

בקיבוץ זה ישבתי שלושה חודשים. למרבה המזל, מצאתי שם אחת מחברות הקיבוץ, יוצאת פולין, שידעה היטב צרפתית, היות וידעתי שבסופו של דבר יהיה עלי להגיע לצפון-אפריקה, ביקשתי ממנה ללמד אותי צרפתית. היא לימדה אותי את החוקים האלמנטריים קריא בצרפתית, זה נמשך כחודש ימים, ואני שוב שקעתי בעבודה.

אחרי חצי שנה לשהותי באיטליה, הגיע מברק, שעלי להגיע מיד לפריז. כרגיל בימים ההם, ציידו אותי בדמי כיס וכרטיס לתחנה הבאה, ונסעתי לפריז. לצערי ב"לשכת דרור" במלון מטרופול הודיעה לי המזכירה שכל הפעילים יצאו לגרמניה לועידת "דרור".

לא ידעתי מה לעשות. הייתי בסך הכל בחור בן 22, חסר נסיון של פעילות ציבורית. לא ידעתי אפילו שצריך לבקש כסף לקיום. היות והיתה לי כתובת של איזה בן-דוד, שחי בצרפת לפני המלחמה, הלכתי אליו. התארחתי בביתם, אכלתי, ככל זאת הציק לי הענין, שלא היתה לי פרוטה בכיס. ב"לשכת דרור" הציעו לי להפגש עם יעקב מוסקוביץ, שהיה אז מפעילי העליה. נפגשתי עם יעקב מוסקוביץ. אני מוכרח לציין את ההבנה שלו. עוד בטרם התחלנו בשיחה הוא אמר לי: "אני בטוח שאין לך פרוטה בכיס, ואתה מסתובב לבד. הא לך עשרת אלפים פרנק, להוצאות קיום אני כבר אקבל אותם בחזרה מהתנועה". כמובן שזה היה בדיוק לענין. לאחר שהוא בדק בעצמו אצל האנשים הנוגעים בדבר, הודיע שהסיכויים להשגת ויזה לאלג'יריה הם קלושים מאד. זאת היתה תקופת המרידות הגדולות של הערבים, נגד הצרפתים, בשנת 1946. אבל כתוצאה מכל הפרשה הזאת, הצרפתים לא רצו ליצור מתיחות, והם היקשו מאד על הפעולה הציונית.

יעקב מוסק הציע לי לפנות לברגינסקי. הוא היה אז מראשי המוסד לעליה ולבקש עצה ממנו. לא הכרתי את ברגינסקי, הוא קיבל אותי בדירתו, הוא ידע שאני מיועד לשליחות לצפון אפריקה. הראה לי ספר שהוא קורא, שלמה מולכו של א. קבק. הוא הציע לי לקרוא את הספר הזה בטרם שאצא לצפון אפריקה. ספר זה יעזור לי בהרבה להבנת המצב בצפון אפריקה.

לא הסתפקתי כמובן לקרוא את שלמה מולכו, אבל לעצם הענין, הוא הציע לי לא לחכות לויזות אלא לנסוע למרסיי, למחנה מלווי אניות. לכתוב מכתב לכתובתו של אפרים פרידמן, אשר נמצא כבר בצפון אפריקה לשם ארגון אנית המעפילים הראשונה שיצאה מאוחר יותר בכמה חודשים, מצפון אפריקה. הוא נמצא שם עם ויזה בתור פלשתינאי. הוא כבר ידאג לכך שתגיע לצפון אפריקה לייעודך.

הגעתי למרסיי, התיישבתי במחנה המלווים, היחסים היו מאד משונים. כתבתי מכתב, וכעבור כמה ימים קיבלתי תשובה על פיסת נייר ובה הודיע לי, ביום זה וזה, בשעה 12 בדיוק, בבאר לא רחוק מהנמל, עלי להפגש עם מלח בשם אנדרי טומוז'יני. בתוך המעטפה היא מונח גם חצי קלף התוף.

הנחתי שהמלח דובר צרפתית, ואני אינני דובר צרפתית. לכן נאלצתי למצוא בתוך המשרד של הסוכנות, איש מהימן אשר ישמש כמתורגמן.

נכנסתי לבאר היעודה. כל העינים הופנו אלי, כנראה לא התאמתי לסביבה. היתה זו סביבה של מבריחים, גנבים ורועי זונות. ומלחים מסוגים מיוחדים. התיישבתי וחיכיתי לשעה 12. בדיוק בשעה 12 נכנס אדם נמוך; פרדה כמו מלח. הבנתי שזהו האיש - אנדרי פומז'יני שלי.

קמתי, עברתי לידו, הוא נעמד ליד הבאר, ביקש בירה. נעמדתי לידו, ואמרתי כאילו לעצמי, מיסיה פומז'יני, הוא אמר, וי, וי, מיד לקחנו את הכוסות, התיישבנו ליד השולחן, והתחלנו בשיחה קצרה, כשרק התיישבנו, הוא הוציא מכיסו, ומתחת לשולחן העביר לי חצי קלף שלו. אני כמובן בדקתי שזה מאותו קלף. יכולנו לכן להמשיך בשיחה.

בשיחה בררנו רק פרטים טכניים. הוא אמר לי שעלי להופיע בבאר למחרת בבוקר, בשעה 8, יותר קרוב לשער הנמל.

לא ידעתי בעצם מה לשאול, לא הבנתי איך אני נוסע, בתור מה אני נוסע, לא היה לי ברור שום דבר, העיקר שאני בידיו, לשבט ולחסד, רק שאלתי אותו מה אני יכול לקחת אתי. היו אתי כמובן מזוודות, חפצים למשך שנתיים. הוא אמר לי בצורה פסקנית, שום דבר, אמרתי, בכל זאת אני צריך איזה גופיה, איזה חולצה להחלפה, ההרמוניקה שלי, ספר השירון שלי וכו'. הוא הרשה לי לקחת תיק יד קטן. הוא אמר להתלבש כמו פועל, וקצת כמו בן-אדם. על כל פנים לקחתי לי במכנסי הג'ינס חולצת עבודה אמריקאית וזוג מכנסיים שהם ספק לעבודה ספק לאחר העבודה. תפרתי לי איזה שהוא מקום סתר לפספורט הפלשתינאי שלי, ויצאתי לדרך.

למחרת ב-8 בבוקר נפגשתי אתו בקפה. הוא הופיע בלוויית אדם שני, היה לי ברור שגם הוא בתוך העסק. הם דיברו אלי, אני לא הבנתי אף מלה. הם ראו שאני לא מבין. גם אני לא יכולתי לומר להם שום דבר, כי הם לא ידעו שום שפה אחרת פרט לצרפתית או איטלקית. הם דיברו אלי, אני לא דיברתי אליהם, לא הבנתי, והבנתי רק שצריך ללכת אחריהם.

הלכנו בשורה לרוחב, אני באמצע, הם משני צדדי. כשהגענו לשער המשטרה שאלה מה העניך? הם הראו על האניה שעמדה ואמרו זאת "ויל דה אלג'יר" אניה שנוסעת בקו מרסיי-אלג'יר, והם המלחים. הם באמת עשו רושם של מלחים. על כל פנים לא עצרו אותנו. ניגשנו לאניה, אל הכניסה של המלחים, זאת היא הכניסה הנמוכה, ישר מהרציף. היתה זאת אנית נוסעים.

הנוסעים עדיין לא הגיעו לאניה; על הקרש הזה שמחבר את הרציף עם פתח האניה, של המלחים, עמד שוטר, ואנחנו הלכנו שוב לפי הסדר, אחד

שניים, שלוש, אני כמובן באמצע.

את הראשון השוטר לא עצר, כי הוא הכיר אותו, אבל אני עשיתי מיד רושם של זר הוא עצר אותי, וביקש ממני תעודות, חשבתי שהשליחות שלי נגמרה בינתיים, אבל אז ניגש השלישי, תחב לידו שטר של 10 אלפים פרנק ואמר לו, תן לו לעבור, נכנסנו, עלינו לאחד הסיפונים, אמרו לי משהו, והשאירו אותי לבד.

לא היה לי ברור מה לעשות. עמדתי על הסיפון, לאט לאט התחילו לעלות נוסעים עם מזוודות, וכולם עומדים ומחכים. מתחיל להיות צפוף יותר ויותר, ואני עומד עם התיק שלי. באותו רגע, תפסתי שאני בעצם נמצא בין נוסעים, שהתלבושת שלי לא מתאימה לעסק. נכנסתי לשרותים, לבשתי את הבגדים הטובים שלי, ויצאתי אל הקהל ונעמדתי בין כולם, כמובן פחדתי שיפנו אלי בכל מיני שאלות. עשיתי כל מיני תמרונים שלא לעמוד במקום אחד, חיכיתי עד שראיתי שנפתח איזה מחסן, בקצה הסיפון, וכל האנשים ניגשים עם הכרטיסים שלהם, ומקבלים כסא נוח לנסיעה במחלקה רביעית, נסיעת לילה אחת. כל הנסיעה נמשכת 24 שעות. מבירון שלא היה לי כרטיס נשארתי לעמוד. כולם הסתדרו בינתיים עם הכסאות על הסיפון, ואני xxxx נשארתי עומד. ברחתי מהסיפון הזה, התחלתי להסתובב על סיפונים אחרים, ולא ידעתי בעצם מה אעשה כל הלילה. כעבור שעתיים, כאשר האניה כבר הפליגה, הופיע המלח שלי, הוא הבין שאני במצוקה, הוא הוציא לי כסא, הסתדרתי גם אני. עשיתי את עצמי שוב מיד כישן, כדי לא להכנס בשיחה ידידותית עם שכני. לא עצמתי עין אף לרגע, הייתי מאד מתוח, הלילה נמשך עד לאין קץ. חששתי בכל זאת. ב-12 בלילה הרגשתי שקיבתי מציקה לי. זה אחד הפרטים שהוא לא מסר לי, שרצוי היה להביא אתי צידה לדרך, כי כל הנוסעים הביאו מזון ל-24 שעות.

לא העזתי לגשת לאיזה שהוא באר לקנות משהו מבלי לדעת מלה בצרפתית. ובשעה 2.00 בלילה הופיע המלח שלי והביא לי שני סנדויצ'ים שמנים, שהחיו את נפשי. כך עבר הלילה. בבוקר הגענו לאלג'יר, האניה הטילה עוגן, התחילה פרשת הירידה. האנשים התחילו לרדת, ואני נשארתי לבדי. שוב הפעם הבינותי שעלי להיות פועל. החלפתי את הבגדים ונשארתי לחכות. האניה היתה בעצם ריקה, ואז הגיע המלח והורה לי ללכת אחריו, הכניסו אותי למטה, לחדר האוכל של המלחים. לא היה שם אף אחד באותה שעה, זה היה בערך בשעה 10.00, רק הטבח היה במטבחון. נשארתי יושב. במשך הזמן הסתבר לי שגם הטבח שותף לעסק. חיכיתי שם עד שהופיע איזה צרפתי

והתיישב על ידי, ראיתי שהוא מוציא פנקס ומתחיל לרשום. הבנתי שהוא סוחר היינות, המספק יינות לאניה, והטבח מזמין אצלו את כל סוגי היינות.

אלו היו רגעים שארכו מאד בשבילי, האיש הזה כמובן התחיל לשוחח אתי, שאל לדעתי על היין הזה, אני לא הבנתי כלום. כל התשובות שלי היו חיובים מסוגים שונים, פה ושם זרקתי איזה "הי; וי,, ו"נר, נו" הציע לי לשתות, אמרתי לו, "נו, נו וכו'", וכך איכשהו החזקתי מעמד. נוסף לכל, הטבח כיבד אותי בארק הצפון-אפריקאי המפורסם. היות ולא רציתי לדבר לא היתה לי ברירה, אלא לשתות. כשהרקתי את הבוסית הראשונה, הוא מילא עוד כוסית, ועוד בוסית. הייתי לגמרי מטושטש. סוף סוף יצא הצרפתי והגיע המלח השלי, יצאנו באותה דרך בה נכנסתי. הוא עצר טקסי, ונסענו לאלג'יר. הוא הכניס אותי לאיזה בית קפה, באחד הרחובות. התיישב על ידי, הזמין בירה. הייתי מאד מתוח. עד שהתקרב אלינו בעל הקפה, הביא את המשקה רכן על אוזני ואמר, "שלום עליכם" בשקט רב. הבנתי שזה יהודי, והוא בתוך העניין, אז הונח לי.

כעבור כמה רגעים הגיע אפרים פרידמן, מיד אורו עיני, המתח ירד, והבנתי שאני בבר בידיים נאמנות. הוא נגש אלי בשקט והציג את עצמו.

היעד שלי היה טוניס, לא אלג'יר, וכדי להגיע לטוניס צריך לעבור גבול. אמנם גם טוניס היתה בידי צרפת, אבל לפי הנוהג, במעבר מאלג'יר לטוניס, היתה המשטרה בודקת תעודות זהות של צרפתים, ואת הדרכונים של זרים. זו היתה בדיקה די קפדנית. ברור שלא יכולתי לצאת לדרכי לטוניס ללא סידור של תעודת זהות מזוייפת. כל זה מסתבר לוקח זמן. הייתי חייב להשאר באלג'יר למשך שבועיים. ניצלתי אמנם את השבועיים הללו ללמוד צרפתית, מתוך ספר שאניתי, ספר לימוד צרפתי-אנגלי. בינתיים עמדה השאלה איפה לשכן אותי. לא יכולתי ללון בשום בית-מלון. האפשרות היחידה היתה, לשכן אותי אצל משפחה, שבתם היתה בגרעין הראשון של "רגבים" שעלה כבר לארץ. בהתחלה ההורים ניתקו אתה את הקשרים, אבל אחר-כך הם לפי הדרך המסורתית, הפכו לציוניים. אנשים אלה עזרו לנו הרבה מאד, הם היו עשירים, היתה להם דירה מפוארת מאד, נוסף לוילה שמחוץ לעיר. הם טיפלו בי באופן יוצא מן הכלל, מבלי שיכולתי לומר להם מלה, ובלי שהם יכלו לומר לי מלה. היה אלם מוחלט. אבל הטיפול היה באמת יפה.

נשארתי באמור שבועיים באלג'יר, עד שסדרו לי תעודות מזויפות על שם

לא היה בה בעצם שום דבר מזויף, מלבד הפרטים ששינו בה.
השיטה היתה פשוטה, אחד החברים של "דרור" באלג'יר, היה נכנס למשרדי תעודות הזהות, היו שם כ-5 – 4 פקידים, מקבלי בקשות לתעודות זהות.
את xxxxx הטופס של התעודה היו קונים ברחוב. הפקיד היה ממלא בעצם את כל הפרטים, הוא היה מחתים, והיה מבצע את כל מה שצריך. חבר שלנו, לצורך התעודה שלי ולצרכים אחרים, היה מחכה במשרד, וכאשר אחד הפקידים היה משתעמם והולך לשתות קפה, היה הוא מתקרב אל הדלפק, היה מכניס את ידו, מוציא את החותמת, יוצא החוצה לבית קפה יהודי, היה מחתים מספר תעודות. הן היו מוכנות, ממוספרות, עם תמונות והכל. אח"כ היה מחזיר בדרך דומה את החותמת. אם במקרה הפקיד חזר, היה זורק את החותמת אצל פקיד אחר.

יצאתי לטוניס בליווי של חבר תנועה כרכבת. סיכמנו בינינו שאני אהיה חרש-אילם, והוא יהיה הדובר שלי. הגענו לגבול. המשטרה עברה את כל התאים, בקשה התעודות, וחקרה את הנוסעים. אני עשיתי תנועות של חרש-אילם בידיים, והמלווה שלי הסביר לשוטר את כל הפרטים, כך בעצם הגעתי סוף סוף לטוניס, לאחר חצי שנה באיטליה, ועוד כחודש בדרך, פריז, מרסיי, אלג'יר, עד טוניס.

האדם היחידי הארצישראלי שהסתובב בתקופה הזאת בצפון אפריקה היה אפרים פרידמן, הוא ביקר בכל ארצות צפון אפריקה בעניני עליה. היו לו קשרים גם עם התנועה, כי כל פעולות העליה וההגנה היו מבוצעות על ידי חברי התנועה, יחד עם הארצישראלים כמובן, בעצם על ידי חברי תנועת "דרור" כי תנועה אחרת לא היתה קיימת בצפון אפריקה.
במרוקו עדיין לא קמה תנועת "דרור", אבל החבורה הזאת, הטוניסאית, שהיא בעצם כבר היתה מוגדרת כ"דרור", אותה היה אפרים פרידמן מגייס לצרכים שונים. למשל, ריכוז מחנות היהודים שחיכו לעליה באלג'יר, היה מוטל על חברי התנועה.

בטוניס מצאתי חבורה פעילה שמנתה 8–10 חברים, שכולם דיברו עברית. זאת היתה אחת ההפתעות הגדולות בשבילי. הם למדו עברית במשך שנים. זוהי היתה אחת החובות של התנועה. יום יום שעה עברית.

במרכז עבודה אז נריה כהן, אותה פגשתי בטוניס. היתה שם חבורה שלמה בחור בשם אהוד למברוזו, אחותו עופרה למברוזו. חבורה אשר אחר-כך התפלגה מ"דרור", והקימה את ה"שומר-הצעיר" בטוניס. בעצם השומר הצעיר

בסוניס, הוקם על ידי "דרור". חבורה זו ממניעים, שחלקם בשל בלבולים אידיאולוגיים, וחלקם בשל מהמים אישיים. ביום בהיר אחד הקבוצה הזאת פרשה, והקימה את "השומר-הצעיר". חלק גדול מהחבורה הזאת, שאני הכרתי בסוניס, זה קרה אחרי שעזבתי את סוניס.

מצאתי את החבורה הזאת, חבורה נאמנה, פעילה ומסורה. סביבה תנועה לא גדולה, בערך כ-50-60 חברים, מאד נאמנים.

צריך לציין על כבד היה מוטל על כל חבר תנועה. כל אחד חייב היה לבלות יום יום, שעתיים-שלוש בתנועה. תוך זה למוד עברית, ופעולות שונות. גם הבחורים עמדו בקושי במילוי הדרישה הזאת. זו היתה גם אחת הסיבות של הקדמת הפעולות במועדון התנועה, מפני שעם דת היום, אף בת לא יכלה להרשות לעצמה להשאר במועדון. כולן היו חייבות להיות כבר בבית. לכן כל הפעולות התנהלו מ-4 עד 7. רק הפעילים המרכזיים, היותר מבוגרים, בתוכם גם שתי בנות, שהיו מאורסות כבר, יכלו לחזור יותר מאוחר. וכך התנהלה הפעולה.

המועדון היה פתוח כל היום. בעצם זה היה חדר שכור אצל משפחה עניה. כל חבר שהיה לו זמן פנוי היה מופיע למועדון. היה עוד מינהג יפה מאד בתנועה, כל חבר ממקום עבודתו בשעת הפסקת הצהרים, שלפי הנוהגים הצרפתיים היתה מ-12 עד 2.00 היה בא ב-2.00 למפגש במקום מסויים ברחוב כדי להתראות למשך 5 דקות. היה אומר שלום, אח"כ הולך לאכול וחוזר לעבודתו. מנהג זה יצר תחושה של סולידאריות, של עבודה משותפת.

העובדה שהאקטיבה דיברה עברית הקלה עלי מאד. זה אפשר לי להתחיל מיד בעבודה. יכולתי להפגש עם חברי התנועה, כי תמיד היה לי מישהו ששמש לי מתורגמן.

לא הייתי מאושר מדרך עבודה בזו. לאחר חודשיים שלושה, הרגשתי אי נוחות, משום שלא יכלתי להרצות ולשוחח עם חברים באופן חפשי. עסקתי על פי רוב בערבי שירה וריקודים, במשחקים. אומנם דברים אלה היו חשובים, אבל היתה הדגשה שאין לי השפעה על החברים, אין לי מגע בלתי-אמצעי אתם, אינני יכול לספר להם, להסביר להם. באמצעות התרגום היה קשה לנהל פעולה מסודרת. המגע היחידי שהיה לי עם האקטיבה, לה נתתי מה שיכולתי לתת בעברית, בכל זאת הרגשתי היתה די קשה.

נוסף לכל הקשיים, עמדה שאלת הוצאות קיומי. האמה היא שהשליח לצפון אפריקה היה האחרון בסולם הדאגות של הלשכה בפריז. בהידה והיו

שליחים הברי קיבוץ בצפון אפריקה, היו אלה שעבדו עם אפרים פרידמן, והם רפאל חמל, בן-ציון ובבקל'ה מקדמה. הם באו בנסיון לארגן עליית נוער, ממחקר נוסח סוריה. הם היו אנשי ה"מוסד" לעליה. את הוצאות קיומם קבלו ממנו. אני הייתי שליח הקיבוץ המאוחד. האמת היא, שמינימוקים שונים היססתי לכתוב בענין זה. חיכיתי עד שאחד מחברי התנועה נסע לפריז. בינתיים היה סידור זמני, התנועה ב בטוניס היתה מקבלת עוד טרם בואי הקצבה קבועה מהקיבוץ. מההקצבה הזאת התקיימה האקטיבה, כי צריך לציין, שכל הפעילים באו ברובם מבתים עניים, שעזבו את עבודתם והקדישו את כל זמנם לתנועה. הם היו גם חייבים לתמוך במשפחותיהם.

כשהגעתי לטוניס, הייתי אני האחראי לחלוקת כספי הקיבוץ. סכום זה היה מתחלק בין 7-8 הפעילים שהיו זקוקים לתמיכה כספית, היתרה שמשה לקנית ניר, מכונת כתיבה וכו'. לא נותר בשבילי כלום. לבסוף נמצא פתרון חלקי. משפחה עניה הסכימה לארח אותי תמורת סכום כספי כמעט אפסי. סכום שאפשר היה לחסוך אותו מההקצבה. תמורת סכום זה קבלת מקום לינה ואוכל בבוקר וערב. כי לא הייתי חוזר לצהריים. ארוחת צהריים כמעט ולא אכלתי, מפני שנזהרתי לא להכנס למסעדה, הסתפקתי באיזה סנדביץ'. המשפחה הזאת ספקה לי גם שמיכות, מגבות, כי XX xxx לי לא היה שום דבר. היה מאד לא נעים, כי זו היתה משפחה עניה. לא היתה מקלחת בבית, התרחצתי בגיגית. באלה היו התנאים. בבוקר שתיתי רק כוס קפה, זה מה שקבלתי, ולארוחת ערב היו משאירים לי שאריות על השלחן. הייתי חוזר ב-10.00 מלבד הלחם לא נגעתי באוכל. לא הייתי רגיל למאכלים של צפון-אפריקה, מאכלים עם הרבה שמן. במשך שלושה חודשים רזיתי ואבדתי ממשקלי כ-18 ק"ג. לו הייתי שולט בשפה הצרפתית, יתכן הייתי מסתדר אחרת.

הפגישה הראשונה שלי עם התנועה במלוא היקפה היתה במחנה בעיר סוס. משום שהתנועה יצאה מגבולות העיר טוניס, ונוצרה תאים גם בערים אחרות של טוניסיה.

ראיתי את התנועה הזאת, על כל דלות האמצעים שבידה, תנועה צעירה, מלאת חיים, מלאת רצון והתלהבות, חבורה נהדרת של אנשים מסורים מאד. קיבלו אותי בחביבות כשליח ראשון מארץ-ישראל. לגבי רוב החברים הייתי בעצם הארץ-ישראלי הראשון שפגשו בחייהם. הפגישה הזאת היתה מאד מלבבת. הרגשתי כלפי איזה רגש של התרפקות, של חיבה, של רצון להיות

במחיצתי, לשאוב ממני.

כמובן באותה תקופה עדיין לא יכלו אפילו לשאול אותי שאלות, כי לא יכולתי לענות תשובות.

לאחר שהות של ארבעה חודשים בסונים, אחרי שרכשתי את השפה במדה מספקת, שברתי את מחסום השפה. זה היה בסמינר הראשון, שהקיף את כל השכבה הבוגרת ואת שכבת הביניים בחלקה. סמינר שנמשך בסך הכל שבוע ימים בחופשת החורף. שני דברים נותרו בזכרוני מהסמינר, באחד העתונים שקבלתי באיחור מהארץ מצאתי מודעת אבל על נפילתו של אהרן שפולץ ז"ל, חבר קבוצת הצופים ברחובות שהצטרף למעגן מיכאל, אשר נפל ליד ביר-עסלוג', עם ראשיתה של מלחמת העצמאות.

לאחר השמחה הגדולה ששמחנו עם התקבל החלטה של האומות המאוחדות – כ"ט בנובמבר, באה הידיעה ~~על~~ המעציבה על קרבות וקרבנות.

הדבר השני: החברים תבעו שהרצאותי תעמודנה במרכז הסמינר. פירוש הדבר שמחצית הזמן היה עלי להרצות – כלומר, כארבע עד חמש שעות יום-יום. חברים רצו לשמוע.

זה היה המבחן בשבילי בסמינר. החברים הציעו לי להרצות בעברית. אני ידעתי מנסיוני שזה בלתי-אפשרי. בסמינר של שבעה ימים ארבע שעות מדי-יום להרצות בעברית. החברים לא יעמדו בזה. הם לא יבינו, לכן אמרתי לחברים, ישנן שתי אפשרויות, או שארצה בצרפתית, או שלא ארצה בכלל. החברים הסכימו שארצה בצרפתית, אבל גם פקפקו אם הדבר יעלה בידי, הם ענו שיש לי רק שתי אפשרויות: או להרצות בעברית או בצרפתית. הבחירה נתנה לי. התלבטתי קשה מאד. היתה באמת חוצפה מצדי אחרי ארבעה חודשים להרצות בצרפתית. החלטתי להעיז. ~~אאא~~ החברה כמעט התפקעו מצחוק בשל השגיאות שלי. רעמי צחוק מלאו את האולם, יחד עם ההקשבה הדרוכה, זה היה גם מפרק קצת את המתח שלי. הייתי זקוק להפסקות האלה.

הרציתי בפניהם על תולדות המפעל ההתישבותי, ההגנה, הקיבוץ, כלומר, תולדות המפעל הציוני, עד מלחמת העולם השנייה.

כל מה שסיפרתי להם, היה חדש בעיניהם. הם ידעו על אבות הציונות, על הרצל, את לילינבלום, הכירו את אותם אישים שהיה כתוב עליהם בצרפתית אבל התחום התנועתי שלנו, היה שטח בור.

זה היה מאמץ פיזי בשבילי, להרצות את השעות האלה בצרפתית, אבל מאז לא היו לי בעיות עם השפה. לא פחדתי לדבר. דיברתי, הרציתי, והשפה נעשתה שגורה בפי.

בטוניס עצמה הייתי חצי שנה, אחר-כך עברתי לאלג'יריה. זה היה עם בואה של רחל כהן מרגביס. ברגע שרחל כהן נשלחה, בהור היה לגמרי שרחל כהן תצא לטוניס, כלומר, למקום הולדתה. לעומת זאת סוכם אז להרחיב את התנועה, ולהקים סניפים בכל הערים והעיירות של צפון אפריקה. כלומר: טוניס, אלג'יריה ומרוקו.

יצאתי לאלג'יריה בינואר 1948. חברים מפעילי התנועה של טוניס, יצאו למרוקו והניחו את היסוד לתנועה המרוקאית. הם הקימו גרעין טוב, וחזרו לטוניס. התנועה התחילה להתפתח. קצת יותר מאוחר הגיע השליח הראשון של הקיבוץ למרוקו.

באלג'יריה התנועה היתה מבוססת כולה על נוער בגילים 15- עד 19. התנועה הלכה והתרחבה בכחות עצמה גדלו ל-100 חברים. היו לה סניפים בכמה ערים. מבחינה כספית לא יכולנו להרשות לעצמנו יותר מאשר ביקור חד פעמי וכן בהזדמנויות, כאשר חברים מן התנועה היו מגיעים לטוניס, עיר הבירה, היו נפגשים אתם לשם בדור עניני התנועה. היינו מכינים אתם תכנית עבודה. בדרך כלל היו מנצלים כל רגע, כדי להדריך את הסניפים.

קשה מאוד לנקוב במספרים. התנועה היתה רק בראשיתה. צעדיה היו זהירים. אומנם לא היה לה אופי מחתרתי, אבל גם לא ליגאלי. זאת לא היתה תנועה ליגאלית רשומה לפי התקנות הצרפתיות של המקום. התנועה נזהרה מעודף פרסום, יותר מאשר מפני שלטונות הצרפתים, היא נזהרה מפני היהודים. משום שהיתה זאת תקופה, שהיתה מתיחות מסויימת בין השלטונות הצרפתיים לבין הערבים, והיהודים מצאו את עצמם בין הפטיש והסדן. הם חששו מאד למעמדם, שכל פעולה במסגרת היהודית, שלא תמצא חן בעיני הצרפתים וגם בעיני הערבים, עלולה להיות גורם אנטי-יהודי. ולכן רבים לא ראו בעין יפה את הפעילות הציונית.

היתה התנגדות מצד ההורים. החברים נהלו מאבקים אתם. או עשו זאת במחתרת שההורים לא ידעו. כל זה היקשה מאד עלינו. גם המועדונים לא היו רשומים על שם "דרור".

עם בואה של רחל כהן, התנועה בטוניס קבלה מכה קשה מאד על ידי הפילוג.

הפילוג למעשה נטל מהתנועה את האקטיבה הורותיקה, המבוגרת יותר, הם הצליחו גם להעביר חלק מחברי התנועה. אבל צריך לציין, תכשחזרו החברים מהסמינר העולמי של "דרור" באיטליה, התנועה שיקמה את עצמה, היא

שינתה במקצת את אופייה. היא נהייתה יותר עממית, אם קודם האקטיבה היתה הגורם הדומיננטי, אשר שמה את הדגש על האיכות, ובמידה מסויימת זלזלה בכמות, אחרי הפילוג התנועה חדרה לשכבות העממיות ובנתה את עצמה בתנועת נוער קלאסית. שהשכבה הבאה היא בגיל מ-15. היתה גם שכבה צעירה במקום שהיו אחים קטנים של חברי תנועה, שהיו חייבים לקחת אתם, בעיקר בימי ראשון. בעצם השכבות הצעירות לא מילאו תפקיד בתנועה.

היו הרבה מאד דרישות מחברי התנועה. מחוץ לפעולות הרגילות היום-יומיות, גם מילאה תפקיד מרכזי בכל הפעולות הציוניות שנעשו בצפון-אפריקה. בעליה, בהברחת עולים דרך גבולות, בהקמת גרעיני הגנה וגם בפעולה הציונית הרשמית, כמו קרן-קיימת. הם היו פעילים בכל המוסדות והגופים הציבוריים. הם עמדו לרשות הכלל, ועשו את כל השליחויות שהטילו עליהם.

התנועה היתה אכזרית מאד כלפי חבריה, ומי שלא עמד בדרישותיה לא יכול היה להמשיך בה, לכן נהגו גם להוציא חברים. זאת היתה התפיס אנחנו קאדר של מהפכנים, כך הם חנכו את החברים, וזו היתה האוירה. זאת היתה חבורה מאד מלוכדת, מאד חברותית.

לאחר עלייתו של בורגיבה לשלטון, כאשר התנאים השתנו, הפונקציות של העליה, והעפלה וכו' נפסקו. אבל התנועה לא שינתה את האופי החלוצי שלה.

במרוקו נפוצה השמועה בגיטאות, שיש דרך לארץ-ישראל.
לאחר המגעים הראשונים עם השליחים ועם פעילים מקומיים התחילו יהודי לזוז, המתילה זרימה אל עוג'דה - גבול מרוקו - אלג'יר.
אנשים רבים הגיעו. היה הסכם עם המשטרה הצרפתית שהם לא יחזירו אנשי למרוקו. אבל לא יתנו להם לשהות באלג'יר הרבה זמן. צריך היה לסדר להם תעודות מיוחדות, מעין תעודות מעבר דרך אלג'יריה, שהיו חתומות כביכול על-ידי המשטרה. אמנם המשטרה הצרפתית ידעה אבל לא הפריעה. אבל, כל שוטר במכס או בנמל, יכול היה לאסור את האדם ולהכניס אותו לבית-סוהר. היו אלה סידורים למחצה. לחץ השלטונות הצרפתיים היה קשה הם התנגדו להקמת מחנות, אם לא נעמוד בתנאי זה, איימו לסגור את הגבול.

אסור היה לשכן את האנשים בבית-מלון, אפילו לילה אחד. ואי אפשר היה להעביר את האנשים בנסיעה ישירה מאלג'יר. צריך היה להחזיק אותם

--

באלג'יר, יום, יומיים, עמדה השאלה איפה להחזיק אותם.

התנועה גייסה את בית-הקהילה היהודית, החדרים היו סגורים, אבל המסדרונות היו פתוחים. על המדרגות, במסדרונות ישנו אנשים, נשים, וילדים, והתנועה התגייסה לענין זה.

בתוך בית-הקהילה היהודית – אחריסשמוסדות הקהילה היו נסגרים, היו האנשים באים. כל היום היו מסתובבים ברחובות ורק בערב היו מתאספים בבית הקהילה. המועדון הקטן של התנועה, הפך למחסן חפצי האנשים, כי הם לא יכלו להסתובב עם החפצים ברחובות. לעזרה ראשונה ואוכל דאגה התנועה, היא עמדה כולה לרשות הענין הזה.

כל לילה כזה היו באים כ-150 איש, במסדרונות, זה היה דבר נורא, משפחות עם ילדים, היה גם מקרה שאשה ילדה על המדרגות. הכניסו אותה לבית השומרת. למחרת היו משתדלים לשלוח אותם, כל יום היו מגיעות אניות. שלחו אותם למרסיי, שם היו מחנות, והצרפתים לא היו מודאגים. הבעייה היתה של אלג'ירה. הצרפתים היו מאד רגישים לענין זה. התנועה באלג'יר היתה פחות מאורגנת מבחינת החיים התנועתיים הפעילים, אבל גם בה היתה אותה רוח של מסירות. אם כי מבחינת הארגון היתה פחות מסודרת מהתנועה במרוקו. היא היתה יותר במוקד העליה, בשדות העליה. היא היתה כל הזמן בפעולה. אחר – כך התחילו גם פעולות ההגנה. כי היו גילויים של תקיפת יהודים בערי השדה.

באלג'יר פעלו מטעם המוסד לעליה בן-ציון ורבקל'ה מקדמה. היות והם לא ידעו צרפתית, היו נעזרים בחבר התנועה, בגלל זה יצא להם לטפל גם בתנועה. סיכמנו בינינו שאין הגיון שאני אשאר באלג'יר הבירה, בשעה שהתפקיד הדחוף ביותר הוא להקים את התנועה בכל ערי אלג'יר.

באלג'יריה היתה אוכלוסיה יהודית גדולה, מפוזרת, בהרבה ערים, בריכוזים גדולים, 20-30 אלף יהודים, אבל גם ריכוזים יותר קטנים של 5000, מאד מרוכזים, חיים יחד, כלומר, אפשרויות גדולות מאד. יצאתי לכן לערי השדה.

התחלתי באופן שיטתי להקים סניפים בקונסטנטין, בסטיב באוראן, ~~xx~~ בקלמסון, בבלבס ובמקומות אחרים. עברתי באופן שיטתי ממקום למקום, ריכזתי סביבי חבורה של בחורים. ארגנתי סניף, נתתי יסודות ראשונים, סמינר למדריכים, למדתי שירה, ריקוד וגם שעורי עברית. הבאתי אתי לכל מקום ספרים, ~~xxxxx~~ יצרתי ספריה בסיסית. ערכנו תכנית עבודה.

קשרתי את האנשים עם גורמי ההגנה ועם פעילי העליה.

בעצם בן-ציון היה הראשון שקיבל מינוי והוראה להקים את ארגון ההגנה. לא היה לו שום בסיס אחר, פרט לחברי "דרור", כך שאפשר לומר, כל מה שנעשה הוקם על בסיס "דרור". כמובן שבמשך הזמן לא כל חברי ההגנה היו חברי "דרור". אבל אפשר לומר, שהגרעין הפעיל, המייסד, המקשר, והבסיס לאימון ההגנה היו סניפי "דרור", אם כי גם אנחנו לא היינו ליגאליים, אבל היינו תנועת נוער. יכולנו לפחות להופיע בתור תנועת נוער צופית, לכן שימשנו כיסוי לפעולות ההגנה.

זו היתה עבודה מאד לא שגרתית. הכל היה צריך להקים מן היסוד. ובדרך לא רגילה.

ערב הקמת מדינת-ישראל, היה ברור לי שתפקידי לא מוגבל רק לעבודה בתנועה, ורק בעליה, ובהגנה. ראיתי את תפקידי להביא את היהודים לעמידה יהודית, לקשר עם מדינת ישראל. המתח באוכלוסיה היהודית היה רב. מצד אחד הציפיה לקראת המאורע הגדול, שכולם נדלקו בו ולא חשוב אם היו ציונים, למעשה רובם גם לא היו ציונים, חלק גם היה אנטי-ציוני.

היתה באמת מן אוירה משיחית. אפילו יהודים דתיים מכל מיני גוונים נדלקו לענין.

הרגשתי את עצמי ללא הגשמה בין היהודים כשגרירה הראשון של מדינת-ישראל, שעדיין לא קמה. כך גם קיבלו אותי. לא בהופעות פומביות, כי הייתי בלתי-ליגלי. הוזמנתי לבתים אליהם באו כל המי ומי של העדה. בארוחה סודית, נתקבלתי ממש כשגריר ישראל. אז יכולתי כבר לדבר צרפתית.

השתדלתי לגבש את xxxxxxx ההתלהבות הזאת, לתת לה משמעות. ניסיתי להסביר להם את המצב מבלי לדעת מה בדיוק קורה, או מה הן ההתפתחויות בארץ. אבל אמרתי להם שיום הכרזת המדינה יהיה יום קשה. הכנתי אותם למלחמה, למלחמת ישראל-ערב, עם צבאות ערב, לא כנופיות. הם מצדם העמידו אותי על הפחד שלהם, על החשש לפרעות. רמזתי להם שגם בנושא הזה אנחנו מטפלים, אנחנו מנסים להקים כוחות אשר בכל מקרה יגנו על הגיטאות היהודיים, בפני פורעים. בקונסטנטין ארגנו הגנה עם עמדות מוצבות. ב-15 במאי היו עמדות מוצבות בגיטו היהודי, ועל השכונה היהודית שהיא מחוץ לקונסטנטין, שמר משמר של ההגנה. היו אנשים מגויסים עם מעט נשק. ניסינו ליצור איזה קשרים גם עם השלטונות הצרפתיים, שאם יהיה צורך להזעיק, שתבוא בזמן, ושלא יסמכו על השוטרים המקומיים שהם רובם ערבים.

את העבודה שלי עשיתי בעצם כמעט במחתרת. אלה היו ערים קטנות שכל אדם זר לאחר שבוע היה מעורר שאלות על מעשיו.

את רוב הפעולות הייתי עושה בלילה. ביום לא הייתי יוצא לרחובות. הייתי משיג לי איזה חדר בחצר ששימש כמפקדה שלי. ושם הייתי מזמין את החברים לפעולות תנועתיות, ואת היהודים לשיחות בירור. בכל מקום, עמד לעזרתי אחד החברים. היו לי קשיים רבים. בקונסטנטין למשל חזרתי יום אחד אל הביה שלי, והנה בתחנת האוטובוס, חיכה לי בן המשפחה, והציע לי לא לחזור הביתה, כי מהבוקר עומדים בלשים, ושאלו אם האיש ישנו עוד. החלטתי מיד להסתלק לאלג'יר. כי אלג'יר היתה עיר גדולה, אפשר היה בה להעלם מהאופק, ואחרי זה הייתי יוצא לעיר אחרת. כך יצאתי לאזור אוראן, והקמתי את הסניפים בקלמנסן, בכלבס ובאוראן. באוראן היתה קהילה יהודית גדולה. שם עשיתי פעולה מאד בלתי שיגרתית. הבסיס של התנועה באוראן היה מחברי בית"ר לשעבר. התנועה היחידה שהיתה קיימת עוד ממלחמת העולם, שקמה בהשפעת חיילים יהודים מאמריקה שחנו באלג'יר בזמן מלחמת העולם השניה, ובתוכם כנראה גם כמה חברי בית"ר, אשר ארגנו איזה מועדון בית"ר. במועדון הזה היו בחורים צעירים חברי בית"ר, בעלי השקפות קומוניסטיות. היה זה אחרי מלחמת העולם השניה, היו אז נטיות שמאליות. לכן מצאתי מן צרוף כזה של אנשים בית"ריס ציונים, בעלי השקפות אקטיביסטיות, ומצד השני, בעלי השקפות סוציאליות, מאד שמאליות.

אני תפסתי חבורה קטנה כזאת, עשיתי להם סמינר במלון שלי. לאחר ששלטתי כבר בצרפתית, העזתי להשתמש בתעודת הזהות המזוייפת, ולנתי במלונות. תמיד מצאתי איזה חדר שקט, והייתי מזמין לשם חברים. בדרך כלל הייתי מחליף מלונות. כשרציתי לנהל שיחה יותר רצינית היינו יוצאים לטייל מחוץ לעיר. כזה היה נוסח העבודה.

התחלתי באלג'יריה הכל מבראשית, והקמתי שם תנועה. לא היה זה נכון לאמר שאני בעצמי הקמתי, כי בלי עזרת אנשי המקום אינך יכול להקים שום דבר. ברור, שבכל מקום, היתה לי תמיד החוליה הראשונה. הבעייה היתה תמיד, לארגן את החוליה הראשונה. אותה קבוצה של 4,3, 5, חברים, שידעת שהם נאמנים לך, ושאתה יכול לסמוך עליהם, גם לאחר שאתה עוזב את המקום.

בצפון אפריקה לא היה קיים שום גוף מאורגן אחד, היו קיימים מוסדות ציוניים כלליים בראשיתם שהיו בנויים על יסוד פטריארכלי. כלומר, איזה יהודי יוצא אירופה לשעבר היה נשיא ההסתדרות הציונית, שלא היתה קיימת במציאות. כלומר, היו קיימות מסגרות ריקות מתוכן וללא צבור.

בטוניס, התנועה התחילה עוד ב-1942. ב-1948 היא כבר היתה תנועת "דרור" רשמית. תנועות אחרות קמו רק ב-1949.

אין כל ספק, ש"דרור" היתה תנועה ראשונה. זה היה מוכר בצפון-אפריקה כולה. העובדה הזאת היתה ידועה עוד הרבה הרבה שנים.

גם יותר מאוחר, כאשר התחילה תקופת המחתרת במרוקו, עצם העובדה שהיינו תנועה ראשונה, תנועה שנשאה על גבה את החלק הארי של עניינים האחרים, עובדה הזאת גם נתנה איזה שם בתודעה של הנוער. השם "דרור" היה משהו מוכר.

היה קשר תמידי בין שלש הארצות. בפברואר 1948 התקיים סמינר צפון-אפריקאי של פעילים באלג'יר, יותר נכון על יד אלג'יר, בפעם הראשונה הגיעו חברים ממרוקו ומטוניסיה, ומסניפים שונים באלג'יריה.

בסמינר הזה, היו נציגים של 10 סניפים משלוש הארצות. זה היה מפגש מאד מרגש. אני השתתפתי בסמינר הזה. זה היה בעצם סמינר "דרור" הצפון-אפריקאי הראשון.

אחרי כך היו עוד מפגשים. בתנאים הכספיים של הימים ההם, מפגשים כאלה לא יכלו להיות מרובים, לכל היותר אפשר היה לממן נסיעה של אחד או שניים, וגם זה היה הרבה. אבל אני יודע, שאחרי כך היה נהוג שפעם בשנה, התקיים סמינר צפון-אפריקאי כללי. אמנם לא המוני, היו תמיד 30-25 חברים, לא יותר. זה היה בעצם סמינר הפעילים.

משה רימון מגינוסר הגיע למרסיי והודיע לי שתעודותיו מסודרות, אבל אין לו בטחון עצמי לנסוע לבד עם תעודה מזויפת. הרגשתי את עצמי מספיק בטוח וחפשי בכל הנמלים והתחנות והמשטרות, על מנת ללוות אותו ויצאתי בטיסה למרסיי. כשבאתי למלון לקחת אותו, ראיתי שהוא יושב עם התעודות שלו ודורש פרטים. לשאלתי לשם מה הרשימות האלה? "אני רוצה ללמוד בעל-פה את התשובות לחוקר" ענה לי. הסברתי לו שאנו נשתדל שלא ישאלו אותו שאלות. בלי בעיות מיוחדות הגענו לאלג'יריה. אני לוויתי אותו לxxxx לאוראן, שם היה סניף גדול שחלש על כל האזור. אני מסרתי לו בעצם את כל העניינים, קשרתי אותו עם כל האנשים וחזרתי לאלג'יר, על מנת לנסוע למרסיל כדרך לארץ.

האמת היא שכבר אצה לי הדרך, לא רציתי אפילו לבקר בפריס. הסתפקו בביקור הקודם. טסתי מאלג'יר ישר למרסיי. זו היתה הטיסה האחרונה שי עם תעודת הזהות המזויפת. כשנגשתי ביציאה אל השוטר לבדיקת תעודות

השוטר הסתכל בתעודה שלי ואמר לי: אדוני, תחכה בצד. אני אעביר קודם את כל הציבור, אחר-כך אטפל בך. הדבר לא מצא חן בעיני. הייתי במתח רב, כשסיים השוטר את בקורת הדרכונים הוציא תעודות שונות והשווה אותן אל תעודת הזהות שלי. הייתי בטוח שהם עלו על עקבותי והם יעצרוני לא יהיה נעים לגמור כך את שליחותי. כעבור מספר רגעים חזר השוטר ובקש את סליחתי, הוא הסביר לי, שהם מחפשים משתף פעולה עם הגרמנים בשם ללוש אלפרד, זה היה שמי בתעודה. אבל המספרים שלי בתעודת הזהות אינם מתאימים למספרים שלו. הוא נתן לי ללכת וכך נצלתי ממאסר.
אני רוצה לציין שעוד לפני שלוש שנים, ב-1970 כשטיילתי בעיירה קטנה בצרפת, פתאום נגש אלי אדם וקרא שלום אלפרד, כל יוצאי צפון אפריקה לא הכירו אותי בשמי האמיתי, והם קוראים לי אלפרד עד היום. והמקצוע שלי ספר. בתעודה הייתי רשום כספר. ולכן בשיחות המחתרת ובמכתבים היה כינויי ספר.

לסיכום: כמה הבהרות לאופי התנועה ואופי העבודה היום-יומית בה.
בשלבי בראשית, היו הבדלים בין הסניפים באלג'יריה לבין סניפי טוניס. בטוניס היתה תנועה יותר ותיקה, יותר מגובשת, יותר מאורגנת. לעומת זה חברי התנועה באלג'יריה היו יותר במרכז ההתרחשויות של העליה. מאוחר יותר בפעולות ההגנה, משום שבאלג'יריה לא היו ארגוני יהודים קיימים. ולא היה על מי לסמוך. אפשר להגיד שהתנועה בה מלאה באלג'יר בתקופה של 48/47, תפקיד אולי חיוני יותר מאשר התנועה בטוניס. אם כי, האקטיבה הטוניסאית היתה בעצם נושאת השליחות והפעילות הציונית היהודית בכל צפון אפריקה. בזמן של מבצע מיוחד היו פונים לנדיה שתעמוד בראש המבצע. האקטיבה הטוניסאית עשו שליחויות רבות בכל צפון אפריקה.
הדגם שהתקבל בכל צפון אפריקה: התנועה - זה היה בית. זה היה מעין בית שני של האדם. בית לכמה שעות ביום. התנועה דרשה ש מהחבר, והחבר הרגיש את זה הוא היה ישן ואוכל בבית ההורים שלו, היה הולך לבי"ס או לעבודה, במקום העבודה, אבל סדר היום שלו כלל גם את השעות שהיה בא למועדון.

למועדון הוא לא בא לאו דווקא מפני שבשעה יעודה היתה איזו שהיא פעולה. הוא בא למועדון בשעות החופש שלו, מרגע שגמר את יום עבודתו, עד הערב. זה היה הגבול. לא יכולנו לקיים שום פעולה בערבים. פרט ליחידים נבחרים. אבל הפעולה היתה תמיד בשעות אחה"צ, והמועדון היה הומה. בשעות אלו, היתה שיחה, או שעור עברית, פעולה עיונית, או ריקוד.

במועדון היו מארגנים כל הפעולות הציונ"ות הכלליות, וגם פעולות מיוחדות.

תבדי התנועה היו מצווים לצאת בתוליית לערי השדה למפגשים, בשליחות ההגנה או העליה. ולאו דווקא החברים המרכזיים. כאשר היתה פעולה בהיקף יותר גדול, פעולה דחופה, היו זקוקים למספר יותר גדול של חברים. החברים היו יוצאים בנסיון לארגן במובן את הנוער היהודי, מפני שהאתגר של התנועה היה להקיף את הנוער היהודי במהירות הכי גדולה.

חלומה של התנועה בצפון אפריקה, לקראת זה גם הדרכנו אותה, היה להשיג את תדמות של "החלוץ" הפולני, תנועת נוער כדוגמת "החלוץ-הצעיר", תנועה המאודגנת, המקיפה את דוב הנוער, הרעיון היה למשוך לשורות התנועה את הנוער גם אם הוא לא מצטרף למועדון. להביא אותו לתודעה ציונית חלוצית וע"י כך לחנך אותו לעליה. לכן היו מתגלות יוזמות חדשות וזה גם מה שיצר את האווירה המשיחית בתוך התנועה. אולי משום שהתקופה היתה משיחית.

המטרה היתה לבצע דברים במשך שנתיים-שלוש שהשכל הישר לא העלה על הדעת שאפשר לבצע אותם: להוציא את המוני הנוער היהודי עד 50.000 נוער יהודי לארץ, מהר ככל האפשר.

הם לא הבחינו בין תפקידים השייכים באופן ישיר לתנועה ותפקידים ששייכים לגופים אחרים. הם ראו את עצמם חברי "דדוד", כלומר, חברי ההגנה וגם פעילי עליה. הם עשו פעולות בשטחים שונים על דעת עצמם. ולאחר מכן היו מודיעים על ביצועה.

זה יצר אווירה משיחית אצל החבר'ה שם מבחינה אחרת. הם הרגישו שהם אינם יכולים לשבת הרבה זמן במקום, שיש להם פה שליחות, כל זמן שהם יושבים, הם צריכים לעשות, ומהר לעלות לארץ-ישראל. הניגוד הזה היה קשה מאוד. הם טענו: אני עשיתי את שלי, אני רוצה לעלות, להגשים, המאבק עם החברים היה לעתים קשה מאוד, כי אנחנו, דווקא מתוך הראיה המשיחית הכללית הזאת, היינו מעוניינים שהחברים בעלי הכרה יישארו, מפני שאנחנו באמת חשבנו, שנצליח במהירות גדולה מאוד להקיף במספרים גדולים יותר. כמובן שכל זה קבל תפנית החל מסופה של מלחמת השחרור. הנורמליזציה המסויימת, כאשר מדינת ישראל כמדינה שקעה בבעיות קליטה של גלויות שלמות, שבאו לארץ, והזניחה במידה מסויימת את אותה היהדות שבה העליה הפורצת; היהדות לא זזה, כל זה נפסק, וצריך היה להמשיך

את התנופה החינוכית-הארגונית. התנופה החינוכית-הארגונית לא נמשכה.

13.5.46

מפי אברהם צרפתי (עלה לפני כשנה וחצי מטוניס).

<u>עניני עליה מאפריקה הצפונית:</u>

לדעתו יש להתחיל מיד להעלות קבוצה קטנה מחברי התנועה (התנועה בקראת צעירי-ציון) ובאם תעלה הקבוצה הראשונה הרי יגדל מספר המועמדים,

מספר חברי התנועה מגיע בטוניס ל-800 בערך מזה בוגרים המועמדים לעליה - 300 איש.

באלג'יר התבוללות גדולה - התנועה מונה שם כ-150 איש (התנועה של הפדרציה הציונית תנועה חלוצית).

<u>מרוקו.</u> - בקזבלנקה קימות שתי תנועות אחת בשם אבן-יהודה והשניה "קרל נטר" שתיהן מונות כ-2000 איש. החומר פחות [illegible] אבל יותר יהודי מסורתי. בין יהודי מרוקו תהיה בלי ספק נכונות יותר גדולה לעליה.

לדעת צרפתי יש אפשרות להשתמש באניות הבאות מצרפת בשביל לקחת אנשים מצפון אפריקה כדוגמת שמפוליון.

— — 6 6

באם בחשבון לשליחות מגרעין בטוניסי בבית-השיטה, צרפתי או אברהמי.

<u>האחראים בטוניס:</u> נדיה כהן

10 Rue Bertholon Tunis
André Bellicha - c /o

שם הארכיון:
מספר תיק: 14/4

מסמך זה הוא העתק מצולם מהמסמך המקורי הגנוז בארכיון צה"ל ומעהב"ט- הארכיון לתולדות ה"הגנה".
אין לפרסם מסמך זה ואין ליצור ו/או לצלם עותקים נוספים מהמסמך בלי אישור ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון. השימוש במסמך זה מותר רק למטרות שאושרו כדין.

מפגרים, דעות קדומות וכו׳. אם נדבר על הקיבוץ כדתי אנו נמנע את תהליך ההתפתחות וההשתחררות מהמושגים האלה ובמקום לחנך אנו נשמור על גלותיות, בורגנות קונסרבטיביות.

ב. לא ימצא בצפון אפריקה כולה גרעין של אנשים דתיים אשר יוכל להוות גרעין קיבוצי עצמאי. או שהאנשים האלה יהפכו ללא דתיים, או שלא יוכלו להגשים את הרעיון הקיבוצי מתוך שלא היתה בהם מהפכה פנימית (אל נדבר על בעיות אחרות כגון תוספת גלויות דתיות אחרות, בעיות של בחורות ובעיות אחרות שאי אפשר לפתרן בצורה אובייקטיבית).

הפתרון היחידי הוא שהגרעין הצפון אפריקני השני יעשה ניסיון של שני מטבחים. חשוב שבתנועה אנו לא נחנך על יסוד אשליות כמו שזה היה במשך כל השנים האחרונות. עד לפני שליחותנו זו, תמיד הסתירו את האמת מפני החברים. סיפרו שברגבים ישנה כשרות אחידה וכו׳, וכאשר האנשים באו, ראו שיש שני מטבחים וכו׳ וכמובן לא יכלו להסכים לחיות בצורה כזו. אבל אם כבר פה נשתדל לעקור את כל הגלותיות שבהם, לא נספר להם מעשיות על המציאות הארץ־ישראלית, ייתכן שהדבר יצליח.

אני מסימת את מכתבי בהרגשה שלא אמרתי כלום, שרק רפרפתי על הדברים ושזה לא מספיק. אבל אם לא אשלח אותו לא אכתוב אחר יותר מוצלח.

מכתביכם מאד מאד חשובים לנו (מכתביו של א׳ פיאלקוב). אנו מקבלים אותם בקביעות. האחרון שקיבלתי (על מועצת הקיבוץ האחרונה) העביר אותי גבולות וחומות והיה נדמה לי שאני משתתפת במועצה, שומעת את הנואמים, נוכחת בוויכוחים. אין הרבה רגעים כאלה. כבר עשרה חדשים עברו ונדמה לי שלא התחלתי לעבוד, שלא עשיתי כלום. ונדמה לי שאף פעם לא תגיע שעת השיבה ארצה, אבל זה לא נורא. לו הייתי מקבלת מכתבים לעתים יותר קרובות, לו הייתי רואה את משפחתי שיושבת במרחק של 2000 ק״מ ממני, היה בוודאי הרבה יותר טוב, אבל מה לעשות? כאלה הם החיים.

אל תתפלאו אם המכתב הזה לא דומה למכתב של שליח — קשה מאד לכתוב לכם, אי אפשר לבטא המון דברים. רק אל תפקפקו באמנותם של אלה אשר אינם כותבים כל חדש או חדשיים, דוחות עם קווים אדומים וכחולים, סעיפים וכו׳.

אברהם צרפתי

מתוך מכתבים לועדת החלוץ

אלג׳יר, 10.8.48

כעת אני כותב לכם מהסמינר. נדמה לי שאחרים כתבו לכם עליו לפני. אני רוצה להביע לכם את הרגשתי, את הערכתי, אם כי אני אחד ממבצעי הסמינר הצפון אפריקאי הזה. הסמינר מונה 35 חברים מכל הארצות בצפון אפריקה נמצאים בקביעות ארבעה מדריכים ושליחים: אפרים צורף, נדיה, רבקה כשדן ואני. רחל הצטרכה להשאר במרוקו בכדי לא להשאיר את תנועתנו החדשה ללא מדריך זמן רב. הסמינר מתקיים בחורשת אורנים על יד חוף הים והנוף היפה, במקום להפריע לאינטנסיביות העבודה, מוסיף הוי מיוחד המקרב אותנו לארץ, לחיים משותפים.

על תכנית הסמינר לא אאריך מלים, בודאי כבר קיבלתם אותה. רוצה אני רק להדגיש שלפי הקצב שאנו הולכים בו עכשיו, נגשים אותו בשלמותו וזה יהיה הישג חשוב. בסמינר שבו נפגשו חברים שונים, בעלי חינוך שונה, ומנטליות שונה יש בכל זאת קשר עמוק בין האנשים זהוא קשר של תנועת דרור־צעירי ציון. וטוב היה לי, בעיקר אחרי כשלוננו עם החברים המרוקאים בבית השיטה, לראות את חברינו ממרוקו שבאו לסמינר זה: חברים בריאים בלי רגש הנחיתות שליווה תמיד את החברים ההם. חברי תנועתנו בכל מאת האחוזים וטוב להכיר אותם, להרגיש אותם, להיות בטוח שזה המשך תנועתנו בטוניס ובאלג׳יר, שזה המשך שיש לו עתיד גדול. עוד מעט והסמינר ייגמר ונקיים את ועידתנו החמישית. איני חושב שאתרי הפילוג בטוניס נצטרך הרבה להרבות במלים אלא שיהיו בעיקר החלטות קונקרטיות ומעשיות מאד. טוב שזה יהיה כך, די לנו בויכוחים ורוב דיבורים שהתרגלו להם בשנים הקודמות. אחרי הועידה אחזור לטוניס ואמשיך בעבודתי הרגילה. משם אכתוב לכם שוב על עבודתי בטוניסיה, אם כי כבר כתבתי לכם במפורט, פעמים.

אני רוצה לסיים את מכתבי בשני דברים: ענין חזרתו של אלפרד; טוב שהקיבוץ החליט שאחרי שנתים של פעולה הוא צריך לחזור. אבל האם הקיבוץ חשב על מי שיחליפו? חברים, אני יודע את המצב בארץ, אני מבין מדוע משה ריכמן לא יוכל להגיע. אבל אני גם יודע שאחרי שאלפרד יסע אני אהיה בטוניס, רחל במרוקו, רבקה באלג׳יר ואין זה יכול להספיק, כי עד כה רבקה לא למרה צרפתית וקשה לה לפעול בצורה כזאת בתנועה התינוכית. חוץ מזה — אם אנו רוצים לטפל בכל הסניפים הצומחים עכשיו בשלוש הארצות הרי תבינו שאין די שליחים לכל זה אפילו אם הם דוברי צרפתית. וכן חברים, למרות כל המעמסה שלכם, אתם מוכרחים לדאוג לנו, כי צפון אפריקה זו ארץ בתולה ועליכם ועלינו לשמור שתשאר מקור עליה גדולה לקיבוץ. חברים, רציתי לכתוב על עלית קבוצתנו להתיישבות, על שמחתי הגדולה וגם על שלא השתתפתי בשלב האחרון והעליון של הגשמת רעיוננו — יצירה צפון אפריקאית. חברים כתבו לי, אני זקוק לזה! שלום לביתי הגדול.

24.10.48

א) "המצב בתנועה": אם כי בסניפים העבודה הולכת ומתקדמת אין זה המצב בטונים. כידוע לכם כשלון הקליטה של הצפון אפריקאים התנקם בעיקר בעולים מהעיר טוניס כי הם היו בעלי השכלה פתוחה ויותר מפונקים מאשר יהודי הדרום. כשלון קליטתם ישפיע על הנוער שלא נמצא בתנועה. אחרי שהצלחנו השנה להקים קארר מדריכים יפה מאד על ידי הסמינריונים השונים ועל ידי כך שהעלינו את כל השכבה המדריכה הקודמת להכשרה, אנו נתקלים בקשיים בגיוס חברים חדשים לתנועה בגלל אותו הלך רוח שדיברתי כבד עליו. כמובן שאיננו נדתעים, ולאט לאט נשתלט על המצב. מידת מהידות ההשתלטות תושפע מהצלחת קליטתם, מטיפול רציני בבעית הצפון־אפריקאים בארץ.

ב) "הגרעין של אוכלי בשר": הקיבוץ לא עושה הכל כדי להקל על קליטת אותם צפון־אפריקאים. החווכחנו מספיק גם כאן וגם אצלכם על הקמת הגרעין הזה. הוחלט בחיוב, וגם אם נצליח היום לרכז קבוצה של אוכלי כשר כהתחלה לגרעין הזה, ידוע לי שעד היום ועדת העליה לא מצאה משק שיסכים לקבל את הגרעין בתנאים של מטבח כשר ושמירת שבת. לשם מה ההחלטה על הקמת הגרעין אם אין בכוחה של התנועה להגשימה? חברים, יצירת הגרעין הזה גורלית להתפתחות סניפנו בדרום טוניסיה. אחרת לא יהיה להם איפה להקלט. ואם נמשיך עוד הרבה זמן בלי הגשמה, אנו עלולים, או יותר נכון אין ספק שיאבדו לנו. אני מזהיר אתכם פעם נוספת: סדרו את הענין, אחרת שנים של עמל ירדו לטמיון. אני מקוה שקיבלתם את המברק ששלחנו לועידת הקיבוץ. אנו גאים לקרוא בעתונים על ההכנות לועידה ואנו מחכים בקוצר רוח לדו"חים על הועידה עצמה. אנו מקוים שועידה זאת תביא הרבה תועלת לביתנו הגדול. רחל חוזרת בעוד זמן מה הנה ומשה רימון יחליף אותה עד שיגיע השליח, יותר נכון השליחים, כפי שאני מקוה, למרוקו. שנינו נחכה כאן לבואו של מחליפי שלא יכול לאחר לבוא. מיד אחרי בואו והכנסתו לעבודה אנו מתכננים לחזור הביתה.

משה רימון

מתוך מכתב לחברי הלשכה בפריס

11.10.1948

אני חדש בשליחות הזאת, אינני מוסמך למסור דברים לגבי המצב והתנאים בארצות השכנות ואף בארץ הזאת טרם הגעתי להרבה מקומות שיש בהם אפשרויות פעולה וקשרים, ובכל זאת כדאי להעלות רשמים ראשוניים.

קודם כל: באלג׳יריה (נדמה לי שבמידה רבה זה חל גם על שאר הארצות, ביחוד אחרי הפילוג אשתקד בתונים) הננו עומדים כמעט בראשית פעולתנו, קיימות רק התחלות צנועות. למעשה אין אף סניף בתנועה המסוגל לקיים את עצמו תקופה ניכרת ללא שליח. אין לנו אקטיבה מבוגרת ועצמאית, השכבה היותר מפותחת נדלדלה מאד עקב העליה והפעולה בשטחים כלליים. הרבה תנאים חיצוניים בעוכרינו: אנטי־ציונות רבה כין המבוגרים מתוך אשליה ופחד משתלבת בתלות גדולה של הילדים בהוריהם, שאננות כללית וחוסר עירנות, נחשלות המחשבה הפוליטית וההשפעה המנוונת של הסביבה על שני גורמיה — הערבי והצרפתי. למרות כל זה האפשרויות גדולות: המצב האוביקטיבי, אם כי טרם חדר בכל מסקנותיו לתודעת יהודי הארץ, גוזר עליהם את הפתרון הציוני; הישוב היהודי גדול ביחס וברובו יהודי בהכרה, והנוער ניתן להשפעתנו כשמגיעים אליו בגיל מתאים ובאינטנסיביות הדרושה. אבל מכל זה מסתבר שאין לנו כאן אפשרות לבנות על פעולות בזק (במרוקו, אחרי פרעות ובמצב של דיכוי מתמיד המצב שונה: שם אפשר להקיץ המונים במהירות בכל מקום שאליו שליח מגיע). יש כאן לפחות שלושה אזורים המחייבים פעולה מתמדת של שליח שיעבור בתנועה ודרושה פעולה ממושכת — עד שסניפים אלה יהיו מוכשרים לפעולה עצמאית. אין אני כותב את הדברים האלה מתוך פסימיות, אבל אשליות ביחס לקצב הפעולה והתוצאות עלולות רק להוליך לשגיאות בשיטת הפעולה ולאכזבות. מאידך צריך גם לדעת שהזמן דוחק. קודם כל מבחינה אוביקטיבית, ועל זה אין להרבות מלים. ומבחינה פנימית — מתקרבת תקופת המונופול של תנועתנו בצפון־אפריקה לקיצה. במרכז אחד באלג׳יריה — קונסטנטין — קיימת תנועת "ביתר" חזקה ועלינו עתה להקים שם תנועה משלנו מול העובדה הזאת, ובמרכז שני — אורן — נעשים נסיונות לפעול בשביל גורדוניה.

שאלת שליחותנו לצפון־אפריקה עומדת בחריפות, בעוד חודש יחזור אלפרד (אפרים צור) וטרם קיבלנו כל ידיעה מי יחליפו. גם שובו של אפרים פרידמן, אם כי לא עסק בחינוך, יחליש אותנו ויתן קלפים בידי אחרים. כמינימום יש לטפל בדחיפות בהגדלת המשלחת למרוקו ובהחלפת אלפרד כאן. ביחס לתוניסיה אינני יודע את המצב במידה מספקת. שאלה כאובה ומסובכת כאן היא שאלת הדת. נכון הוא שלרוב האמונה כאן שטחית וזה יותר ענין של נוהג וקיום מסורת מסויימת,

שליחות לגולה 1948-1945

1989)

יד טבנקין
בית לוחמי הגיטאות
הוצאת הקיבוץ המאוחד

[illegible] 3 [illegible]

3

[illegible]

27. 7. 48

(12)

ארכיון יד טבנקין
ארכיון הקיבוץ המאוחד
החטיבה 2 [illegible]
מיכל 165 תיק 26

בית לוחמי הגיטאות
ארכיון התנועה החלוצית
מס׳

[illegible]

שם הארכיון: [illegible]
מספר תיק: 2-12/31/4

[illegible]

ארכיון התנועה החלוצית
מס' ______

צדיק ובינוני וכו'....

יש מרחק בין הותיקים

לדעתי יש מצלם שני עברים יש זקן פחד

משני חברים אשר היו יחד מאז בהתחלה, ואלו

הגשימו, יצרו הרבה ואפילו חנכו דור שלם - נכון

שיש הבדל גדול בינוני לבינם (לא בגשמיות אלא

ואחד כמובן) והם דרך מפחדים מיוחים

[illegible] כן

[illegible]

יחס רומנטי [illegible] להתחיל מההתחלה

[illegible]

[illegible]

בית לוחמי הגיטאות
ארכיון התנועה החלוצית
מס ....

[illegible]

לפתנויין ושם התפקיד מוגן תמיד [illegible] לנו
הוא [illegible] ימשו [illegible] -

מחנה פיגוליוסין תסוב מאיר שנתחיל את
המבצע [illegible] - זה סימן של כוח זה סימן
שאנחנו באמת [illegible] פתאום להמוניות ועם כך [illegible]
חשוב מאד [illegible] יכסיו, בתקופת מלחמה בארץ
בזמן [illegible] הרקוד [illegible] בשרשית
[illegible] אשר יודעי [illegible] חלוצי צפון אפריקה.
[illegible] בזמן [illegible]
[illegible] ובמהרה [illegible]
תגיד לפני [illegible] -

[illegible]

* זה כבר חודש ימים אני במרוקו - אי אפשר
לספר מה מרוקו ומה יכולה להיות -
קרבות [illegible] רק נמוכה, ערבית - [illegible] מושגים
[illegible] נקיון וסדר מינימליים [illegible] רק [illegible]
אפילו בבתים [illegible] כי כסף - [illegible]
יודעים מה [illegible] (ראו [illegible] סבון) [illegible]

יש כמובן הבורגנות העשירה

היהודים ואינם

ותיקים הרקלעס ובעל מקום מוגן

הגונים

הנוער רק

במה זוורים

ילדים מהלכים

אחוז מגודל של ילדים

כי בגן ספר

ספר כמו

ספר משונה ואין מספיק

בגן ספר, פשוט כמשמעו

ולפעמים הם גדל 12

ללמוד

מעשים בגוף הספרים

המודרנים והעתונאים בתקופה הכשרונית

מביאה

להדפיס

ספרים

טרפים ספרים קודם

5

זל יע נ׳ , יש כמובן הבורגנות הלשונה מו״ב
אשר ~~שמזפזפים~~. על היהודים [illegible] שאינן [illegible] בשם
פחר למזנק. כלי התהליך היקלוסי ובכל מקום מוגן
הדבר.
אפשר לספר ולספר אבל אני זוכר זאת לא הספקתי
לראות את הכל [illegible] לקבר [illegible]
[illegible]
[illegible]
~~[illegible]~~
ומספר [illegible]
[illegible] אריק [illegible] מרגיש סבית.
Charles N[illegible] Kvutza Beu[illegible]
היו עניות [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

המזרון שלנו: בחדרים (צריך) עם חלון קטן - כאשר
אתה מלמד זמרות צריך לסגור אותו - כאשר יש
מסיבה כללית לנוער צריך לשיר בלחש כי הזרים
שגרים יחד עם היהודים ברחוב השכן [illegible].
כאשר יוצאים מן המסיבה, צריך לצאת בקבוצות
ב, ג, ד

אין מקום לשבת לכלם. [illegible]
[illegible] הרצפה [illegible] [illegible] המזכרת [illegible].
מסיבה של הנוער [illegible] האמבטיה [illegible]
אסור כמובן לשבור מוסדות [illegible]
[illegible] אוכל [illegible] את ערכו [illegible]
[illegible] אינו. ✗

מספר השנים במרוקו [illegible] כבדם [illegible]
שבובאו הגיוני [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] להכשרה [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] צפון
אפריקה [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] צפון [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

בית לוחמי הגיטאות
ארכיון התנועה החלוצית
תיק: ....

[illegible] יהיו: אנשי קיבוץ [illegible] ...
ואנשי [illegible] ואנשים בעלי הכרה פוליטית. כאן לא
קשה להסביר מהי מלחמת המחתרת ומהו [illegible] -
[illegible] לא קשה לחנך לקיבוץ ... האנשים מחכים [illegible]
[illegible] ... הבחורים אלה, יש ביניהם [illegible]
[illegible] ... שמספרים לחשים
[illegible] חיי [illegible] ולא אפילו [illegible]

[illegible]

הבל שאין מקום [illegible] לספר על קורותיהם – כל יום
גם המטפלת, ואני מתקשר יותר לדבורה הנ"ל. כי היא
את נוער שנרצחו לעברית [illegible] לקבוצה של [illegible] (14)
אינם יודעים עברית – [illegible] [illegible] זכרון
בבית הספר – אני מספר [illegible] ורק
בגבריאל [illegible] לא קשר מפי אני מתרגם
לערבית והמשרד [illegible] מדבר לעברית – [illegible] עם
הילדים [illegible] אני [illegible] בעזרה [illegible] סיפורי ושיחה
אחרי הסיפור כאשר [illegible] [illegible]
שאלות, [illegible] באופן אוטומטי כי [illegible]
עליהם – היהודים הלכו [illegible] וכו׳
החניך בבית הספר הזה [illegible]
ממלאים [illegible] מקדמון [illegible] חושבים [illegible]
[illegible] לכוון את השלהבת לציון [illegible]

[illegible]

מכתבה של רחל שליחה למרוקו[1]

* המכתב עבר עריכה וסומנו בו קטעים לא לציטוט

מכותבת שהתה כבר חודש במרוקו בזמן כתיבת המכתב הזה.

"אי אפשר לספר מהי מרוקו ומה יכולה להיות..."

תרבות כל כך נמוכה, ערבית – אין פה מושגים של נקיון וסדר מינימליים לא רק מתוך עניות אפילו בבתים שי בהם די כסף – רבים אינם יודעים מה שנת מטה (אל נדבר כבר על סבון) "על יד זה, יש כמובן את הבורגנות העשירה מאוד אשר מצפצפת על היהודים ואינה עושה שום דבר למענם" (עמ' 5).

היא מתארת את סניף "דרור" כבועה בים – "המרכז היחידי בכל מרוקו (איפה? עיר?) בו אתה מרגיש בבית"... רק אצלנו ממשיכים (בפעילות) כמו קודם ובתנאים הרבה יותר קשים". (עמ' 5).

"אין מספיק בתי ספר, פשוטו כמשמעו – אז יש תור לבית הספר ולפעמים רק בגיל 10-12 יכול ילד להגיע לכיתה א' וללמוד קרוא וכתוב. היות ובגיל הזה הוא צריך כבר להתחיל לעבוד, אינו משתמש בתור שלו ומוותר על בית-הספר." (עמ' 5).

("כעת אני מבינה את התהום שהיתה בין המרוקאית והטוניסאים האלה בתקופת הכשרתו בבית השיטה !!" (עמ' 5).

("בין הצעירים שברחו מפה לצרפת והגיעו להחלוץ כדי להירשם לעליה אחוז גדול של חולי סיפליס – כאן לכל בחור שני או שלישי יש טרכום או סיפליס". (עמ' 5). "ובסניף שלנו הוא הכי יפה והכי מחנק בכל צפון-אפריקה". (עמ' 6).

קבוצה של 25 שכבר הגיעה ככל הנראה ועוד 15 יצאו להכשרה בצרפת. (עמ' 6).

הערה: אם זה נכון אז היא העלתה 40 עולים עם סיפליס וטראומה !! כל זה ללא שליח מארץ-ישראל. ("בושה וחרפה לנו שלא שלחנו אף אחד, לו היה אפילו שליח אחד בכל צפון-אפריקה הוא היה צריך להימצא במרוקו ולא באלג'יר" (עמ' 6).

[1] אי"ט 21-12/31/4 – מכתב של רחל שליחה למרוקו לקבוצת רגבים (27.7.48).

"יש פה רצון לדעת ללמוד – חברי התנועה אף פעם לא יהיו גאונים, אף פעם לא יכתבו ספרים ולא יחברו מנגינות. בוודאי. אבל יהיו אנשי קיבוץ נהדרים, אנשי עבודה ואנשי הגנה ואנשים בעלי הכרה פועלית".